

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

2 (32) 2018
ISSN 2411-8753

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

Алматы
«Полилингва» баспасы
2018

© «Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті» Акционерлік қоғамының «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия» ғылыми журналының «Халықаралық қатынастар және аймақтану» сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Раев Д.С., филос.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Байсұлтанова К.Ш., саяси ғ.к., профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Бүлекбаев С.Б., филос.ғ.д., профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Галиев А.А., т.ғ.д., профессор, профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Джолдасбаева Т.К., э.ғ.к., доцент, профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Мукан С., PhD, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Гавр Университеті, Франция / Le
Havre University, France, Гавр, Франция

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Вайкато Университеті, Жаңа
Зеландия / Waikato University, Hamilton, New Zealand

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы,
Charles University, Prague, Czech Republic

МакКленнен S. (McClennen S.), PhD, Пенсильвания Университеті,
Филадельфия, АҚШ / University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Сын-пікір берушілер:

Шаймарданова З.Д., т.ғ.д., доцент, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Калиева А.А., э.ғ.к., Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., ректор КазУМОиМЯ им. Абылай хана, доктор филологических наук, академик НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Раев Д.С., д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Байсултанова К.Ш., к.полит.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Булекбаев С.Б., д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Галиев А.А., д.и.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Джолдасбаева Т.К., к.э.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Мукан С., PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Университет Гавра, Франция / Le Havre University, France, Гавр, Франция

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato University, Hamilton, New Zealand

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-т, Прага, Чешская Республика, Charles University, Prague, Czech Republic

МакКленнен S. (McClennen S.), PhD, Пенсильванский Университет, Филадельфия, США / University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Ответственные за выпуск:

Шаймарданова З.Д., д.и.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Калиева А.А., к.соц.н., КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific journal «Bulletin» of Ablai khan KazUIR&WL. Series «International Relations and Regional Studies» of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Certificate N 15196 – G, 10.04.2015.

Editor in chief

Kunanbayeva S.S., *Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan*

Executive Editor

Rayev D.S., *d. of philos.sc., prof., Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Editorial team members

Baysultanova K.Sh., *cand. of polit.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Bulekbaev S.B., *d. of philos.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Galiev A.A., *d. of hist. sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Dzholdasbaeva T.K., *cand. of econ.sc., associate professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Mukan S., *PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Chabal P., *PhD, Le Havre University, France*

Horak S., *PhD, Charles University, Prague, Czech Republic*

McClennen S., *PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA*

Reviewers:

Shaymardanova Z.D., *d. of hist. sc., associate professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Kaliyeva A.A., *cand. of soc.sc., Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1 Бөлім ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР, АЙМАҚТАНУ

Раздел 1МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ,

РЕГИОНОВЕДЕНИЕ

1 Part INTERNATIONAL RELATIONS, REGIONAL STUDIES

Jia Tian Fei. Tools for assessing social corporate responsibility	7
Цзя Тянь Фей. Инструменты оценивания социальной корпоративной ответственности	7
Пімқожа А., Раев D.S. Some peculiarities of the diplomacy of Kazakh khanate in the system of international relations	14
Ілімқожа А., Раев Д.С. Халықаралық қатынастар жүйесіндегі қазақ хандығы дипломатиясының кейбір ерекшеліктері	14
Zhaishylykova N. The factor of south Korea in Northeast Asia	25
Жайшылыкова Н. Фактор Южной Кореи в Северо-Восточной Азии	25
Kydrniyazova D. The problems of providing of media security in conditions of modern global tendencies	33
Қыдрниязова Д. Проблемы обеспечения медиабезопасности в условиях глобальных тенденций современности	33
Raev D.S., Fazylyzhan D. The role of people's republic of China in the formation of a new world order	41
Раев Д.С., Фазылжан Д. Қытай Халық Республикасының жаңа әлемдік тәртіп қалыптасуындағы рөлі	41
Askarova K.R. The ways of solving the nuclear situation on the Korean peninsula, and the interests of world powers in ensuring nuclear security in the Asian region	49
Аскарова К.Р. Пути решения ядерной ситуации на Корейском полуострове и интересы мировых держав в обеспечении ядерной безопасности в Азиатском регионе	49

Satybaldy A.S. History of uygurs in soviet historiography	62
Сатыбалды А.С. История уйгуров в советской историографии.....	62

**2 Бөлім. ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА,
ФИЛОСОФИЯ, ҚҰҚЫҚ**

Раздел 2. МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО

2 Part. GLOBAL ECONOMY, PHILOSOPHY, LAW

Syzdykova A.A. Some issues of development of the juvenile justice system in the republic of Kazakhstan	71
Сыздықова А.А. Қазақстан республикасында ювенальды әділет жүйесін дамытудың кейбір мәселелері	71
Imanaliyev A.B. The role of informatization in the modern society.....	79
Иманалиев А.Б. Роль информатизации в современном обществе	79
Абаков А.Е. Management of innovative processes	85
Абаков А.Е. Управление инновационными процессами	85

3 Бөлім. ЖЕКЕ ТҮЛҒАЛАР

Раздел 3. ПЕРСОНАЛИИ

3 part. PERSONNEL

Исқалиев М. Рухани жаңғыру және қазақтың шешендік өнері.....	93
Мұсабеков С.М., Мыңжанова Г.Т. Қазіргі кезеңде экономист мамандарын дайындаудағы экономика ілімінің рөлі мен орны	97

1 БӨЛІМ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР, АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ 1
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
1 PART
INTERNATIONAL RELATIONS, REGIONAL STUDIES

TOOLS FOR ASSESSING SOCIAL CORPORATE RESPONSIBILITY

Jia Tian Fei¹,
¹Master of Finance,
listener of DBA IBS program, Almaty, Kazakhstan

In article concepts of social responsibility reveal, the typology of corporate social responsibility is given relationship with various interested parties of business is shown.

Keywords: Corporate social responsibility, responsibility typology, business.

УДК 334.021
МРНТИ 06.81

**ИНСТРУМЕНТЫ ОЦЕНИВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОРПОРАТИВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

Цзя Тянь Фей¹,
¹Магистр финансов,
слушатель программы DBA IBS, Алматы, Казахстан

В статье раскрываются понятия социальной ответственности, приведена типология корпоративной социальной ответственности, показаны взаимоотношения с различными заинтересованными сторонами бизнеса.

Ключевые слова: Корпоративная социальная ответственность, типология ответственности, бизнес.

О социальной ответственности опубликовано немало научных работ, декларируется с высоких трибун о своей приверженности идеи, относительно социальной ответственности заявляет множество компаний, вопросам корпоративной социальной ответственности (КСО) посвящаются конференции и международные форумы.

Одним из первых проявлений социальной ответственности можно с уверенностью считать благотворительность, история которой уходит своими корнями в глубокое прошлое. Изначально это явление носило частный характер, поскольку решения об оказании благотворительной

помощи принимались в основном собственниками организаций. Однако в настоящее время все большее распространение получает корпоративная благотворительность, которая осуществляется от лица компании.

Круг вопросов, которые относились к сфере социальной ответственности бизнеса, стал постепенно расширяться, это было связано с тем, что увеличивались масштабы промышленной деятельности. Так, индустриальный бум конца XIX века, приведший к усилению конкуренции и росту рабочего движения, стал причиной, побудившей целый ряд компаний пойти на смягченные условия труда наемных работников и предоставление дополнительных гарантий своим деловым партнерам. Это стало предтечей развития таких современных направлений социальной ответственности, как ответственные трудовые и деловые практики.

Тем не менее, только начиная с середины прошлого века о социальной ответственности стали говорить как о масштабном общественном явлении. Именно тогда корпоративная социальная ответственность начинает активно использоваться в практике компаний стран с развитой рыночной экономикой, а позднее и в странах с быстроразвивающейся экономикой.

Во многих учебниках говорится, что ключевым звеном предпринимательской деятельности является максимизация прибыли, но это не совсем так. В свое время академик Л.И. Абалкин, отмечал, что прибыль – это мерило успеха, т.к. только его размер показывает, насколько успешен предприниматель. Но целевые устремления предпринимателя связаны с обеспечением долгосрочной устойчивости экономической деятельности и с максимизацией ее возможностей, возможностей предпринимателя удовлетворять комплекс его социально-экономических потребностей [1].

Компании, которые сформулировали лишь финансовые цели, не достигаются в стратегической перспективе тех финансовых результатов, которые достигают компании с более широким диапазоном ценностных установок. Причинами, которые повлияли на интенсивное развитие корпоративной социальной ответственности в 60-70-е годы XX века в экономически развитых странах стали: активизация движения общественных групп, критикующие решения и действия бизнеса, отказ потребителей от приобретения товаров и пользования услугами безответственных компаний, а также рост профсоюзного движения. В одно время с этим в странах с развитой рыночной

экономикой ужесточалось трудовое и экологическое законодательство, появлялись общественные инициативы, которые были направлены на развитие корпоративной социальной ответственности.

В первой половине XXI века большинство крупных западных компаний сформировали собственные политики КСО, а изучение концепции корпоративной социальной ответственности стало изучаться в ведущих экономических вузах, как учебный курс по корпоративному менеджменту.

На усиление роли КСО финансовый сектор отреагировал появлением практики ответственного финансирования. В процессе принятия решений о выделении финансирования отличительной особенностью становится учет не только экономической рентабельности, но также экологических и социальных факторов. Для оценки результативности компаний в области КСО и устойчивого развития были разработаны фондовые индексы, такие как Dow Jones Sustainability Index (DJSI) и FTSE4GOOD [2].

1). У бизнеса существует четыре типа ответственности: экономическая; правовая; этическая; социальная (филантропическая)

Экономическая. Экономическая ответственность бизнеса перед обществом заключается в предоставлении востребованных продуктов и услуг.

Правовая. Бизнес также несет правовую ответственность перед обществом, которая регулируется государством. На этом заканчивается ответственность, необходимая бизнесу для существования.

Этическая. В том случае, когда у стейкхолдеров бизнеса существуют определенные ожидания от методов работы бизнеса, компания несет этическую ответственность перед своими работниками, акционерами и другими членами общества.

Социальная (филантропическая). Такого рода ответственность зависит исключительно от моральных устоев менеджмента компании. В отличие от предыдущих типов, филантропическая ответственность не связана с ожиданиями общества и государства.

Основные причины, побуждающие компанию уделять особое внимание вопросам социальной ответственности:

- глобализация и связанное с ней обострение конкуренции;
- растущие размеры и влияние компаний;
- усиление механизмов государственного регулирования;
- «война за талант» – конкуренция компаний за персонал;

- рост гражданской активности;
- возрастающая роль нематериальных активов (репутации и брендов).

В Казахстане развитие корпоративной социальной ответственности началось в начале 21 века. За это время количество казахстанских компаний, внедряющих в свою деятельность принципы социальной ответственности стало постоянно расти, что можно объяснить активным продвижением бизнеса на международные рынки и стремлением большинства организаций сделать свой бизнес более цивилизованным, стабилизировать репутацию в глазах заинтересованных сторон, снизить уровень нефинансовых рисков [3].

На современном этапе необходимость повышения социальной ответственности бизнеса отмечается на самом высоком государственном уровне. При этом особо важная роль в этом процессе отводится госкорпорациям и компаниям с государственным участием.

Не маловажная роль отведена ремесленничеству. Популяризация ремесленничества и расширение возможностей мастеров может внести значимый вклад в диверсификацию экономики Казахстана. Об этом было сказано заместителем постоянного представителя Программы развития ООН (ПРООН) Мунхтуя Алтангерел в ходе пресс-конференции в СЦК. Она призвала общественность нашей страны уделять внимание ремесленникам, «поскольку в Казахстане потенциал этой удивительной по красоте и культурной значимости отрасли практически не реализован».

«Программа развития ООН поддерживает ремесленничество уже на протяжении многих лет. Более системная работа началась примерно три года назад в рамках совместных программ регионального развития в Восточно-Казахстанской, Кызылординской и Мангистауской областях. Однако мы считаем долгом поддерживать мастеров всей страны. Своей поддержкой мы охватили более 200 ремесленников, предоставляя им гранты, специализированные тренинги в Казахстане и за рубежом, содействуя продаже их изделий на творческих ярмарках. По крайней мере 30 ремесленников, поддержанных нами, примут участие в мероприятиях, связанных с ЭКСПО-2017 [4].

«Сегодня мы с удовлетворением отмечаем успех нашего многолетнего сотрудничества не только в сфере добычи энергоресурсов, но и видим плоды наших социальных инвестиций, таких как программа поддержки ремесленничества и народных промыслов в Казахстане. Начиная с 2006 года более 1000 ремесленников из разных уголков

страны прошли тренинги по бизнес-планированию, маркетингу, организационному и профессиональному развитию. Начиная с 2009 года, мы проводим конкурс профессионального мастерства «Шебер».

Участники пресс-конференции также объявили о предстоящем фестивале «Шебер-Керуен», который пройдет 17-18 декабря 2016 г. в торгово-развлекательном центре «Керуен». В рамках фестиваля пройдет ярмарка изделий 70 лучших ремесленников Казахстана, в том числе с инвалидностью. Торжественная церемония награждения победителей восьмого республиканского конкурса ремесленников Казахстана «Шебер-2016», показ модных дизайнеров, работающих в этно-стиле, бесплатные мастер-классы и другие культурные мероприятия пройдут в рамках этого крупного мероприятия [5].

Корпоративная социальная ответственность определяется как философия поведения и концепция выстраивания деловым сообществом отдельными корпорациями и организациями своей деятельности по следующим направлениям:

- производство качественной продукции и услуг для потребителей;
- создание привлекательных рабочих мест, выплата легальных зарплат, инвестиции в развитие человеческого потенциала;
- соблюдение требований законодательства: налогового, экологического, трудового и др.;
- эффективное ведение бизнеса, ориентированное на создание добавленной экономической стоимости и рост благосостояния своих акционеров;
- учет общественных ожиданий и общепринятых этических норм в практике ведения дел;
- вклад в формирование гражданского общества через партнерские программы и проекты развития местного сообщества [6].

Наиболее точным и полным определением, по мнению многих экспертов является определение сформулированное в Международном стандарте ISO 26000 «Руководство по социальной ответственности» в 2010 г.

«Социальная ответственность» – это ответственность организации за воздействие ее решений и деятельности на общество и окружающую среду через прозрачное и этическое поведение, которое:

- содействует устойчивому развитию, включая здоровье и благосостояние общества;
- учитывает ожидания заинтересованных сторон;
- соответствует применяемому законодательству и согласуется с

международными нормами поведения;

- введено во всей организации» [7].

Много определений социальной ответственности было предложено в разные периоды, но основной целью корпоративной социальной ответственности является достижение устойчивого развития общества, под которыми понимается удовлетворение потребностей нынешнего поколения, без создания угроз для удовлетворения потребностей будущих поколений. КСО должна учитывать интересы и способствовать повышению качества жизни основных заинтересованных сторон компаний. Компаниям необходимо развивать постоянное взаимодействие с заинтересованными сторонами с целью учета их мнений и ожиданий в процессе принятия и реализации решений (табл.1).

Таблица 1 - Взаимоотношение с заинтересованными сторонами

Заинтересованные лица	Отношения бизнеса
Акционеры	Правильное ведение финансовой отчетности, предоставление акционерам требуемой информации о финансовых результатах деятельности фирмы, а также управление компанией с учетом защиты прав и инвестиций акционеров
Работники	Бизнес обращается со своими работниками справедливо, способствует формированию здоровых отношений в коллективе, а также уважает достоинство работников, удовлетворяют их основные потребности, прилагает максимум усилий к росту квалификации работников.
Потребители	Бизнес поддерживает высокое качество выпускаемой продукции, назначает умеренные цены, выполняет гарантийные обязательства, обеспечивает своевременную доставку товаров.

В перспективе стратегическим приоритетом отечественных компаний станет идеология устойчивого роста как наиболее комплексного и систематизированного движения мирового бизнес-сообщества, о чем было заявлено лидерами 135 стран в связи с 10-летием Глобального договора ООН (июнь 2010 г.). Не случайно 81% топ-менеджеров ведущих мировых корпораций заявили, что вопросы устойчивого развития стали частью стратегий и действий компаний, многие перешли к реализации таких стратегий. Заметим, что экономико-финансовые мотивы вовлечения в деятельность по обеспечению устойчивого развития отошли на второй план (хотя и

упоминаются уменьшение затрат и роста прибыли – 44%); на первое место вышли критерии популярности бренда, доверие и репутация компаний.

И в Казахстане требованием времени стали перенос центра тяжести в практике КСО с сугубо социальных и благотворительных программ на более широкое понимание взаимодействия бизнеса и общества – в русле обеспечения устойчивого развития. На наш взгляд, количество компаний, которые в состоянии перейти на международные принципы Глобального договора, пока еще слишком незначительно. Сегодня бизнес находится в процессе создания соответствующих предпосылок формирования нового взгляда на роль бизнес-сообщества в устойчивом развитии страны.

ЛИТЕРАТУРА

1 Асаул А.Н. О сущности предпринимательства // Экономическое возрождение России. – 2004. - № 1. – С.76-78.

2 Корпоративная социальная ответственность. Новая философия бизнеса. Учебное пособие. - Москва, 2011. – 56 с.

3 Международный стандарт ISO 26000 Руководство по социальной ответственности. – М., 2015. – 25 с.

4 Асаул А.Н. Особенности трансформации экономики при переходе к постиндустриальному строю // Вестник гражданских инженеров. – 2008. - № 1. – С.71-74.

5 Асаул А.Н. Социальная ответственность российского предпринимательства // Научные труды Вольного экономического общества России. – 2005. – т.55. – С.349-351.

6 Ярмарка ремесленников. - Режим доступа: www.strategy2050.kz - (дата обращения 24.04.2018).

7 Новичков А.В., Сарафанников А.А. Тенденции в области социальной ответственности корпораций // Матер. Междунар. науч.-практ. конф. «Экономика, государство и общество в XXI веке». – М.: РГТЭУ, 2011. – 12 с.

ӘЛЕУМЕТТІК КОРПОРАТИВТІК ЖАУАПКЕРШІЛІКТІҢ БАҒАЛАУ АУДИТТЕРІ

Цзя Тянь Фей¹,

¹Қаржы магистрі,

DBA IBS программа тыңдаушы, Алматы, Қазақстан

Әлеуметтік жауапкершілік, әртүрлі бизнестің корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік типтері, мүдделі тараптармен қарым-қатынас көрсетіледі, мақалада келтірілген ұғымдар ашылады.

Тірек сөздер: Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік, жауапкершілік типтері, бизнес.

Статья поступила 07.05.2018

SOME PECULIARITIES OF THE DIPLOMACY OF KAZAKH KHANATE IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

Iimkozha A.¹, Raev D.S.²,

¹2-course Master IR faculty KazUIR&WL,

²doctor of philosophical sciences, professor, Almaty, Kazakhstan

This article examines the period of international relations and the establishment of diplomatic service in the XVI-XVIII centuries. The success of the foreign policy of the Kazakh Khanate largely depended on military power, and Kazakh rulers sought to strengthen it with diplomatic agreements. Diplomatic methods were used to find weaknesses of the enemy and find allies. Kazakh rulers sought to outline military achievements in the foreign policy of the Kazakh Khanate through treaties and acts.

Keywords: Kazakh Khanate, diplomacy, negotiations, international treaty, union.

ЭОЖ 327:94(574) “14/16”

FTAMP 03.20

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ілімқожа А.¹, Раев Д.С.²,

¹ҚазХҚжәне ӘТУ ХҚ факультетінің 2-курс магистранты,

²филос.ғ.д., профессор, Алматы, Қазақстан

Бұл мақалада XVI—XVIII ғасырларда халықаралық байланыс пен дипломатиялық қызметтің қалыптасу кезеңі қарастырылады. Қазақ хандығы сыртқы саясатының табыстары негізінен әскери күш-қуатқа байланысты өрбіп, қазақ әміршілері оны дипломатиялық келісімдермен нығайтуға ұмтылды. Дипломатиялық әдіс-амалдар қарсыластың әлсіз жағын білуге, өздеріне одақтас табуға пайдаланылды. Қазақ билеушілері Қазақ хандығының негізінен әскери күштің арқасында қол жеткен сыртқы саясаттағы жетістіктерін келісімшарт-актілерінің көмегімен баянды етуге ұмтылды.

Тірек сөздер: Қазақ хандығы, дипломатия, келіссөздер, халықаралық келісімшарт, одақ.

Қазақ халқы қазақ атымен мемлекет болғаннан бастап көрші елдермен қарым-қатынастар орнатты. Сол кезден бастап қазақтың Ұлы дала дипломатиясы бейбітшілік пен жарасымдылықты негізге алып, қазақ халқының ұлттық сипатын жарқырата ашып көрсете алғаны тарихи ақиқат.

Қазақстан мен Орталық Азияда мемлекетаралық қатынастар, ел билеушілерінің дипломатиясы күні бүгінге дейін зерттелмеген бірқатар дереккөздерде баяндалады. Дипломатия арқылы ел билеушілері сыртқы саясатты не соғысу арқылы не халықаралық байланыстарды нығайту арқылы жүргізген.

Қазақстан мен Орталық Азиядағы дипломатиялық қарым-қатынастардың тарихы жөніндегі дереккөздер біршама едәуір және

алуан түрлі болып келеді. Бұлардың арасында шығыс жазбаша дереккөздері бірінші орында және олардың негізгі мазмұны соғыс жорықтарының сипатталуы, мемлекеттердің сыртқы саяси мүдделері болып келеді. Мысалы, Ескендір Муншидің «Тарих-и аламара-йи Аббаси», Хафиз Таныштың «Шараф-наме-йи шахи», Сухайланың «Имамкули-хан-намесі» осындай дереккөздердің қатарында. Бұл деректерде хандар, мемлекеттердің билеушілері мәмілелескен келісімшарттардың мәтіндері ұшырасады. Бұл дереккөздердегі мәліметтер кейде бұрмаланып баяндалған, мазмұны жөнінен кейде өзгертіліп келеді.

Дереккөздердің ерекше бір санатына мұрағаттық материалдар: елшілік кітаптары, сыртқы саясат мұрағаттары, тарихи актілер, ресми хат алмасулар жатады. Оларда статистикалық мәліметтер мол, оқиғалар мен құбылыстарды жүйелеуге бейім, негіз боларлық хронологиялық мерзімдері болады. Алайда олар, нақ сол шығыс дереккөздері секілді, бұра тартатын және шектен тыс ресми сипатта болып келеді. Миниатюралар түріндегі қолжазба ескерткіштер де мемлекетаралық қатынастардың тарихы жөнінде деректер береді. Бұлар – елшіліктерді қабылдау, сый-сияпат, тарту-таралғы беру және т.б. бейнеленген миниатюралар. Хан грамоталарында, жарлықтарында, мөрлерде, соқтырушының аты бар тиындарда бірқатар ақпарат болады.

Қазақ хандығы билеушілерінің белсенді сыртқы саясаты Қасым ханның тұсынан басталады. Керей мен Жәнібектен бастап әрбір билеуші «аумақтарды жаулап алып» оларды «шекараға айналдырып» отырған. «Елдің бастауы мен шегі» деген тұжырымдаманың өзін қазақтардың моңғол дәстүрінен мұраланғанын жоққа шығаруға болмайды.

Сыртқы саяси тұжырымдаманың басты мақсаты – «тиімділікке» қалай жету болған, ал «тиімділік» дегенде жердің ұлғайтылуы (жаулап алынуы) ұғынылады. Мемлекеттің сыртқы саяси мүдделері оның аумақтық жағдайына қарай анықталатыны әбден қисынды қорытынды екені анық.

Қазақ хандығының құрылған уақыты ортағасырлық Қазақстанда мемлекеттіліктің қалыптасу және даму дәуірі деп анықталады. Бұл кезеңде Қазақстандағы саяси жағдай орнықсыз болғаны күмәнсіз. Толып жатқан соғыс жанжалдары салдарынан бірлестіктер күшейіп, жаңадан босаң одақтардың пайда болуына әкеліп соқтырды.

Қазақ хандығында мемлекеттіліктің қалыптасуының бұл кезеңінде билеушілердің саралануы да орын алды. Мұны деректердегі мәтіндерде қолданылатын терминологияға контент-анализ жүргізу

арқылы анықтауға болады. Мәселен, «хан» деген термин неғұрлым жиі кездеседі, алайда кейбір билеушілерді ерекшелеп сипаттайтын «жоғарғы билеуші», «дара билікті билеуші», «бүкіл жердің билеушісі» деген басқа терминдер де пайдаланылады.

Билеушілер тағайындалу кездерінде, сондай-ақ хандықта жаңаша басқарудың бас кезінде ерекше формула бойынша адалдық антын беруге тиіс болды. Бұл орайда оларды ақ киізге салып көтерген. Бұл жазбаша деректемелерде, ауызша деректерде, сондай-ақ құлпытастарда айғақталған. Ханның тағайындалу кезеңінде оны ақ киізге салып хан көтеру дәстүрлі салтанаты «Бахр-ал-асрарда», «Тухфат ал-ханиде» хабарланады. Бұл дәстүр түркі-моңғол халықтардың арасында ежелгі замандардан белгіленген, оны түрік қағандары да, Қараханилер де, Шыңғыс хан ұрпақтары да орындаған. Бұл туралы деректер көптеген дереккөздерде бар, алайда рәсім жоғарыда аталған шығармаларда егжей-тегжейлі сипатталған. Рәсімнің өту реті мынадай: фарраштар (кілем жаюшы қызметшілер) рәсім өтуге тиіс залда кілем, алашаларды төсеп, тақты орнатқан; таққа көтеріліп отырудың ең қолайлы уақыты белгіленген, осыдан кейін ғана сұлтандар, жоғары дәрежелілер, мұсылман діни басшылығының өкілдері шақырылатын болған. Астрологтар белгілеген уақытта ханды ақ киізге отырғызып, киіздің ұштарын білікті рулардың өкілдері ұстайтын болған. Осыдан кейін жаңа сайланған ханды таққа отырғызып, тарту-таралғылар берілетін той басталатын болған. Мұндайда дәстүрлі салтанатқа қатысушылардың әрқайсысына хан қымбат шапан кигізетін болған. Бұдан кейін ханның құрметіне құтпа оқылып, оның аты жазылған тиын соғылған [1].

Қазақ хандарының, шайбанилердің, аштарханилердің сыртқы саясатының негізгі мазмұны аумақты ұлғайту болған. Осының нәтижесінде саяси құрылымдар құрылып, олардың шеңберінде хан билігі қоластына ұсақ мемлекеттер (көбінесе тек атаулы түрде) біріктірілген. Көшпелі тұрмыстың жағдайы, ескі жайылымдардың тозып, жаңаларын іздеу, қырдың шалғай түкпірлерінен басқа көшпелі рулардың тегеуріні – осының бәрі көрші мемлекеттермен қақтығысқа ұрындырып отырған.

Көшпенділердің өз аумағында жоқ немесе жеткіліксіз шикізатты қажетсінуі, сауда жолдарын, олардың тоғысқан тораптарын, сауда орталықтарын иеленіп, халықаралық айырбаста басты рөл атқаруға ұмтылу, стратегиялық жобалар, сондай-ақ соғыс және одан түсетін олжа арқылы ішкі әлеуметтік қайшылықтарды азайтуға ұмтылу – осының бәрі көшпелі қоғамдардың өмірінде соғыстың рөлін көтерді.

Егер XVI ғасырдың басында Сыр бойындағы қалаларды иелену үшін бәсеке болса, XVI ғасырдың екінші жартысы – XVII ғасырда бұл күрес орасан зор көлем алып, жеңіп шыққан күштілер алғашқы ірі әскери-саяси бірлестіктер құрылуына, сол замандағы өзінше бір «әлемдік» державалар құрылуына себепкер болды. Бұл туралы Хафиз Таныш, Ескендір Мунши, Мухаммадийар бен Араб қатаған және басқалар жазды.

Сыртқы агрессияны тойтару және ішкі саяси жанжалдарды бітістіру ісіндегі ынтымақтастық пен бітім туралы тарих ғылымына белгілі маңызды келісімдердің бірі 1598-1599 жылдары қазақ хандары мен аштарханилер арасында жасасқан келісімшарт болып табылады. Бұл келісімшарт қарама-қарсы күрескен тараптардың әрқайсысы Сыр бойындағы қалаларда өз ықпалын ұлғайтуға тырысқан соғыстан кейін келісіліп бекітілген еді. Шайбанилермен табан тіресе күрескен қазақ хандары бұл өңірде қазақтардың үстем жағдайын нығайтуға тырысқан болатын.

Қазақ хандары мен аштарханилердің 1599 жылы жасасқан бейбіт келісімшартының неғұрлым толық мәтіні «Тарих-и аламара-йи Аббасиде» берілген. Келісімнің шарттары Ташкенттің қазақ хандарына берілуін қамтыды және бұл басқа өңірлерге де қатысты болса керек: 1) Ташкент уәлайаты аштархани мемлекетінің құрамдас бөлігі деп есептелді және оған аштарханилердің егемендігі қолданылды; 2) Ташкентте соғылған тиындарда аштарханилік ханның аты жазылды; 3) Ташкентте құтпада соңғының аты аталды; 4) аштарханилер Ташкент уәлайатының ішкі істеріне араласпауға міндеттелді; 5) қазақ хандары Ташкентте салық (бадж және харадж) жинап, оның қайсыбір бөлігін аштархани ханына жөнелтіп отырды.

Қазақ хандығы мен аштарханилер өкілдері қатысқан ұзаққа созылған келіссөздерден кейін Нақшбандийа сопылық орденінің тікелей қатысуымен бейбіт келісімнің мәтінін жасауға қол жетті.

Келісімнің шарттары бұлжытпай орындалуға тиіс болды. Оның жасалуы рәсімдік қарекеттермен, Алланың алдында ант берумен ұштасып, қасиетті одақтың құрылғанының белгісі болды. Келісімді бұзу қасиеттен аттау дегенді білдіретін және бұл аяусыз жазаланатын. Келісімшартты бұзған тарап әдетте өз елінің тәуелсіздігінен айырылып, бұрынғыдан да көп алым төлеумен және т.б. жаза тартатын.

Қазақ билеушілері Қазақ хандығының негізінен әскери күштің арқасында қол жеткен сыртқы саясаттағы жетістіктерін дипломатиялық келісімшарт-актілерінің көмегімен баянды етуге ұмтылды. Егер

жағдай қолайлы болып көрінсе, олар, әрине, тәуелді қалалардың тақтарына өздерінің ұлдарын, аға-інілерін немесе хан тұқымының басқа да мүшелерін отырғызатын болды. Алайда, жетік саясаткер болғандықтан, олар көрші қаладағы тақты жергілікті әулеттің өкілін отырғызу, оны белгілі бір міндеттемелермен байланыстырып, іс-әрекетін тыңшыларға бақылатып қою арқылы сақтау анағұрлым сенімді амал болатынын білді.

Келісімшартқа қол қойылуы алдында құжаттың мәтінін келісу кезіндегі келіссөздер өткізілетін болды. Келісім жөніндегі құжаттар белгілі бір кепілдіктерді қамтып, серіктестер арасында қатынастарды реттеуге тиіс болды және олар тек айғақ куәлар болғанда ғана күшіне еніп, құқықтық сипат алатын.

Көптеген келісімдерде «одақ» термині «ант» сөзімен ұштас-тырылады. Мәселе екі билеуші қол қоятын келісім сонымен бір мезгілде ант та болатындығында болса керек.

«Ауасы жан сергітер келісті жер Келесөзенінің жағасы» [Абдаллах-ханның] бакуат әскерінің шеруі [көтерген] шаңнан пейіштей пейілді алған кезде көк күмбезіндей сарайға қазақ сұлтандарынан елші келді. Биік табалдырық алдында ол мынадай хабар айтты. Барлық сұлтандар ерен сүйіспеншілік пен шексіз достықтан [ханға] сәлем жолдап, дұғасы [мен] тақуалық құлығын білдіреді. Олар ниеттерінің адалдығын, шексіз берілгендігін айтып [ханмен] бірауызды одақта [болмақ]. Бұған қоса олар «біз мәртебелі ханмен жасасқан келісім мен одағымыздан қазір де айнымаймыз» деп мәлімдейді [2].

Билеушілердің сыртқы саясаты дәстүрлі екі әдіс: бітім және соғыс әдістері арқылы жүзеге асып отырды.

Анттасу кезінде кепілгерлер алу әдісі қолданылды. Келісімшарт жасасқаннан кейін кепілге берілген кісіні босатып алу қажет болатын. Кепілгерлікке хандар мен сұлтандардың балалары ғана емес, туыстары да алынатын. Кепілгерлік бейбіт қарым-қатынастың, жасасқан келісімшарттың орындалуының, бағынудың бір кепілі ретінде қолданылды. Кепілгерліктің неғұрлым кең тараған түрі тәуелді хандардың адалдықтан айнымайтынының кепілдігі ретінде хан сарайына ұлдарын жіберуі болды. «Бітім», «одақ» дегендер мемлекеттердің ұзақ уақыт не үнемі бейбіт қатар өмір сүруі дегенді білдірмейтін. Дереккөздерден алынған мәліметтерді талдаған кезде келісімшарттардың үш түрін саралауымызға болады.

Бірінші түрі ханның өз серіктесі жағында бүкіл әскерімен шыққан жағдайда бітімге жетуді көздейді. Ішінара әскери қолдау да болуы

мүмкін. Ондайда әскербасы не сұлтан бастаған қайсыбір жасақ беріледі және т.б.

Келісімшарттардың екінші түрі алым төлеуді көздейді. Бейбіт келісімшарттың некелік одақпен бекітілетін ерекше түрі де айтылады, ондайда төлемдер болашақта ғана болатыны көзделеді.

Келісімшарттардың үшінші түрі белгілі бір шартқа көнумен – аумақтың бір бөлігін не алым жинап алу құқығын беруге көнумен байланысты. Мәселен, Абдаллах ханмен өзара тайталаста Баба сұлтан қазақ сұлтандарының көмегіне жүгінді.

Сыйға жер беру амалы дереккөздерде сыртқы саясаттың бір әдісі ретінде баяндалады. Мысалы, қарсыластың жағына шығып кеткен бұрынғы одақтасты сыйға жер беру арқылы өз жағына тарту керек делінеді.

«Талай жылдар бойы қыр мен шөлдің билеушісі болған және ежелден мәртебелі әміршінің [Абдаллах-ханның] жақтасы болған Шығай хан ұлдары Тәуекел сұлтанмен және басқалармен бірге [Абдааллах-ханның] Сатурнның сарайындай сарайына келді. Мемлекеттің кейбір тұлғалары мен [Абдаллах-ханның] бекзадаларын араға салып ол әділ ханмен кездесу құрметіне жетті. Мәртебелі өзіне тән дарқан мейірімділігімен Шығай ханға бар ниетімен сый-құрмет көрсетті. [Шығай ханға] ерекше құрмет және алуан түрлі сый-сыяпат жасап [Абдааллах-хан] оған икта (Иқта – «кесінді», «үлес» – қызмет сіңірген әскербасыларына жер үлесін сыйлау жүйесі. XVI ғ. екінші жартысында Орта Азияда «икта» термині әскери лен мағынасында ғана емес, жалпы шартты-ленді иелік мағынасында да кездеседі. Бұл уақытта және кейініректе «икта» термині сойырғал мен титулды белгілеу үшін нарративтік дереккөздерде ғана архаикалық, таза кітаби сөз ретінде ғана сақталады) ретінде Ходженд жерін берді. Ол [Шығай ханға] жағымды үміт ұялатып, қалтқысыз көмек беруге уәде етті және патшаға лайық той өткізді» [3].

Хан кейде мұндай одақтасты әскербасылауазымына тағайындайтын не шекаралық өңірдің билеушісі етіп қоятын. Дереккөздердегі бірталай мәліметтер көрші мемлекеттер билеушілерінің қазақ хандарымен достық қатынастарын нығайтуды көздеп олармен жасасқан әулеттік некелерге қатысты.

Әулеттік некелердің жасасылуы хандықтардың арасындағы достық байланыстарды нығайтуға бағытталған мемлекеттік саясат мақсаттарына қызмет етті, сондықтан бұндай некелерге көп көңіл бөлінді, өйткені олар көбіне келісімшарт жасалуымен үйлесе

жүргізілетін. Әулеттік некелердің келісімшарттық қатынастар орнатылуымен тығыз байланыстылығын некелік одақтардың жасалуы соғыс оқиғаларына жол бермей тоқтатқан жағдай анық көрсетеді. Осыған байланысты «Бахр ал-асрардың» мына хабары назар аудартады: «Сапта өзге [сайир] әскерлер көріне бастаған кезде, [Темір-сұлтанның] бізгілікті ойы қалмақтардың маңызды ісінен арылған кезде оның ұлы пайымына қазақтармен және қырғыздармен [байланысты] іс ұсынылды. Ол бұлардың біріккен қатарын шапқыншылық пен шабуыл арқылы бірнеше мәрте сейілткен еді. Қысқасын айтқанда, Темір сұлтан сол рудың мүліктік жағдайы мен халын бір межеге түсіргені сондай, Абылай-сұлтан онымен неке арқылы туыстасып, қызын бұған әйелдікке берді. Осының арқасында бірнеше күннен кейін сол өңірдегі бұлғақ шаңы басылып, жүрек айнасы тат шаңынан тазарды».

Әулеттік некелер келісімшарттың жасалуымен көбіне қатарласа жүрді. Тарту-таралғы алмасу, елшілер алмасу, жолдама жіберу және т.б. секілді, сірә, әулеттік неке де одақ құрудың және оны сақтаудың дәстүрге сай қажеті бір амалы деп саналса керек. Неке одақтарын жасасу туралы келісімшарттардың мәтіндерінде тікелей айтылатын жағдай да әулеттік некенің келісімшарттық қатынастар орнатумен тығыз байланыстылығын көрсетеді. Қазақ хандығының өзінің тарихында ханша елдің ішкі саясатына да, сыртқы саясатына да белсене қатысқан айтарлықтай факт айғақталған. Бұл ханша, мысалы, Сұлтан-Нигар ханым болды. Дереккөздерден анықталғанындай, ол моғолдар мен қазақ ханы Тахирдың арасындағы қарым-қатынастың жақсаруына дәнекер болып, шиеленіскен жағдайды достық ниетпен жайластырған.

Қазақ қызы өзі келін болып түскен мемлекетте ханша болып жүргенде бұл елдің сыртқы саясатын Қазақ хандығына қолайлы болатын бағытқа бұруға аз да болса қатыса алған болуы керек. Әлбетте, бұл бар болғаны болжам ғана, өйткені көп жағдай тағдырдың талайымен қазақ қызы ханша болған мемлекеттегі нақтылы ахуалға байланысты болатын.

Соңғы уақытта Шығыстану археографикалық экспедициялардың нәтижесінде шетелдік мұрағаттарда ҚХР, Түркия, Франция, Ұлыбритания, Швейцария қорларында, кітапханаларында, музейлерінде табылған материалдар бірегей жәдігерлер болып табылады [4]. Оларда қазақ хандары мен сұлтандарының Абылай ханның, Әбілпейіз сұлтанның және басқалардың көрші мемлекеттердің билеушілеріне жолдаған ресми хаттары, дипломатиялық байланыстар туралы, сауда-экономикалық, мәдени қарым-қатынастар туралы

мәліметтер бар. Осы жаңа мұрағаттық құжаттардың бәрі, ескерткіштер мен артефактілер қазақ билеушілерінде кеңселері, дипломатиялық хат-хабар алмасу, елшілер алмасу болғанын айғақтайды. Атап айтарлық маңызды бір жайт: жердің шалғайлығына, қазіргі уақыттағы әдепкі коммуникациялардың болмағанына қарамастан, қазақ мемлекеті көрші елдермен өте тығыз қарым-қатынас жасап тұрды, мұны қазақ хандары мен сұлтандарының Қытай, Ресей, Иран, Түркия, Орта Азиялық хандықтар және басқа елдер билеушілерімен хат-хабар алмасқаны дәлелдейді.

Парижде кітапханалар мен музейлердің қорларында атақты Гимэ Азия өнері музейінде сақтаулы итальян суретшісі Джузеппе Кастильонидің «Қазақтар сыйлық ретінде жылқы сыйлауда» деген бірегей картинасы алғаш рет табылды. Суретті талдап сараптағанда ондағы бейнеленген тарихи оқиғалар Абылай ханның ел билеген дәуіріне және оның қытай императоры Цяньлунмен дипломатиялық қатынастарына қатысты екені анықталды.

Келіссөздер жүргізу және елшіліктер аттандыру XVI – XVII ғасырларда мемлекетаралық қатынастарда әдеттегі амал болды. Соғыс уақытында болсын не бейбіт кезеңде болсын мүдделі тараптар арасында келіссөздер жүргізілді, хаттар, жолдаулар жіберіліп, алуан түрлі міндет атқарған елшілер қатынап тұрды [5].

Осы тұрғыда, мысалы, қазақ хандарының шайбанилермен жүргізген келіссөздерінен бірталай мәлімет алуға болады. Дереккөздерде атап көрсетілгеніндей, билеушілер екінің бірінде бір-бірін «аға-іні» деп атайтын, яғни теңқұқылы қатынаста болды. Бұл формула бір билеушінің екінші билеушіге құрмет тұтып қарағанын айғақтайды. Құжаттарда бұл да екінің бірінде қайталанатын «дос» деген сөздің қолданылуы да мемлекеттер арасындағы қатынастарды тиісінше үлгіде сипаттайды. Сөйтіп, «аға» және «іні», «әке және бала» деген сөздер серіктес мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастың алуан түрлі қыр-сырын білдіретін болды.

Қазақ хандығында іс-қағаздар түркі (шағатай) тілінде, орыс тілінде жүргізілді [6]. Осыған сәйкес әкімшілік аппараты түркі текті жазушылардан жасақталды. Дипломатиялық сипаттағы құжаттамалар арасында жолдаулар, хаттар, мөр басылған құжаттар, жүзік таңбалы, құпия жолдаулар, хабарламалар және т.б. аталады.

Келіссөздер әр алуан лауазымды білікті кісілер арқылы жүргізілді. Мемлекет атынан болатын келіссөздерді хандар, сұлтандар, қожалар, елшілер, жаушылар, қолбасшылар жүргізетін болды. Елшілер көбіне

қару асынған 6-7 қосшы нөкерлер қосылып екі кісі болып, түйелі керуен, сыйға берілетін жылқы, тарту-таралғысымен аттандырылатын.

Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы саясатында елшілер, кіші елшілер, жаушылар және т.б. маңызды рөл атқарды. Жүйелі түрде елшілер, дипломатиялық сипаттағы жолдаулар алмасып тұру, билеушілердің бір-бірімен дүркін-дүркін жүздесіп тұруы мемлекеттер арасындағы қалыпты қарым-қатынастың айғағы деп бағаланған болса керек.

Келісімшарттарда әдетте «елші» деген атпен лауазымды тұлға аталып отырады. Хан тарапынан жолданған «елші» деп аталған тұлғалар ханның сенімді адамдары болды, хан оларға өзіне бағынышты елді билеуге қойған өкілдеріне, тәуелді билеушілерге, сондай-ақ Қазақ хандығымен достық қарым-қатынаста болған тәуелсіз мемлекеттердің билеушілеріне маңызды хабарламалар не өкім-бұйрықтарын (жазбаша және ауызша) жеткізуді жүктейтін. Әрбір елші өзі аттандырылған елді, оның әдет-ғұрпын, мәдениетін, баратын жолды білуге тиіс болды. Шебер мәмілегер және жауынгер болуға міндетті болды. Өзі жолданған елдің тілін де білді, білмейтіндей болса жанына тілмаш ертетін болды. Елшілер өздері жолданған елдердің хандарының сарайларында болсын не ол елге жетер жолда болсын бастарын қатерге тігіп жүретін, өйткені жолда қолға түсу, бөгеу, тіпті өлтіріп кету оқиғалары болып тұратын.

Құжаттарға қарағанда, елшілерге жауапты тапсырмаларды орындайтын, ерекше сенім білдірілген тұлғалар ретінде бірталай уәкілдіктер берілетін. Қазақ хандары билік жүргізген уақыттарда әртүрлі мемлекеттердің хан сарайларына келген елшілерге қатысты белгілі бір ережелер ендігі бар болғанымен, ол кезде елшінің жеке басының қол сұғылмастығы деген ұғым әлі орнықпаған еді, сондықтан елшілердің жат елдегі жағдайы алуан түрлі жайттарға тәуелді, ал кейде тіпті мүшкіл де болып тұратын.

Дерек көздерде елшінің әкімшілік аппарат құрылымындағы орны мен рөлін тікелей білдіретіндей мәлімет жоқ, әйтсе де мәтіндегі тиісті мағлұматтарға негізделіп, деректерді талдағанда бірқатар болжамдар айтуға, елшіліктерді қабылдау рәсімінің қайсыбір көріністерін келтіруге болады. Мысалы, Пазухиндер елшілігінің баптар бойынша тізімінде қазақ билеушілерінің сарайларынан пәлендей өзгешелігі жоқ өзбек билеушілерінің сарайында болған рәсім егжей-тегжейлі сипатталған. Абд ал-Азиз ханның қабылдауы туралы (29 желтоқсан 1670 ж.) тізімде былай делінеді: «қақпа алдында оларды, Бористі, Малай-бек (топчи-баши) қарсы алды (ол барлық садақшылардың, жаяу әскер мен зеңбіректердің, жасауылдың бастығы екен) ол Борис пен

серіктері патша сарайына аттарымен кірмей, жаяу кіруі керек, өйткені ешқандай елші патша сарайына атымен кірген емес деді. Борис пен серіктері аттарынан түсіп сарайда қақпа алдындағы сандықтардың тұсына келіп тоқтады [7]. Келген елшілер мен серіктері сол жерде күтіп тұруға тиіс болады екен. Бұлар келген уақытта әлгі орындарда Бористің оң жағында Бұхараның бетке ұстар беделділері, патша текті хозилер және жақын боярлар, ал сол тарапта боярлар, әр алуан шенеунік қарт кісілер, жүз және одан да көп адам отыр екен...».

Енді бір тұста (1671 ж. 2 ақпандағы қабылдау) рәсімнің қорытынды бөлімі біршама егжей-тегжейлі сипатталған: «Ал оң жақта рундуктарда хозилер мен кітапшы мешіт адамдары, қарт кісілер жайғасқан. Абд-Азим патшаның алдында кітапшылар әрқайсысы бөлек, көп кісі ежелгі заң ілімінен әңгіме айтып отырды. Ал патшаның алдында оның қылышы, садағы, болат қалқаны, арт жағында асатаяғы мен қылыштарын ұстап 12 адам кезекпен ауысып тұрды. Бұлармен қатар патша алдында екі жүз не одан да көп посох ұстаған жасауылдар, олардың сыртында екі қатар түзіп екі жүздей жазып алушылар тұрды. Патшаның алдында дастарқан алып асшы, бұның алдында сарай мехтары Метип келе жатты. Патша алдына келіп, дастарқанды күтуші адамға ұсынды, ол болса дастарқанды патша алдына жайып, астың дәмін татты; дастарқан зерлеген изарбад екен. Күтуші патша алдына дастарқан жайғаннан кейін тізерлеп тұрған қалпы тағамдардың дәмін татып алып, патшаның алдына ұсынып отырды. Тамақтану кезінде әртүрлі мұсылман ойындары ойналып, 9 адам кітапқа қарап әндетіп тұрды...» [8]. Пазухиндердің баптар бойынша тізімінде бұған қоса елшілер мен олардың қосшыларын күту реті туралы, елші мен оның адамдарының тамақпен, жеммен қамтамасыз етілу және т.б. туралы маңызды мәліметтер келтірілген.

Хафиз Таныштың мемлекет басқару туралы хабарламасы көңіл қоярлық, онда «екі нәрсеге жол беруге болмайды» делінеді: «бірі – тәни рақатқа тым әуестену, екіншісі – қолайлы сәтті қапы жіберу». Бұдан әрі ол әміршілердің ұлылығы өздерін қосқанда олардың үстем жаратылысының басымдығында, ал мұның өзі бес нышаннан көрінеді: бірінші – қарауындағыларға қатысты мейірім, екіншісі – ел қорғау кезіндегі әділдік, үшіншісі – тирандардың бағыныштыларға қатысты ашу-ызасына жол бермейтін айбындылық, төртіншісі – дұшпандардың залымдығын әшкерелеуге көмектесетін ақыл, бесіншісі – қолайлы жағдайды олжа деп есептейтін көрегендік.

Сөйтіп, XVI – XIX ғасырларда халықаралық қатынастар мен дипломатиялық практиканың қалыптасуы Орталық Азияда мемлекеттіліктің дамуында маңызды кезең болды. Әртүрлі санаттағы

жазбаша дереккөздерді, грамоталарды, мөрлерді, тиындарды талдау Қазақ хандығының көрші мемлекеттермен дипломатиялық қатынастарының тарихын қалпына келтіруге, келісімшарттарды, халықаралық келісімдерді, келіссөздерді, елшіліктерді, әулеттік некелерді, халықаралық дау-таластарды бейбіт жолмен шешуде билеушілердің сыртқы саясатында болған осы белгілі құралдар мен әдістердің бәрін зерттеуге мүмкіндік берді.

ӘДЕБИЕТ

1 Махмуд бен Вали. Бахр ал-асрар // Индия офис - № 575 кітапханасының қолжазбасы.

2 Хафиз Таныш. Шараф-наме-йи шахи. РФА Шығыс қолжазбалары институтының қолжазбасы. 88-іс.

3 Иванов П.П. Хозяйство Джуйбарских шейхов. - С.8; Петрушевский И.П. Очерки по истории феодальных отношений в Азербайджане и Армении в XVI – в начале XIX в. - Л., 1949. – 154 с.

4 Абусейтова М.Х. Новые архивные материалы по истории и культуре Казахстана (по программе «Мәдени мұра») // Рухани-ғылыми мұра. Материалы республиканской научно-теоретической конференции. Ноябрь 2008 г. Алматы. – С.35-47.

5 Раев Д.С. Влияние тюркской цивилизации на средневековую европейскую культуру // Известия КаУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия «Международные отношения и регионоведение». – 2016. - № 4 (26). - С.13-21.

6 Абусейтова М.Х., Додхудоева Л.Н. История Казахстана в восточных миниатюрах. - Алматы: Дайк-Пресс, 2010. – 274 с.

7 Галиев В.З. Караванные тропы: (из истории общественно-политической жизни Казахстана XVI- XIX вв.). - Алматы, 1994. – 412 с.

8 Наказ Борису и Семену Пазухиным, посланным в Бухару, Балх и Юргенч. 1669. Русская историческая библиотека. Т.15. - СПб., 1894.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДИПЛОМАТИИ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Ілімқожа А.¹, Раев Д.С.²,

¹магистрант 2-курса ФМО КазУМОиМЯ,

²д.филос.н., профессор, Алматы, Казахстан

В этой статье рассматривается период международных отношений и установления дипломатической службы в XVI-XVIII веках. Успех внешней политики Казахского ханства во многом зависел от военной мощи, а казахские правители стремились укрепить его дипломатическими соглашениями. Дипломатические методы использовались для того, чтобы найти слабости врага и найти своих союзников. Казахские правители стремились наметить военные достижения во внешней политике Казахского ханства с помощью договоров и актов.

Ключевые слова: Казахское ханство, дипломатия, переговоры, международный договор, союз.

Статья поступила 10.05.2018

THE FACTOR OF SOUTH KOREA IN NORTHEAST ASIA

Zhaishylykova N.¹,

¹Master Degree student of International Relations Ablai Khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, zhaishylykova94@gmail.com

Today, countries that conditionally possess “average strength” are beginning to play an increasingly important role in the international arena. At the same time as developed States, international organizations and transnational corporations, they are reasonably keen to become recognized actors in important decision-making, both at the regional and global levels. Such countries need to have a significant level of economic potential, a progressive military-industrial complex (MIC), as well as cultural and humanitarian appeal. In the Pacific area, such countries include the Republic of Korea (ROK).

Keywords: Republic of Korea, northeast Asia, region, external strategy, China, Japan, modernization, economic cooperation, military and political cooperation, territorial disputes, regional security.

УДК 327.8

МРНТИ 11.25.15

ФАКТОР ЮЖНОЙ КОРЕИ В СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

Жайшылыкова Н.¹,

¹магистрант 2 курса факультета «Международные отношения»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана по специальности
«6M020200 – Международные отношения»,
Алматы, Казахстан, zhaishylykova94@gmail.com

На сегодняшний день на международной арене все более весомую роль начинают играть страны, которые условно обладают «средней силой». Одновременно с развитыми государствами, международными организациями и транснациональными корпорациями, они достаточно обоснованно стремятся стать признанными участниками в принятии важных решений, как на региональном, так и на глобальном уровнях. Подобным странам необходимо иметь значительный уровень экономического потенциала, прогрессивный военно-промышленный комплекс (ВПК), а также культурно-гуманитарную привлекательность. В тихоокеанском ареале к таковым странам можно отнести Республику Корея (РК).

Ключевые слова: Республика Корея, Северо-Восточная Азия, регион, внешняя стратегия, Китай, Япония, модернизация, экономическое сотрудничество, военно-политическое сотрудничество, территориальные споры, региональная безопасность.

До непосредственного изучения политического курса Южной Кореи, следует выявить основные черты и особенности развития, характерные для Северо-Восточной Азии и передовых стран данного региона.

Северо-Восточная Азия представляет собой центр современной промышленности, нано-и биотехнологий, стратегических научных разработок практически во всех отраслях развития общества и государства. Субрегион, который по многим другим показателям

претендует на статус «центра мира». Состав Северо-Восточного азиатского региона представлен такими политико-географическими образованиями, как: Китайская Народная Республика (КНР), Корейская Народная Демократическая Республика (КНДР), Монголия, Республика Корея, Российская Федерация (РФ), Япония и частично признанная страна – Китайская Республика (Тайвань). Каждое из перечисленных государств имеет собственный курс по отношению к данному региону, все происходящие в нем события, как положительные, так и отрицательные, рассматриваются строго в рамках национальных интересов. И в данном контексте приоритет в исследовании отдается анализу внешнеполитической стратегии Республики Корея по отношению к общим для всех стран региона проблемам обеспечения безопасности Северо-Восточной Азии.

Наиболее перспективными азиатскими странами региона являются так называемые СВА-3, а точнее – Китай, Япония и Южная Корея.

Достаточно ярким примером преуспевающей страны является Китай. Последние 15 лет прошлого века знаменуются внедрением интенсивной экономической реформы в Китае. Важную роль здесь сыграло наличие огромного и быстрорастущего населения в государстве, что являлось возможностью использования дешевой рабочей силы. Сочетая консервативные взгляды, методы и инновационные технологии, КНР уже в конце XX в. демонстрирует значительные темпы роста – 10-12% ВВП в год [1].

Вследствие экономических реформ, Китай фактически был разделен на 2 части – свободные экономические зоны, где заработная плата была высокой, и остальные регионы с незначительными показателями. Принцип «разделяй и властвуй» используется Китаем и по настоящее время, который более раскрывается в их лозунге в сфере экономики – «одни станут богатыми и успешными раньше, чем другие» [2].

Первоначальная стратегия китайской экономики выстраивалась по пути японской модели экономического развития. На начальном этапе производство ориентировалось на невысоком производстве товаров – одежде, игрушках, мелких бытовых предметов, которые широко экспортировались в западные страны. По мере усиленного развития легкой промышленности, китайское правительство приняло решение перейти к созданию бытовой электроники, компьютеров, а после – к расширению уже в сфере автомобильной промышленности. Многие товары были предназначены для экспорта, что привело к овладению

и регулированию Китаем валютной политики. Денежные резервы составляют больше 3 трлн. долларов, и они все еще продолжают расти. Вследствие этого, Соединенные Штаты и страны Европейского союза стали в определенном смысле зависимыми от проводимой валютной политики Китая.

До недавнего времени Китай придерживался принципа отказа от перевооружения с целью не вызывать опасения и чувства риска у партнеров по инвестициям. В течение последних десяти лет власти КНР приняли решение развивать военно-морские силы в связи с проведением экономической экспансии в странах Африки и Латинской Америки. Есть большая вероятность того, что Пекин в скором времени опередит Вашингтон по уровню ВВП, и хотя его показатели на душу населения все еще продолжают оставаться на низком уровне, роль Китая в развитии мировой экономики – колоссальная [3].

Япония. На рубеже XIX и XX вв. вслед за странами Западной Европы модернизация в ее классическом понимании затронула общественно-политическую систему Японии – в стране в это время шло строительство общества модерна путем сознательного социального конструирования. По причине прихода к власти милитаристской клики, на рубеже 20-х и 30-х гг. XX в. процесс модернизации в Японии прервался, и даже наметилось движение вспять.

Сразу после окончания Второй мировой войны при непосредственном участии оккупационной администрации США началось сознательное возрождение общества модерна в стране. Модернизация затронула все без исключения стороны общественной жизни Японии. Произошел фундаментальный сдвиг в структуре национального хозяйства страны: «резко сократилась доля аграрного сектора в общем объеме производства, а промышленности и сферы услуг – резко возрастает» [4].

Утвердилась идея абсолютной монополии государства на применение насилия. Предполагалось, что правительство Японии может и должно использовать его только в очень ограниченной мере и для решения строго очерченного узкого круга задач, в первую очередь, для поддержания законного порядка и для охраны прав граждан. Признано верховенство права над политическим произволом. Считалось недопустимым сосредоточение государственной власти в одних или немногих руках.

Последовательно проводился принцип разделения властей. Все более широкие слои населения наделяются правами: личными,

имущественными, гражданскими и политическими. Широко распространяются представления о неприкосновенности личности, частной жизни и частной собственности. По мере приобретения рядовыми жителями страны гражданских и политических прав возрастала степень их участия в политической жизни, т.е. происходила демократизация политического процесса.

Произошло быстрое повышение жизненного уровня подавляющего большинства населения Японии. Голод и нищета постепенно уходили в прошлое. Сейчас рядовые жители модернизированной страны имеют лучшие условия жизни, чем члены императорской фамилии.

Традиции утрачивали свое первостепенное значение; люди постоянно ищут и время от времени находят новые формы общежития. Коренным образом изменились представления о роли и значении семьи, а равно и представления о роли женщины в семейных и общественных делах. Принадлежность к тому или иному общественному сословию утратила свое значение, в то время как возросло значение личных заслуг человека и его деловых качеств [5].

Начинают активно работать многочисленные социальные лифты. Перед предприимчивыми, способными и целеустремленными людьми низкого происхождения открываются широкие возможности преуспеть в жизни и достигнуть высших ступеней общественной лестницы.

Преимущества общества модерна по сравнению с традиционными обществами были настолько очевидны, что власти ряда стран остро ощутили потребность в проведении соответствующих реформ [6].

В чем секрет успеха? Как нам представляется, он заключается в том, что японские реформаторы с самого начала полностью отдавали себе отчет в необходимости смены поведенческого стандарта, действующего в правящем классе. Для этого они активно использовали методы институциональной инженерии и настойчиво воспроизводили в своей практической работе действие основных эволюционных механизмов. Они предложили жителям своей страны новые способы поведения, развернули целую систему обучения этим способам, а действие естественного отбора заменили системой социальных лифтов. На протяжении долгих лет они вели своеобразную селекционную работу. Они предоставляли серьезные жизненные преимущества тем, кто усвоил новые способы поведения, и отстраняли от участия в общественной жизни тех, кто упорно держался за старые поведенческие привычки. Результаты превзошли все самые оптимистические ожидания, и сегодня Япония является передовым

государством не только в регионе СВА, но и во всем мире.

Республика Корея. В контексте выстраивания международного диалога, а в регионе регулирования безопасности, Южная Корея имеет немалый вес. Более того, ряд экспертов заявляет о том, что в региональном плане Сеул может занять лидерское место. Однако более чем вероятно, что подобный расклад на среднесрочный период не ожидается, поскольку страна имеет в соперниках вторую и третью экономики мира (Китай и Японию соответственно). Тот факт, что Южная Корея в политическом плане зависит от позиций Вашингтона, также не даст ей претендовать на всеобъемлющее лидерство в СВА. Все же, ограниченное управление в рамках «триумvirата» региона Сеулу вполне доступно [7]. Приведем доводы в пользу этого заявления.

В первую очередь, Южная Корея является демократической страной с президентской формой правления. Общая площадь территории составляет около 100 тысяч км², что меньше площади Алматинской области. Это небольшое аграрное государство за короткий срок превратилось в одного из «четырёх азиатских тигров», передовая индустриальная страна, которая по расчетам ВВП является 11-й экономикой мира [8].

Во-вторых, Сеул – центр Азии многих востребованных отраслей производства: новейших технологий, пластической хирургии, электроники, косметических процедур. Кроме этого, в Южной Корее находится один из крупнейших в мире судостроителей.

В-третьих, южнокорейские экспортеры «завалили» рынки региона различными товарами, в особенности медиа товарами. Данный фактор достаточно стимулирует развитие корейского туристического бизнеса, и возможно, является его первоосновой. Медиа рынок страны уже давно вышел за пределы СВА, однако именно здесь она сохраняет свои самые сильные позиции.

В-четвертых, для полного закрепления результата правительство Сеула создает на территории стран-партнеров бесплатные центры по изучению корейской культуры. Благодаря такому продуманному ходу огромное число молодежи полюбили страну, ее историю, культуру и стремятся побывать, а может и остаться, в Сеуле. Такое желание считается парадоксальным, поскольку в сознании большинства существует определенный стереотип тех стран, где люди хотят быть: как правило, это общество Запада, а не Востока.

Вышеперечисленные факты связаны не только с экономическими преимуществами страны на мировом финансовом рынке – более

значительную роль здесь сыграла политика применения «мягкой силы», которой пользуются страны с целью утверждения своего влияния в других государствах.

В целом, для Южной Кореи характерно стабильное развитие, при котором страна несет ответственность перед своим народом, окружающей средой, а, постольку заслуживает не малозначительный уровень доверия со стороны остального мира, в частности со стороны региона СВА.

Каково же влияние Южной Кореи на развитие региона и в чем оно выражается?

Взаимодействие Южной Кореи со странами региона осуществляется в основном за счет экономических операций. Корея, как «экономическое чудо на реке Ханган», не имела какой-либо промышленности – страна была обречена стать очередным рынком сбыта производства других развитых государств. Но, несмотря на худшие прогнозы и опасения, Сеул решился на проведение серии коренных реформ. Так, Южная Корея вышла на первые позиции по выработке наукоемкой продукции и держит этот уровень до сих пор.

Настоящее положение Кореи также является результатом оперативности и быстрой адаптации к новым условиям глобального мира и внутренним вызовам с использованием эффективных инструментов изменения системы развития государства, как:

- 1) борьба с коррупцией;
- 2) отказ от спонсорства приближенных к институтам власти предпринимателей;
- 3) привлечение зарубежных инвесторов.

Сотрудничество в сфере торговли между Южной Кореей и странами СВА достаточно сбалансировано. Так, Китай и Япония находятся в списке торговых партнеров Сеула на первой и третьей позиции соответственно. Торговое сотрудничество Сеула и Пекина носят стратегический характер, поскольку последний крайне заинтересован в развитии у себя химической и тяжелой промышленности. А Токио, в свою очередь, является одним из крупных инвесторов в экономику РК.

Необходимо отметить, что экономические отношения ведутся и на всей территории Корейского полуострова, точнее между двумя корейскими государствами. Были времена, когда сфера экономики была единственной причиной взаимосвязи между странами после установления демилитаризованного режима в районе 38-й параллели.

Важно также указать, что на сегодня концентрация ведения торговых

отношений в Северо-Восточной Азии выше, чем между странами Европейского Союза (ЕС). Однако в противовес экономическому процветанию, в регионе сложились тяжелые условия для обеспечения безопасности и военно-политического взаимодействия. Таким образом, сложилась устойчивая, опасная тенденция в регионе – «развитые экономические отношения и холодные военно-политические отношения».

Данная тенденция укоренялась постепенно. Если раньше все проблемные вопросы СВА были связаны с насаждением двух противоборствующих идеологий – капиталистического (США, Япония, Республика Корея) и социалистического (СССР, Китай, КНДР), то после завершения «холодной войны» и перестройки взаимоотношений между ними, появились другие противоречия, уже не идеологического характера, а принципов, основанных на национальных интересах государств.

РК все еще остается одним из форпостов внешнеполитической стратегии США на Востоке, однако полностью региональная политика Сеула ориентирована на поддержание и осуществление собственных целей, что будет аргументировано ниже.

Так, одной из острых проблем региона СВА выступают территориальные споры и претензии стран друг другу по поводу принадлежности того или иного острова. Между РК и КНР существуют территориальные конфликты по поводу рифа Иодо/Суян в Восточно-Китайском море. Южная Корея также не может решить территориальные вопросы с Японией по поводу архипелага Лианкур в Японском море [9]. При этом, положение несет в себе серьезную угрозу, поскольку на основании современных международно-правовых норм, юрисдикция над этими островами устанавливает пределы экономической зоны, сферу изучения континентального шельфа и зону противоздушной обороны (ПВО). Последний аспект показывает исключительную важность этой проблемы. Трех странам, в особенности Китаю, претендующий на глобальное лидерство, следует определить зону своей ПВО. Однако присоединение в 2013 г. Пекином спорных территорий в зону своей ПВО вызвало бурную реакцию и критику со стороны его соседей, что привело к напряжению и возможности вооруженного столкновения в СВА. И без того в тяжелорешаемый процесс вмешался Вашингтон, что сделало проблему более опасной.

Также все еще остро стоит проблема, связанная с «корейским вопросом». При экс-президенте Ли Мен Баке правительство РК

добилось продвижения на пути к мирному объединению Корейского полуострова и регулированию вопроса о ядерном разоружении Северной Кореи. Однако ныне действующее проамериканское правительство дало новый толчок для межкорейского противостояния. КНДР все чаще обращает мировую общественность на себя в качестве «горячей точки». К примеру, в прошлом году Пхеньян заявил об успешном испытании водородной бомбы [10].

Военно-политическое противостояние усугубляется и тем, что в регионе присутствует кровная вражда азиатских наций. Так, корейцы помнят преступления первой половины XX в., когда Корея находилась во власти милитаристов Японии.

Таким образом, приведенные факторы в определенном смысле дискредитируют достижения стран региона в сфере экономики и являются угрозой обеспечения безопасности всех стран СВА. Южнокорейское государство – часть «горячей точки», следовательно его национальные интересы зависят от уровня защищенности региона от внутренних и внешних угроз. И посему, регулирование всех острых противоречий и конфликтов, основанное на компромиссных переговорах, должно стать для Сеула главной задачей на ближайшее время. Т.е., по нашему мнению, Республика Корея может стать связующим звеном в решении региональных проблем.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Новые центры силы на мировой арене. – Режим доступа URL: <http://russiancouncil.ru/inner> - (дата обращения 15.11.2017).
- 2 Байсултанова К.Ш., Сабырқызы Д. Қытайдың халықаралық имиджінің қалыптасуының мәдени-философиялық негіздері // Вестник КахНПУ им. Абая. Серия «Исторические и социально-политические науки». – 2018. - № 1. – С. 138-141.
- 3 Шаймарданова З.Д., Устемирова А. Китайская миграция как геополитический и экономический факт // Вестник КахНПУ им. Абая. Серия «Исторические и социально-политические науки». – 2018. - № 1. – С. 164-168.
- 4 Вишневский А.Г. Серп и рубль: Консервативная модернизация в СССР. – М., 1998. - 432 с.
- 5 Побережников И.В. Теория модернизации: основные этапы эволюции. – Проблемы истории России. - Вып.4. Евразийское пограничье. – Екатеринбург, 2001. – С.217-246.
- 6 Линецкий А.И. Модернизация традиционных обществ: путь к процветанию или дорога в никуда? // Полис. Политические исследования. – 2017. - № 4. – С.118-137.
- 7 Кожевникова А.Д. Политика Республики Корея в Северо-Восточной Азии // Актуальные проблемы современных международных отношений // Саратовский национальный исследовательский государственный университет имени Н.Г. Чернышевского. – 2016. - № 8. - С. 47-53.

8 Южная Корея: настоящие причины грандиозного роста. – Режим доступа: <https://voxukraine.org/> - (дата обращения 23.11.2017).

9 Договор о свободной торговле между ЕС и Южной Кореей вступил в силу // Белорусский репортер. – Режим доступа URL: <http://reporter.by/world/>– (дата обращения 24.11.2017).

10 США, Япония и Южная Корея условились «надавить» на КНДР // РИА Новости. – Режим доступа URL: <http://ria.ru/world/> - (дата обращения 24.11.2017).

ОҢТҮСТІК КОРЕЯНЫҢ СОЛТҮСТІК-ШЫҒЫС АЗИЯДАҒЫ ФАКТОРЫ

Жайшылыкова Н.¹,

¹Абылай хан ҚазХҚЖӘТУ 2 курс магистранты
Мамандық «6М020200- Халықаралық қатынастар»,
Алматы, Қазақстан, zhaishylykova94@gmail.com

Қазіргі таңда «орта күшті мемлекеттер» халықаралық сахнада шартты түрде едәуір рөл атқарып келе жатыр. Дамыған мемлекеттер, халықаралық ұйымдар, және трансұлттық корпорациялармен қатар жүйелі түрде аймақтық және жаһандық деңгейдегі маңызды шешімдерді қабылдауға ұмтылуда. Тап осындай мемлекеттерге айтарлықтай дәрежесі бар экономикалық әлеуеті; үдемелі әскери-өнеркәсіптік кешені, сонымен қатар мәдени-гуманитарлық пішіні болуы қажет. Мұндай мемлекеттердің қатарына тынық мұхиты аймағындағы Корей Республикасын жатқызуға болады.

Тірек сөздер: Корей Республикасы, Солтүстік-Шығыс Азия, Қытай, Жапония, модернизация, экономикалық серіктестік, территориялық дау, аймақтық қауіпсіздік.

Статья поступила 15.05.2018 г.

THE PROBLEMS OF PROVIDING OF MEDIA SECURITY IN CONDITIONS OF MODERN GLOBAL TENDENCIES

Kydrniyazova Dana¹,

¹2 course student specialty “5M020200-International Relations”
Ablai Khan KazUIR and WL, Almaty, Kazakhstan

Globalization appears as a multi-level and multilateral system of various integration manifestations of world social life. Globalization acts as a combination of such manifestations as global economy, global migration and demographic processes, global communications, global politics, global spiritual life, global lifestyle, etc. It is these phenomena that are first and foremost conspicuous, they have become the subject of analysis in the scientific literature and publicism of the whole world. We will analyze only one important of the manifestations of globalization - the information space and ensuring its security. The Internet became the most important means of global communication for global humanity. It is already the decisive place for the production, storage and translation of ideal equivalents of reality (thoughts, feelings, etc.) and the most important modern means of communication of people on different continents.

Keywords: information security; globalization; information space; informatization; The Internet; challenges and threats to security.

УДК 32.327
МРНТИ 11.25.19

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕДИАБЕЗОПАСНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ СОВРЕМЕННОСТИ

Кыдрниязова Дана¹,

¹магистрант 2 курса по специальности «5М020200-Международные отношения»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан

Глобализация предстает как многоуровневая и многосторонняя система различных интеграционных проявлений мировой социальной жизни. Глобализация выступает как совокупность таких проявлений, как глобальная экономика, глобальные миграционные и демографические процессы, глобальные коммуникации, глобальная политика, глобальная духовная жизнь, глобальный образ жизни и т.д. Именно эти феномены в первую очередь бросаются в глаза, именно они стали предметом анализа в научной литературе и публицистике всего мира. Мы разберем лишь одно важное из проявлений глобализации – информационное пространство и обеспечение его безопасности. Важнейшим средством глобальной коммуникации глобального человечества стал Интернет. Он уже является решающим местом производства, хранения и трансляции идеальных эквивалентов действительности (мыслей, чувств и т.д.) и важнейшим современным средством коммуникации людей на разных континентах.

Ключевые слова: информационная безопасность; глобализация; информационное пространство; информатизация; Интернет; вызовы и угрозы безопасности.

Если рассматривать основные тренды, то налицо серьезные изменения в области интернет-политики, где государства разделились на два лагеря: глобальный Запад настаивает на том, что Интернет должен быть всеобщим (но под контролем США – изобретателя всемирной сети), а ему противостоит группа стран, которые пытаются отстаивать свой суверенитет, в том числе и в интернет-пространстве [1].

Интернет является решающей модификацией глобального общественного сознания. Кроме этого, он стал уже важнейшим местом работы и досуга людей эпохи глобализации. В силу всего этого в жизни современного человечества Интернет уже стал незаменимым спутником, повседневное бытие миллиардов людей на планете уже немислимо без всемирной электронной паутины. Рост числа пользователей Интернета беспрестанно растет, но о полном охвате им всего человечества пока еще говорить не приходится (табл. 1) [2].

Таблица 1 - Рост числа пользователей Интернета в мире с
2004-2016 г.

Время	Кол-во пользователей Интернета, млн. чел.	Доля от населения мира, %
Д е к а б р ь 2004	16	0,4
Д е к а б р ь 2005	147	3,6
Д е к а б р ь 2006	361	5,0
Д е к а б р ь 2007	719	11,1
Д е к а б р ь 2008	1018	15,7
Д е к а б р ь 2009	1319	20,0
Д е к а б р ь 2010	1574	23,5
И ю н ь 2012	1966	28,7
И ю н ь 2013	2110	30,4
И ю н ь 2014	2405	34,3
Д е к а б р ь 2015	2497	35,7
М а р т 2016	2749	38,8

Как свидетельствуют вышеприведенные данные, количество пользователей Интернета в мире растет очень быстрыми темпами. По всей вероятности, через несколько лет Интернетом будет пользоваться уже свыше половины человечества. Разные страны мира вносят разную лепту в пользование Интернетом, но во всех странах мира количество его пользователей стремительно возрастает.

Как видим, по числу пользователей в 2015 г. на первое место в мире вышел Китай, оттеснив США на второе место. На третье место в 2015 г. поднялась Индия, на четвертом была Япония. Пятое и шестое места были у Бразилии и России соответственно.

В ближайшей перспективе Индия, по всей вероятности, выйдет на вторую позицию, оттеснив США на третье место, а Бразилия обгонит Японию. Ныне большая часть пользователей Интернета в мире проживает в развивающихся странах (табл. 2) [2, с.439].

Таблица 2 - Динамика количества пользователей Интернета в
разных странах мира (2008-2015)

Страна	2008 г., чел.	2015 г., чел.	Доля населения страны, пользующегося интернетом в 2015 г., %	Доля пользователей страны среди пользователей всего мира в 2015 г., %
1. Китай	22 500 000	538 000 000	40,1	22,4
2. США	95 354 000	245 203 319	78,1	10,2
3. Индия	5 000 000	137 000 000	11,4	5,7
4. Япония	47 080 000	101 228 736	79,5	4,2
5. Бразилия	5 000 000	88 494 756	45,6	3,7
6. Россия	3 100 000	67 982 547	47,7	2,8
7. Германия	24 000 000	67 483 860	83,0	2,8
8. Индонезия	2 000 000	55 000 000	22,1	2,3
9. Великобритания	15 400 000	52 731 209	83,6	2,2
10. Франция	8 500 000	52 228 905	79,6	2,2
11. Нигерия	200 000	48 366 179	28,4	2,0
12. Мексика	2 712 400	42 000 000	36,5	1,7
13. Иран	250 000	42 000 000	53,3	1,7
14. Южная Корея	19 040 000	40 329 660	82,5	1,7
15. Турция	2 000 000	36 455 000	45,7	1,5

Другим важнейшим показателем значения Интернета в жизни современного человечества является плотность распространения пользования Интернетом. По этому показателю развитые капиталистические страны значительно опережают весь остальной мир.

В Интернете существуют сотни тысяч или даже уже миллионы сайтов, и среди них существует своя иерархия, измеряемая посещаемостью. Очевидно, чем более посещаем сайт, тем более он влиятельнее и тем большее он имеет значение с точки зрения развития Интернета и с точки зрения развития мирового общественного сознания. Посещаемость сайта измеряется двумя показателями: 1) количеством просмотром в единицу времени, например, в день и 2) количеством посетителей в единицу времени, например, в день, причем второй показатель, очевидно, более важен.

В рамках настоящего исследования сделана попытка проанализировать степень развития глобальных коммуникаций на примере морского грузового и авиационного транспорта, а также Интернета. Было выявлено, что:

- во-первых, морскими державами первого класса уже стали или становятся Китай и другие страны Восточной Азии, которые в океанах и на морях оттеснили на второй планы США и западноевропейские страны;

- во-вторых, в области авиаперевозок доминирование США пока еще сохраняется, и они являются несомненной единственной авиационной сверхдержавой планеты, но Китай и некоторые восточноазиатские страны быстро усиливаются и догоняют их, уже сравнявшись или даже превзойдя западноевропейские страны;

- в-третьих, бесспорной ведущей сверхдержавой Интернета являются США, но Китай сокращает отставание от них. Таким образом, мы видим следующую картину: существуют два противостоящих друг другу центра глобальной экономики и глобальной коммуникации – США во главе сообщества развитых капиталистических и некоторых развивающихся стран и Китай. И в том, что касается глобальной коммуникации, ведущие развивающиеся страны – Россия, Индия, Бразилия и др. – не могут конкурировать с этими двумя центрами.

Таким образом, социальные сети – важнейшая составляющая образа жизни в формирующемся глобальном обществе. В Интернете существует уже бесчисленное множество социальных сетей, и их число продолжает быстро возрастать. Чаще всего один и тот же человек имеет свои страницы сразу в нескольких социальных сетях. Наиболее популярными в мире социальными сетями являются «Facebook» («Фейсбук»), «Twitter» («Твиттер»), «Livejournal» («Живой журнал», ЖЖ), «MySpace», «Linkedin», «Instagram» и т.д. Все они, как правило, созданы американцами. Самой крупной в мире социальной

сетью является «Facebook» («Фейсбук»), основанный М.Цукербергом в 2004 году. Число аккаунтов, т.е. учетных записей пользователей, в «Facebook» в середине 2013 г. превысило отметку в 1200 млн. Вместе с тем, существуют и национальные, и региональные социальные сети, т.е. сети, популярные преимущественно в одной стране или же в нескольких странах.

В Казахстане более всего популярны сети «Вконтакте», «Facebook», «Instagram». Первая и третья из них ориентированы в основном на молодежь 15-30 лет, вторая – на все поколения, но в первую очередь на людей после 20 лет. Эти сети снабжены многоязычным интерфейсом, но пользуются ими в основном русскоязычные персоны.

Значение социальных сетей в современном мире огромно. Социальные сети служат моментальному обмену информацией, общению, объединению людей в соответствии с их интересами, способствуют самоорганизации и облегчают самовыражение индивидуумов. Внутри социальных сетей можно создавать бесконечное количество групп на основе самых разнообразных интересов и развивать коммуникацию многообразными способами. При этом расстояния между людьми не имеют никакого значения, поскольку посредством социальных сетей в личный контакт могут вступать люди, живущие очень далеко друг от друга и даже на разных континентах.

Многие современные люди, и в особенности молодежь, уже не мыслят себя и свое повседневное существование вне постоянного и регулярного пребывания в социальных сетях. Нередко лица, общающиеся в социальных сетях и отдаленные друг от друга большими расстояниями, становятся друг для друга более актуальными и важными, чем непосредственно близкие люди, включая родственников, соседей и т.д.

Доступ в социальные сети стал уже преимущественно мобильным: большинство пользователей входят в них с помощью мобильных телефонов, планшетов и ноутбуков. Социальные сети примечательны тем, что многими их ресурсами могут пользоваться, пусть и пассивно, и те, кто не является их подписчиком. Таким образом, воздействие социальных сетей гораздо шире круга их подписчиков. Например, если «Фейсбуком» активно пользуются более 1200 млн. человек, то следует, видимо говорить о том, что, помимо этого, им еще и пассивно пользуются 2-3 млрд. чел.

Однако при всех положительных последствиях пользования социальными сетями, значительными являются и негативные

последствия. В случае «Фейсбука» в качестве единицы измерения популярности (посещаемости) страницы выступают лайки, т.е. символы одобрения информации, размещенной на данной странице, а в случае «Твиттера» – количество фолловеров, или читателей, данной страницы.

С помощью социальных сетей со скоростью мысли по планете распространяются каноны, образцы и стандарты глобального образа жизни, которые выступают в первую очередь как потребительские императивы. Социальные сети выступают как колоссальная машина социализации и манипуляции, зачастую более могущественная с точки зрения формирования умов и душ подрастающих поколений, чем семья и система образования.

Социальные сети выступают как ретрансляторы модных трендов потребления во всех сферах общественной жизни, следование которым распространяется быстрее, чем эпидемия или лесной пожар. Сотни миллионов и даже миллиарды людей, посещая страницы своих кумиров из сферы поп-музыки, спорта и политики, учатся, как потреблять, как инкорпорироваться в глобальный образ жизни, как мыслить и чувствовать, как действовать в тех или иных ситуациях, что говорить, что чувствовать, как относиться к тому или иному событию или персоне.

Следует признать, что хотя социальные сети и Интернет в целом предоставляют огромные возможности для самоорганизации людей и для их саморазвития, но, как ни парадоксально, эти возможности преимущественно растрачиваются пользователями на совершенно пустое времяпровождение, полное бессмысленных разговоров, бессмысленных актов коммуникации, размещения пошлых и глупых анекдотов, шуток, картинок, фотографий и т.д. В конечном итоге все это служит приобщению к канонам потребительского образа жизни, распространению консюмеризма, что является важнейшей чертой глобального капитализма.

Немногие знают, что многие правительства используют Интернет в качестве нового средства для достижения своих целей. При этом в систему задействуются не только мирные жители, но и силовые ведомства. Так, в 2011 г. американские военные запустили программу, которая связана с манипуляциями в социальных сетях. Она подразумевала «создание не существующих онлайн-личностей, которые должны обладать правдоподобным прошлым и историей, и что любой из 50 управляющих личностями сможет оперировать

фальшивыми онлайн-личностями со своих рабочих компьютеров «без страха быть раскрытыми хитрыми противниками» [3]. По словам одного из представителя компании, разрабатывавшей программный продукт: «Технология позволяет вести секретную деятельность в блогах на иностранных языках, которая позволит Центральному командованию Минобороны США противостоять экстремистам и вражеской пропаганде за пределами США» [4-5].

Таким образом, социальные сети, став неотъемлемой составляющей глобального образа жизни, служат в первую очередь превращению индивидуумов в бездумных потребителей, служат воспроизводству капиталистических отношений, служат укреплению глобального капитализма. Еще одним негативным последствием массового пользования социальными сетями является то, что те, кто посещает их регулярно, может оказаться объектом наблюдения и сбора информации. В этом случае приватная жизнь теряет свое право на неприкосновенность, на тайну. Господство социальных сетей как средства коммуникации глобального общества означает конец эпохи информационной неприкосновенности личности, которая тянулась еще с первобытной эпохи. Мысли, чувства, круг общения, частные интересы индивидуума перестают быть тайной в глобальном информационном обществе. Государственные и частные спецслужбы, а также преступники активно работают в социальных сетях. Разоблачения Эдварда Сноудена в 2013 г., касающиеся деятельности американских и других западных спецслужб в мировом электронном пространстве, еще раз подтвердили это.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Савин Л. Кибергеополитика: вопросы идеологии. - Режим доступа URL: <http://katehon.com/ru/article/> - (дата обращения: 16.03.2018).
- 2 Добренков В.И., Рахманов А.Б. Социология глобализации: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический проект, 2014. - 633 с.
- 3 Введение в кибергеополитику. - Режим доступа URL: <http://katehon.com/ru/article/> - (дата обращения: 11.03.2018).
- 4 Zirker, Daniel. Media responses to US Corporate and Global Environmentalist Projects in Amazônia, 1928-2000 // Revista Brasileira de Estudos de Defesa. – 2014. - Vol. 1, No. 1.
- 5 Филдинг Н., Кобэйн И. Военные США будут манипулировать социальными сетями // ИноСМИ. - Режим доступа URL: <http://www.inosmi.ru/usa/> - (дата обращения: 18.03.2018).

**ҚАЗІРГІ ЖАҒАНДЫҚ ҮРДІСТЕР
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БҰҚАРАЛЫҚАҚПАРАТҚҰРАЛДАРЫНЫҢ
(БАҚ) ҚАУІПСІЗДІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Кыдрниязова Дана¹,

¹«5M020200-Халықаралық қатынастар» мамандығы бойынша 2 курс магистрі,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жаһандану әлемдегі қоғамдық өмірдің әр түрлі интеграциялық көріністерінің көп деңгейлі және көп жақты жүйесі ретінде көрсетіледі. Жаһандану жаһандық экономика, жаһандық көші-қон және демографиялық үдерістер, жаһандық коммуникация, жаһандық саясат, жаһандық рухани өмір, жаһандық тұрмыс жағдайлары және т.б. сияқты көріністердің үйлесімі ретінде әрекет етеді. Ең алдымен көзге осы құбылыстар түседі, олар бүкіл әлем бойынша ғылыми әдебиетте және журналистикада талдау нысанасы болды. Біз жаһандану көріністерінің біреуін - ақпараттық кеңістікті және оның қауіпсіздігін қамтамасыз етуді талдаймыз. Ғаламдық адамзат үшін жаһандық коммуникацияның маңызды құралы Интернет болды. Бұл болмыстың мінсіз баламаларын (ойларды, сезімдерді және т.б.) өндіру, сақтау және аудару үшін шешуші орны және әртүрлі құрлықтағы адамдардың ең маңызды заманауи байланыс құралы болып табылады.

Тірек сөздер: ақпараттық қауіпсіздік; жаһандану; ақпараттық кеңістік; ақпараттандыру; Интернет; қауіпсіздікке қатысты сын-тегеуріндер мен қауіп-көтерлер.

Статья поступила 18.05.2018 г.

**THE ROLE OF PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE FORMATION OF
A NEW WORLD ORDER**

Raev D.S.¹, Fazylzhan D.²,

¹doctor of philosophical sciences, professor

²2-course master student of IR faculty KazUIR&WL,
Almaty, Kazakhstan

In 2010, the Chinese economy out performed the Japanese economy and became the world's second economy in terms of nominal GDP. Since December 2014 China is the first economy in the world in terms of GDP (PPP). Despite these stats, the People's Republic of China is viewed by the world public as a "developing" country. The role of China in the emerging world order is to provide equal (and possibly excellent) competition to such an economically powerful hegemon as the United States. In this article, the authors carry out historical and comparative analyzes.

Keywords: new world order, economic development, world market, system of international relations, world politics.

ЭОЖ 323(510):327
ҒТАМР 11.25.91

ҚЫТАЙ ХАЛЫҚ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАҢА ӘЛЕМДІК ТӘРТІП ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ РӨЛІ

Раев Д.С.¹, Фазылжан Д.²,

¹ҚазХҚ және ӘТУ ХҚ факултетінің деканы,
филос.ғ.д., профессор,

²ҚазХҚ және ӘТУ ХҚ факултетінің 2-курс
магистранты, Алматы, Қазақстан

Қытай Халық Республикасы экономикасы — 2010 жылдан әлем бойынша номиналды ЖІӨ бойынша екінші, ЖІӨ бойынша сатып алу қабілетінің паритеті бойынша бірінші (2014 жылдан) (АҚШ-тан кейін) экономика болып табылады. Мұндай көрсеткіштерге қарамастан, әлемдік қауымдастық Қытай Халық Республикасын «дамушы» мемлекеттер қатарынан көріп отыр. Қазіргі таңда, қалыптасып келе жатқан жаңа халықаралық қатынастар жүйесіндегі Қытайдың рөлі – экономикалық қуатты, гегемонды АҚШ-на бәсекелес держава ретінде көрінеді. Бұл мақалада авторлар Қытай Халық Республикасының экономикалық дамуына және оның халықаралық қатынастардың қалыптасып жатқан жаңа жүйесіндегі атқаратын рөліне тарихи және салыстырмалы талдау жүргізеді.

Тірек сөздер: жаңа әлемдік тәртіп, экономикалық даму, әлемдік нарық, халықаралық қатынастар жүйесі, әлемдік саясат.

Отыз жыл бұрын әлемдік нарықтағы Қытайдың үлесі 1 %-ды ғана құраған, алайда осы уақытқа бұл көрсеткіш он есеге өсіп отыр. Екінші мыңжылдық басталғалы Қытай әр жыл сайын халықаралық экономика өсімінің төрттен бір бөлігін қамтып келеді. Қытайдың әлемдік экономика үздіктері қатарына қосылуы 2001 жылы Дүниежүзілік Сауда Ұйымына (ДСҰ) мүше болуымен тұс келеді. Бұл жағдай өз кезегінде халықаралық еңбек күшіне 800 миллион жұмысшы алып келді. Қазіргі таңда Қытай әлемдегі ең үлкен нарық және экономика иесі. Батыс экономикасы мен саясы дегдары Қытайдың дамуы тудырған экономикалық толқындарға төтеп беруге мұқтаж болып отыр. Батыс жеке кәсіпкерлері өз акцияларының басым бөлігін Қытайдан сатып алады. Өндіріс қиыр шығысқа орын ауыстырғандықтан, миллиондаған қара жұмысшылар жұмыстарынан айырылып отыр. Ал Қытайдың үлкен жұмыс күш қоры алдағы онжылдықта таусыла қоюы екіталай. Қытай мен Индияның жаһандық еңбек нарығына шығуы еңбек капиталының қатынасын 55-60%-ға кемітті. Бұл біз «жаһандану» деп атайтын құбылысты сипаттайтын өте маңызды көрсеткіш. Қытай капитализмінің даму моделі технологиялық прогрессты қозғаушы күші өз ғалымдары болған бұрынғы Британдық немесе Американдық моделден үлкен айырмашылық жасайды. Бұл тұрғыда, Қытай әлемнің

дамыған мемлекеттерінен үлгі алды деп айтуға болады. Қазіргі таңда Қытай халықаралық қаржы орталығына айналып отыр. Ол АҚШ-тың ең ірі шетелдік кредиторы болып табылады. Сонымен қатар, Қытайда әлемдегі ең ірі валюталық қор жиналған. 1820 жылы Қытай мен Индияның үлесі әлемдік өндірістің жартысына тең болса, Еуропа үлесі – 24%, ал АҚШ үлесі 2% ғана құраған. Қытай өнімін тек экспортқа шығарса, Батыс – бірінші кезекте 19-ғасырдың гегемондық мемлекеті Ұлыбритания, – импорттаған. Мұндай саудадағы ірі жаһандық теңгерімсіздік Қытай үшін тиімді болып, онда Британдық күмістің үлкен қоры жиналды. Қазіргі жағдай осыған өте ұқсас. Бұл 19 ғасырда апиын соғысына және алып Қытай империясының құлдырауына алып келген болатын. Қытайдың орта классы қарқын жылдамдықпен дамып, олардың әл-ауқаты өсіп отыр. Қытай әлеуметі күрделі трансформацияға ұшарағандықтан, адамдардың өзін-өзі бірегейлеу процесі де түбегейлі өзгерді. Чикаголық жаһандық мәселелер бойынша кеңестің 2007 жылы жүргізген сауалнамасында қытайлықтар өз мемлекетінің он жыл ішінде қуаты мен ықпалы жағынан Америка Құрама Штаттарымен теңесетініне сенімділік білдірген [1]. Сонымен бірге сауалнамаға қатысқан көптеген американдықтар, қытайлар, үнділер және оңтүстік корейлер Қытайдың жаһандық жарыста АҚШ-ты басып озатынын атаған. Қытайдың тек экономикалық держава емес, сонымен қатар сынаспауға болмайтын үлкен саяси күш екені белгілі.

Жаңа мыңжылдықтың келуі әлемдегі саяси күштің жаңа орталықтарының пайда болуымен, осы саяси күштердің орталықтандырылмаған конгломерат мемлекеттерден шығуымен сипатталады. Мұндай орталықтың ең ірісі, әлемдік экономика мен әлемдік саясатқа ықпалы күннен күнге артып отырған – Оңтүстік-Шығыс Азия болып табылады. Қытайдың экономикалық «жарылысы», Жапонияның баяу, алайда тұрақты қайта қалпына келуі, «кіші жолбарыстардың» (Оңтүстік Корея, Сингапур, Тайвань, Гонконг) қайта өркендеуі және Индия мен Аустралияның аймақтық рөлдерінің артуы оңтүстік-шығыс Азияның келесі әлемдік тәртіптегі негізгі үйлестіруші факторы болатыны анық. Алайда мұндай үлкен қуатпен бірге аймақтың көшбасшы мемлекеті: Қытайға үлкен жауапкершілік асылып отыр. Қытай мемлекеттік деңгейде жүзеге асыратын саясат (юанның айырбастау курсы, текстильдік индустрияны ұтымды жүзеге асыру, сыбайлас жемқорлықпен күрес сияқты) тікелей жаһандық сипат алады. Азияның өсуімен Батыстың да экономикалық, демографиялық, саяси және әскери рөлі арта түседі. Батыс орнатқан жаһандық тәртіп пен

институттардың күні соңына жетіп келеді. Қытайлық саясаткерлерінің, ғалымдарының тіпті көшеде жүрген адамдардың көбі Қытайдың жақын болашақта 19-ғасырдағыдай әлемнің ең ірі экономикасына айналатынында күмәні жоқ (18-ғасырдың соңында Қытай әлемдік сауда үлесінің үштен бір бөлігін қамтып, ең ірі сауда ұлты саналған).

2017 жылы, G7/G8 дәуірі – басқа сөзбен айтқанда Батыстың АҚШ гегемониясымен қатар абсолютті доминанттық саясат жүргізу дәуірі аяқталды. 21 ғасыр жаһандық саяси және экономикалық тәртіпті қайта жаңартады. Халықаралық институттардың реформадан өтуі талар болып отыр. Доллардың үстемдік етуі тоқтайды. Халықаралық Валюта Қорына Бельгияның дауыс беру құзыреті Индиядан жоғары тұрғаны таңғаларлық жағдай. Соңғы уақытта ХВҚ сияқты ірі халықаралық ұйымдар өте тиімсіз қызмет атқарып келеді. Бұл да Батыстың әлемдік саясаттағы үстемдігінің әлсірегенін көрсетеді. Себебі мұндай ірі ұйымдар екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі батыс институттарының негізінде құрылған. Біз G20 дәуірінде өмір сүріп жатырмыз, алайда бұл тек уақытша тәртіп секілді. Келесі әлемдік тәртіп немесе халықаралық қатынастар жүйесі қандай болмақ? Жауап өте көп.

«Полюссіз әлемдік тәртіп ол – тәртіптің мүлдем болмауы», - дейді Ричард Хаасс, оның пайымдауынша мұндай жүйе ұзақ уақыт сақталмайды[2]. G3 көп жағдайда Қытайдың идеясы болып табылады. Бұл G3-ің әртүрлі формалары қарастырылуы мүмкін, күрделі әрі құбылмалы геометрия (мәселенің қажеттілігі мен өзектілігіне қарай: Қытай, АҚШ, Ресей; Қытай, ЕО, АҚШ; Қытай, Жапония, АҚШ болып өзгереді). 2009 жылы американдық истаблишмент Қытай мен АҚШ арасында G2 құруды ұсынған болатын. Алайда, Қытай мұндай қадамды АҚШ-тың доминантты сыртқы саясатын қолдау деп қарастырып, әлемдік жүйені биполярлы қылудың амалы деп бұған қарсы болды. Қытайлық саясаткерлер мен ғалымдар Батыстың ықпалы әлсірегенін оң қабылдайды, алайда мұнда Американың кенеттен өз қуатынан айырылып қалуынан сескенетін адамдар да бар. Олардың тұжырымы бойынша Американың кенеттен «құлдырауы» үлкен апатқа айналуы мүмкін, себебі Қытай жаңа әлемдік тәртіпті өз бетінше құруға дайын емес. Сондықтан, АҚШ-мен бәсекелес емес, керісінше серіктес болу Қытай үшін тиімді таңдау. Қытай өз бәсекелестерінің күшті және әлсіз жақтарын талдау арқылы әр қадамын ептеп басады. Оның қуатты билігі, соның ішінде қарулы күштері мен барлау қызметі Қытайды ұлы державаға айналдыру мақсатында есептеумен, талдау жасаумен, стратегияларды құрумен үздіксіз айналысады [3]. Соның нәтижесінде,

Қытай экономикасы геометриялық прогрессиямен дамып, әлемдік нарықты түбегейлі өзгеріске ұшыратып отыр. Қытайдың сыртқы саясаты жергілікті және аймақтық мәселелерге көп назар аударады, алайда 90-шы жылдардың оқшаулық саясаты 21-ғасырға тән емес. Ғасырлар бойы Қытай көршілес мемлекеттердің барлығымен соғысып үлгерді. Қазіргі таңда ҚХР-ң саяси көшбасшылары енді қалыптасып келе жатқан жаңа халықаралық қатынастар жүйесіндегі Қытайдың рөлі қандай болатынына нақты жауап бере алмайды. Батыс үшін Қытайдың өз рөлін білмеу – үлкен әрі күрделі мәселе, алайда бұл бүкіл әлемге де үлкен мәселе болып табылады. Осыған орай, халықаралық жағдайдың шиелініспеуі үшін Қытай қауіпсіздік саласына өзінің жаһандық бағыттылығын күшейтуді міндет етіп отыр. 2015 жылы, ҚХР төрағасы Си Цзиньпин, Қытайдың Ұлттық қауіпсіздік комиссиясының (ҚҰҚК) құрылуы туралы ресми түрде жариялаған болатын. ҚҰҚК-ң үш негізгі міндеті бар:

- Саяси бюроға (Коммунистік партияны бақылайтын бюро) және биліктің жоғары деңгейіне ұлттық қауіпсіздік стратегиясы бойынша кеңес беру.

- Партияның әртүрлі бөлімдері, билік, қарулы күштер және қоғам арасындағы келісімділікті сақтау.

- Ішкі және сыртқы қауіпсіздікке төнетін қауіп-қатерлердің алдын алу және кризис менеджментті жүзеге асыру.

2015 жылдың шілде айында Қытай билігі жаңа «Ұлттық қауіпсіздік туралы» заң қабылдады [4, 302 б.]. Қытайдың қауіпсіздік комиссиясы АҚШ-ң Ұлттық қауіпсіздік кеңесімен бірге жоғары деңгейдегі байланыс механизмдерін құрды. Бұған себеп – жаһандық мәнмәтінге ие болып отырған Қытай мен АҚШ арасындағы қауіпсіздік мәселесі. Қытайдың ұлттық қауіпсіздік комиссиясы мен АҚШ-ң Ұлттық қауіпсіздік кеңесі арасындағы жедел желі төтенше жағдайларды шешуге арналған. Тарихта халықаралық қатынастар жүйесінің трансформациясы, гегемондық жүйенің құлдырауы, жаңа билік орталықтарының пайда болуы көп жағдайда апаттарға алып келген. Бұл заңдылыққа жалғыз қарама-қайшы жағдай, ол – ХХ ғасырдағы Британ империясы мен АҚШ арасындағы биліктің алмасуы. Алайда, бұл жағдай екі себеппен ерекше болып табылады: 1) бұл екі мемлекет мәдени тұрғыда өзара тығыс байланысты болды; 2) өзгеріс екі англосаксондық халық ортақ жауға қарсы жаһандық соғысқа қатысу үстінде орын алды. ХХІ ғасырда әлем картасы қайтадан өзгеріске ұшырап отыр. Хантингтонның тұжырымына сәйкес, жаңа әлемдік тәртіптің қалыптасуы түбі әлемді

жаһандық қақтығыстарға немесе кризиске әкеп соқтырады [5]. Алайда, қазіргі таңдағы танымал саясаттанушылардың бірі Закария мен Кханна бұл мәселеге оптимистті тұрғыдан қарайды. Олардың пайымдауынша, әлем табиғи көпполюстілікпен бітісіп, екінші және үшінші әлемнің пайда болуына себепкер болады [6, 69 б.]. Тарихи масштабтағы Американың әлемдік держава дәрежесіне жетуі өте жылдам болды: екінші дүниежүзілік соғыс қарсағында АҚШ әскері Нидерланд әскер санынан кем болатын, бірақ 1944 жылы оның әскери өндіріс көлемі өс мемлекеттерінің әскерінен екі есе артық болды [7, 163 б.].

АҚШ әлемдік гегемон дәрежесін қысқа уақыт аралығында иеленіп, оны ХХІ ғасырдың басына дейін ұстап келді. 2000 жылы АҚШ тарихтағы ең қуатты держава атанды. Оның әскери күші теңдесіз, бюджеті үлкен артықшылық көрсетіп, экономикалық ықпалы алуан болды. Алайда, 2001 жылдан бастап АҚШ әлемдік позициясы әлсіреді. АҚШ-ң әлсіреу және Қытайдың әлемдік аренадағы рөлінің артуы туралы көптеген талқылаулар жүргізіліп келеді. Соның ішінде ойға ең сыйымдысы – тарихтың динамикасы: жаңа күштердің пайда болуын тоқтату мүмкін емес. Егер де өркениет, мәдениет, мемлекет немесе аймақ өз экономикасының тиімділігін арттыра алса, егер де ол өз адами, қаржылық және технологиялық ресурстарын еселей алса, және егер де қоршаған орта қолайлы болса ол (өркениет, мәдениет, мемлекет немесе аймақ) әлемдік державаға айналады.

Кеңес үкіметі құлдырағанынан кейін қытайлықтар «қырғи-қабақ соғыс» дәуірі мультиполярлы әлемдік тәртіптің орнауымен алмасады деп үміттенген болатын. Алайда, олар әлемде тек Американың үстемдік етуіне тап болды. Қытай АҚШ-ң 1999 жылғы Косовоға араласуына қарсы болды; екі мемлекет арасындағы дипломатиялық қатынастарға үзілу қауіпі төнді. Одан бері әлем түбегейлі өзгерістерге ұшырады. Найл Фергюсон Химерика (ағыл. Chimerica (қысқ. China and America)) дәуірінің аяқталғанын айтқан болатын. Бұл Америка мен Қытай арасындағы тығыз экономикалық қарым-қатынастар – Қытай – өндіруші, АҚШ – тұтынушы; Қытай – экспорттаушы, АҚШ – импорттаушы. Бұл серіктестік өте проблемалы болғандықтан ұзаққа бармады. Қытай да, Америка Құрама Штаттары да бір-бірінің ниеттеріне күдікпен қарайды. Тайвань мәселесі шешілмегенше екі мемлекет арасындағы қарбаластық қауіпі ықтимал болып табылады. Алайда, АҚШ Қытайдың ұлттық қауіпсіздігіне төнетін нақты қадамдарға барар емес, ал Қытай мұндай күрделі жағдайда өз қуатын арттыруды мақсат етеді. Киссинджердің пайымдауынша Америка Құрама

Штаттары өзінің үстемділігін түсініп, жаһандық қауіпсіздік, оның акторларының барлығына тәуелді болатындай қызмет жасауы керек. Мұндай стратегия жауапкершіліктің психологиялық ауыртпашылығын азайтып, еркіндік пен демократияға әлемдік саясатта үстемдік етуге ықпалын тигізер еді. Киссинджердің айтуынша, Қытай өзінің төрт мың жылдық тарихында тіршілік ету туралы көп біледі, сондықтан Батыс оған деген тәкәппарлығын ұмытуы қажет. Ол Қытайдың дамуы Батыс үшін және Қытайдың өзі үлкен проблемаға айналады дейді. АҚШ-тың саяси менталитеті, институционалды мәдениеті мен дәстүрі оны әлемдік держава дәрежесінен ысырып тастауды және оны жаһандық қатысушылардың қатарына қосып қоюды қиындатады. Сонымен қатар, АҚШ үшін көпполюстілік термині ЕО қарағанда өзге мағынаға ие. Америка үшін көпполюстілік – ол АҚШ жетекші держава болатын тұрақты әлемдік тәртіп. Ал Еуропа үшін көпполюстілік – ол өз мүдделерін жүзеге асырудың амалы. Киссинджер АҚШ-ң жаһандық әскери артықшылығын атайды. Қазіргі таңда АҚШ-ң ТӘК флот саны әлемнің 50 ірі флоттарынан да артық. Америка қорғаныс саласында күніне миллиард доллардан артық қаражат жұмсайды. АҚШ-ң экономикасы тек өндіріс бойынша ғана емес, сонымен қатар озық технологияларды менгерумен үздік көрсеткіштерге ие. АҚШ-ң интеллектуалды және мәдени ықпалы – Гарвардтан бастап Голливуд пен Макдональдске дейін – әлемдегі ең ірі жұмсақ күш (soft power) болып табылады. АҚШ өзгерістерден қорықпайды [8, 247 б.].

2010 жылы атақты саясаттанушы либералды-демократиялық принциптердің әмбебаптығына күмән білдірген болатын. Ол либералды-демократиялық принциптер әмбебап, алайда дәл он жыл бұрынғыдай емес деп пайымдаған. Фукуяма былай сұрақ қойды: демократиялық әлем Путиннің «сайлаулы-авторитарлы» Ресейіне, демократиялық институттарды қопарған Уго Чавестің Венесуеласына және сәтті авторитарлы жаңғыртушы ретінде дамып отырған Қытайға қандай өзгеріс әкеле алады? Бұл жүйелер ақиқат әрі ескі демократияның орнын баса ала алады ма? Қалай болғанда да, либералды демократия әлемдік саясаттағы жалғыз үстемдік етуші жүйе емес екендігі анық. Фукуяманың айтуынша: «Келесі тарихи кезең өте күрделі болмақ. Себебі, Америка мен Еуропа өзінің экономикалық теңгерімін қайта қалпына келтіру жолында сүрінеді. Келесі кезеңде АҚШ-ң, немесе Ұлыбританияның өткен кезеңде қол жеткізген жетістіктерін қайталауы күмәнді көрінеді. Алайда, демократияның ең үлкен артықшылығының бірі, ол жоғары деңгейде экономикалық дамудың жалғасуына қатысты

легитимділікке тәуелді емес. Біз ілгері жылжыған кезде, биліктің халыққа деген қарапайым идея күші жайлы ұмытпауымыз керек. Егер либералды демократия өз міндеттерін атқарсын десек, біз оның жоғары идеалдарына, институционалды құрылысқа арналған тұрақты инвестицияларына сай болуымыз қажет» [9, 416 б.]. Роберт Каган – идеология геосаясатта әлі де мәнге ие, алайда идеологияны қабылдауды жүзеге асыру керек, - дейді. Қытайдың күші әлем оны қуатты мемлекет санайтынымен ішінара байланысты. Сонымен қатар, Американың әлсіреуі, оның өзін-өзі әлсіреуші мемлекет ретінде қабылдауымен де ішінара байланысты болып табылады. Бұл түсініктерді өзгерту, жаһандық өзгерістер мен тұрлаусыздық заманында айрықша өзгерістерге алып келуі мүмкін. Қытай шынымен де әлеуеті жоғары алып күш пе, әлде, Ари Ван Асс айтқандай, Батыс инеліктен айдахар жасап отыр ма? Қытайдың геосаясатты өзгеріске ұшыратып отырғанына күмән жоқ. Қытай әлемдік ойынның ережелерін өзгерте ме? Бұл қытайлықтардың өздеріне де белгісіз. Алайда, оның халықаралық деңгейде «дамушы» мемлекеттер қатарынан шығып, «дамыған» мемлекеттер қатарына енгенін мойындамау қате тұжырым.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Чикагский совет по глобальным вопросам: мировое общественное мнение, 2007 - Режим доступа URL: <https://www.zakon.kz/>- (дата обращения: 25.03.2018).
- 2 Хаасс Р.Н. Эра неполярности - что последует за господством США // Foreign affairs. 2008. - Май - июнь
- 3 Bulekbayev S. Confessional peculiarity of Chinese Islam // International journal of environmental and science education. – 2016. - Vol. 11, N. 15. – P. 7906-7915.
- 3 Цитон Я. Рост Китая в глазах Китая // Журнал современного Китая. – Пекин, 2001. – С.207-451
- 5 Каган Р. Иллюзия управления Китаем. Washington Post, 15 мая 2005 года. - Режим доступа URL: <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/> /- (дата обращения: 25.03.2018).
- 6 Кханна П. Второй мир – империи и их влияние в новом глобальном порядке. – Нью-Йорк, 2008. – 326 с.
- 7 Закария Ф. Пост-американский мир. – Нью-Йорк, 2008. – 304 с.
- 8 Киссинджер Г. Мировой порядок. – Нью-Йорк, 2015. – 512 с.
- 9 Fukuyama F. The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution. - Chicago: Straus and Giroux, 2012. - 688 p.

РОЛЬ КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ В ФОРМИРОВАНИИ НОВОГО МИРОВОГО ПОРЯДКА

Раев Д.С.¹, Фазылжан Д.²,

¹д.филол.н., профессор

²магистрант 2-курса ФМО КазУМОиМЯ, Алматы, Казахстан

В 2010 году китайская экономика обогнала японскую и стала второй экономикой мира по номинальному ВВП. С декабря 2014 года является первой экономикой мира по ВВП (ППС). Несмотря на эти показатели, Китайская Народная Республика, рассматривается мировой общественностью как «развивающаяся» страна. Роль Китая в формирующемся мировом порядке заключается в оказании равной (возможно и превосходной) конкуренции такому экономически мощному гегемону, как США. В данной статье авторы проводят исторический и сравнительный анализы.

Ключевые слова: новый мировой порядок, экономическое развитие, мировой рынок, система международных отношений, мировая политика

Статья поступила 21.05.2018 г.

THE WAYS OF SOLVING THE NUCLEAR SITUATION ON THE KOREAN PENINSULA, AND THE INTERESTS OF WORLD POWERS IN ENSURING NUCLEAR SECURITY IN THE ASIAN REGION

Askarova K.R.¹,

¹Master student 2nd course specialty “Regional Studies”

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

The article contains material collected during the analysis of information presented in modern sources. The article lists the reasons for, and possible solutions to, nuclear issues on the Korean peninsula.

Keywords: Korean Peninsula, nuclear security, nuclear weapons, ballistic missiles, North Korea’s military arsenal, denuclearization, TNPW (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons), UN Security Council, six-party talks.

УДК 32.327.8

МРНТИ 11.25.35

ПУТИ РЕШЕНИЯ ЯДЕРНОЙ СИТУАЦИИ НА КОРЕЙСКОМ ПОЛУОСТРОВЕ И ИНТЕРЕСЫ МИРОВЫХ ДЕРЖАВ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЯДЕРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В АЗИАТСКОМ РЕГИОНЕ

Аскарова К.Р.¹,

¹Магистрант 2 курса специальности Регионоведение

КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Статья содержит материал, собранный в ходе анализа информации, представленного в современных источниках. В статье перечислены причины, и возможные пути решения вопросов ядерного характера на Корейском полуострове.

Ключевые слова: Корейский полуостров, ядерная безопасность, ядерное

оружие, баллистические ракеты, военное вооружение КНДР, денуклеаризация, ДНЯО (Договор о нераспространении ядерного оружия), Совбез ООН, шестисторонние переговоры.

В начале 90-х гг. XX века, возник вопрос о создании ядерного оружия на Корейском полуострове. Ссылаясь на фотографии сделанных через спутниковые системы, США обнаружило созданные объекты КНДР, служащие для разработки оружия ядерного характера, что послужило созданию индивидуальной проверки государства. Ранее КНДР заявляло о том, что страна не имеет целей и ресурсов в разработке оружия массового поражения, так же подчеркнув ситуацию о размещении США ядерных бомб в Южной Корее, которые ставили под угрозу безопасность КНДР.

С октября 2002 году, вопросы ядерной безопасности вновь обострились и повлияли на вопрос безопасности и стабильности на Корейском полуострове и стран Северо-Востока Азии. В свою очередь КНР в целях мирного урегулирования ядерной ситуации на Корейском полуострове, начал в 2003 году процесс, ведущий к многосторонним посредническим усилиям, индивидуальному консультированию, учитывая позиции каждой из стран. В итоге КНР, США, КНДР, Российская Федерация, Япония, Южная Корея дали свое согласие на проведение переговоров, целью которых являлось политическое урегулирование ядерной ситуаций в КНДР [1].

Шестисторонние переговоры, целью которых являлось ядерное разоружение Корейского полуострова, не давали нужного результата. Ввиду этого, мировое СМИ начинают пиарить «утку», что в данном вопросе виновниками оказываются КНДР. Ссылаясь на то, что корни проблемы ядерной проблемы идут к созданию КНДР ядерных бомб и вследствие ее денуклеаризации, проблема придет к самостоятельному решению на Корейском полуострове. Возникает вопрос, верно ли это? Важно учитывать, что данная ситуация касается не только КНДР, а всего Корейского полуострова, включая Южную Корею, так же и другие соседние страны.

Откуда идут корни данной проблемы?

С недавних пор, информагенство AP начало расследование рассекреченной военной программы США, содержащей в себе информацию о том, что США еще с 50-х годов XX века начала демонстративно намекать на свою ядерную мощь КНДР. В начале корейской войны (1950-1953) с августа 1950 г., американская военная сила попыталась предпринять ядерные атаки против КНДР [2].

Американский президент Трумэн в ноябре того же года, позволил себе заявить на брифинге: «Активно прорабатывается неизменное применение атомной бомбы». В планы А.Макартура входило сброс на Корею и приближенные к Китаю регионы около 30-50 шт. ядерных бомб. Ввиду создания нового плана военного действия на Корейском полуострове в начале 50-годов, Министерство обороны США обратилось к своему правительству с разработками по запуску атомного оружия для «ускоренной победы». Американская угроза ядерной атакой против КНДР не осталась только одним минувшим историческим фактом. Угроза ядерного воздействия со стороны Америки против КНДР не только осталось в исторической лепте [3]. «Доклад о ядерном положении» был опубликован в современной политической деятельности администрацией Д.Буша, в котором говорилось о занесении КНДР в «список объектов превентивного ядерного удара».

Глава Минобороны США Гейц выступал с докладом в апреле 2010 г, о «пересмотре ядерного положения» и дополнил: «Все альтернативы лежат на столе», подчеркивая это тем что возможность превентивного ядерного удара на КНДР не отменяется. На протяжении десятилетия не уменьшались попытки шантажа ядерного характера со стороны США в сторону КНДР. Со временем данная проблема набирала обороты. Это и есть источник ядерной безопасности на Корейском полуострове. Ставя в приоритете жизненные позиций, в свою очередь КНДР затрачивало колоссальные способы и возможности на сохранение мира в стране и регионе постепенно переходя к ядерному разоружению. Интересно так же то, что КНДР выступало в роли инициатором по созданию мирной, свободной зоны от ядерного оружия в регионе Азии в 50-х годов XX века, а также 80-х годы обратилась с предложением к мировой общественности о развитие свободной зоны от ядерного влияния в странах Северо-Восточных Азии, включая и Корейский полуостров [4]. Ставя перед собой приоритеты по ликвидации ядерной зависимости на Корейском полуострове, КНДР продвигало предложения о проведении переговоров трехстороннего направления, и в заявлении правительства декларировала: «Принят отказ от ядерного оружия, его созданию, хранения и ввоза извне, свести к нулю транспортировку иностранного ядерного по территориальным зонам, воздушному пространству и не исключая водные территории независимых стран». Причиной вступления КНДР в ДНЯО послужила надежда на помощь к ликвидации ядерной угрозы со стороны США. С учетом оповещения со

стороны США прекратить единые военные манипуляции «Тим спирит» – эту экспериментальную ядерную ситуацию, КНДР согласно пунктам ДНЯО не раз принималась очередной проверкой МАГАТЭ и оказывала ему необходимую помощь [5]. При этом Америка не учла всерьез усилия КНДР, сделанные ею для создания на Корейском полуострове зоны свободной от ядерной проблемы. В ход пошла манипуляция и контроль КНДР через рычаги давления в виде ядерной проблемы на Корейском полуострове. США вводила дезинформацию в виде ложных подозрений на испытание ядерных возможностей в КНДР, и по одним источникам настроила МАГАТЭ к созданию т.н. «резолуцию о специнспекции» так же в сторону военных объектов КНДР, которые с данной ситуацией никак не связаны. По одной из версий стало видно, что такие рычаги давления как международные организации и международные договоры, не сумели предоставить нужный барьер от власти США, и при всем при этом усилили и использовали в достижение своих целей. Данные ситуации послужили незамедлительному выходу КНДР из ДНЯО и МАГАТЭ, и спровоцировали действия к созданию «самозащитных» сил ядерной защиты в ответ на агрессивный настрой со стороны Америки. Конец ядерному неравновесию в регионе Корейского полуострова послужило положение КНДР, теперь уже обладающим ядерным вооружением, в итоге США утратил свою силу с угрозами в отношении КНДР.

Путь к решению ядерного конфликта на Корейском полуострове находится у США.

Появляется вопрос, останется ли нерешенная ядерная проблема в отношении Корейского полуострова. США все чаще поддерживала и поддерживает враждебную политику ядерной угрозы против КНДР. В случае утраты угроз в сторону КНДР ядерными силами, возможно между США и КНДР образовалась и развивалась атмосфера доверия, и наладились двусторонние соглашения [6]. Исходя из этого, итогом послужило бы принятие решение о ликвидации ядерного оружия на Корейском полуострове. Иосики Минэ исследовал вопрос по сокращению вооружению и корейской ситуации, бывший дипломат и аналитик Японского института Кэнон, заявил: предпочтение США ядерного нападения «дает де-факто Северной Корее предлог для разработки и приобретения и освоения ядерного оружия. Северная Корея убеждена в том, что у нее вопрос существования государства находится под угрозой. И, естественно, она частенько заявляет, что не может идти на отказ от ядерного оружия, пока не обеспечивается

безопасность страны».

В современной политической ситуации ясно, что для устранения ядерного положения на Корейском полуострове необходимо устранить ядерную угрозу со стороны США. Именно данный сегмент является ключевым пунктом к путям решению ядерных проблем на корейском полуострове. Подтверждением адекватного отношения КНДР к вопросу денуклеаризации Корейского полуострова, является готовность к возобновлению «шестисторонних» переговоров на международной арене. Интересным фактом является «неготовность» США и некоторых стран к данному процессу. Америке следовало учитывать свои четкие позиции и возобновлять «шестисторонние переговоры» как с пониманием ситуации аналитическим подходом без этого не обойтись.

Слаженность и действие «шестистороннего» процесса и перспектива денуклеаризации Корейского полуострова всецело находится в зависимости от принятия США определенного решения. США предприняла интересные шаги на пути к решению ядерной ситуации на Корейском полуострове, однако КНДР расценивает данные попытки лишь ложными ходами, которые маскируют настоящие намерения Вашингтона. То есть ликвидация КНДР всеми доступными способами. По версии Пхеньяна, угроза со стороны Америки со временем только росла [7]. Нужно отметить немаловажный фактор, такой как отношение Японией к ситуациям на корейском полуострове. У КНДР политические движения со стороны Японии вызывали только недоверие и озадаченность. В Республике Корея были замечены представители Японского военного ведомства, которые проводили поставки оружия, так же были участниками и наблюдателями в учениях. Попытки создания «тройственного» союза между Японией, Республикой Корея и Америкой, все чаще создавало дискомфорт в политике КНДР.

Влияние вышеуказанных факторов послужило тому, что КНДР решил взять статус ядерного государства в конце 1980-х годов. Создание и функционирование персонального оружия была, по их мнению, необходимой не некоторым позициям:

- Защищать и отстаивать свои позиции в сдерживание внешних угроз, могли служить атомные бомбы, они бы стали самым мощным и доступным средством позициях. Единственным и более доступным способом к выживанию в рамках катастрофического направления в военных и экономических средах от южного соседнего государства [8].

Возможно, что на тот момент, стареющий Ким Ир Сен пытался приумножить престиж и статус государства для Ким Чен Ира, в военном обществе и доминирующего класса, данный маневр служил бы отвлекающим внимание народа от внутренних проблем.

Такое вооружение являлось символом власти и могущества КНДР, на мировой позиции. В попытках добиться уступок со стороны Вашингтона, КНДР «разыгрывал ядерную карту».

Многочисленным оценкам подвергался Пхеньян в своем выходе из режимов нераспространения ядерных программ. Разговоры о том, что КНДР создала персональное ядерное оружие, началось еще с 1990 года, данная информация звучала с утверждением и в Москве, и в зарубежных странах.

Известный востоковед РоссийВ.Ф. Ли, отметил что при наличии у КНДР атомных устройств к началу 1990 годов, могло послужить их испытанию до ратификации соглашения СМАГАТЭ, о необходимых гарантиях 92-года. Возможно, если бы не тактика нерешительности и проволочек, КНДР получил бы больше дивидендов в геополитическом формате. «Мы стали жертвой утонченной дезинформации из весьма умелого северокорейского источника» констатировали Российский исследователь о случае с экспертами. Не учитывая весь беспорядок и неточность оценок ядерной ситуации Корейского полуострова, МАГАТЭ имела решающее значение в вопросе оценки северокорейских ядерных программ, и взаимоотношения КНДР с данной международной организацией. Раз в два года проводится саммит международного характера с обязательным участием лидеров мирового масштаба. Данное мероприятие предназначено для осуществления целей в усиление глобальных масштабов в обеспечение ядерной безопасности и в предотвращение намеков ядерных атак. При этом данным форум служит причиной возникновения разногласии между мировыми странами над контролем ядерных материалов [9].

В преддверии саммита нагнетается напряжение. В преддверии саммита КНДР объявила, что пока США проводит агрессивную политику по отношению к Пхеньяну, они будут двигаться и усиливать свои ядерные возможности, после данного заявления КНДР потребовало отменить саммит по ядерной безопасности. Если верить официальному заявлению КНДР, которое было опубликовано в ЦТАК (Центрального телеграфного агентства Кореи), данный саммит проводится в «открытой» попытке любыми способами ликвидировать ядерный потенциал у страны КНДР с характером сдерживания иностранных

агрессоров. Попытки Америки организовать не имеющий смысл саммит, настраивающий против КНДР, Северная Корея считает не серьезным, когда можно организовывать возможности в налаживание контакта с Пхеньяном в мирных целях. По мнению. ЦТАК выявляется, что данный саммит служит инструментом в намерении США и Южной Кореи усилить свои санкции по отношению к КНДР, через критику законного доступа получить разрешение к ядерному потенциалу страны [10]. Доказательством своей силы, КНДР запускала ракету малой дальности, пролетевшей около двухсот километров из Вонсана (курорт) в направлении Японского моря. Данный запуск ракеты осуществлялся после провокационной политики Пхеньяна. Помимо этого, КНДР в угрожающей форме пригрозил нанести ядерный удар по Америке и ее союзникам, если безопасность страны КНДР будет под ударом.

После запуска ракеты Пхеньяном, и испытаний ядерного потенциала 6 января, ситуация обострилась на Корейском полуострове. Резкий негатив пришелся на КНДР через введение ужесточённых санкции безопасности со стороны международной организации ООН. Не остались в стороне США и Республика Корея, которые так же приняли ужесточённые меры в отношении КНДР. США, Япония и Южная Корея приняли решение провести 29 марта встречу, которая была посвящена обсуждению политических отношений КНДР, и рассматривались меры по расширению сотрудничества трёхстороннего направления для создания безопасной среды в регионе и мире. Интересным фактом стоит подчеркнуть, что, ранее отношения между Южной Кореей и Японией обострялись на почве исторических событий. Однако Южная Корея и Японию вынуждены считаться с интересами друг друга для осуществления общих целей и учитывать свои военные возможности [11]. Последний толчок для объединения послужила обстановка повышения ядерной ситуации со стороны Пхеньяна, запусков ракет и проведение 4 ядерного испытания. США нуждается в тесном сотрудничестве между своими приближенными союзниками в азиатском регионе, для образования коалиции, в противостоянии с КНДР, и при этом разработке своей стратегии по возврату её в Азиатско-Тихоокеанский регион.

Консенсус как достижение решения проблем международного характера.

После совершения Ким Чен Ын провокационных военных действий в недавнем времени, напряжённость военного характера в

регионе Корейского полуострова, нарастает все с более уверенным темпом. Очередные запуски, которые были совершены в январе и феврале 2017 года, не стали последними, Пхеньян настроен решительно, продолжал испытания запусков малой и средней дальности ракет. Не прекращаются и ежедневные угрозы со стороны КНДР, совершить ядерные удары в сторону США и по Южной Корее, также продолжать запуски ядерных ракет. Последовал и результат данных действий, Южная Корея и США обрушили резкую и решительную реакцию на КНДР, ввод более жестких санкции, и угрозы проведение военных учений с масштабными последствиями, которых еще не бывало. «Ситуация может выйти из-под контроля», не раз заявляло мировое сообщество свой озабоченности данной ситуации, ввиду нарастания напряженности в регионе Корейского полуострова. Саммит под председательством США, не раз обострял ситуацию ядерно-ракетных программ КНДР, и это стало главной темой для обсуждения. Единственным разумным решением общественность считает достижение консенсуса в уменьшение напряженности в регионе Корейского полуострова, и по возможности вернуть КНДР к переговорам [12-13].

По словам американского правительства, терпение США исчерпывается по отношению к Северной Корее.

При исследовании интервью Ким Ин Рён, всплывают интересные факты, такие как политические отношения Америке к Северной Корее. По его словом, образуется вывод, что США никогда использовала мирные пути решения по отношению к каким-либо государствам. США переходил сразу к «жестким» мерам пресечения провокаторов, дабы защитить в первую очередь себя лично своим военным потенциалом. Заявив так же что КНДР намерен привлечь Америку «к полной даче ответственности за катастрофические следствия их возмутительных подходов». При этом аргументируя разработку ядерного потенциала страны тем, что КНДР вынужден предпринимать данные решения в виду сохранения своей самообороны, из-за частых угрожающих заявлениям со стороны США. Дипломат так же громко добавил, что пока Америка совместно со своими союзниками решают разрушить социалистический склад КНДР, Северная Корея будет прикладывать все свои возможности для наращивания своего военного потенциала, оберегая мирное существование и безопасность». В дополнение дипломат так же озвучил о непризнании резолюции Совета Безопасности ООН, которые запрещали КНДР самостоятельную

разработку ядерного потенциала и пути его доставки.

КНДР в день независимости Америки, запустил 4 июля 2017 года пробную, межконтинентальную баллистическую ракету «Хвасон – 14», заней и 28 июля последовал еще один запуск. С октября 2006 года, КНДР начал свою деятельность в направлении испытания ядерного потенциала страны, с тех пор и до сентября 2017 года, было произведено около 5 испытаний. Международная организация в представительстве своего безопасности, при каждом удобном случае, подвергал осуждению действия КНДР, и в требовательной форме объявляли ультиматумы по прекращению испытаний, применив при этом санкции. От августа того же года была принята резолюция №2371 Совбезом ООН, это показательное ужесточение санкций против КНДР. Ввиду данных санкций, был наложен запрет на импорт товарных продукции, то есть: морепродукты, уголь. Данная продукция является основой валютных доходов из-за границы.

Ответная реакция от Пхеньяна не заставила себя долго ждать, КНДР объявил, что он не собирается останавливать испытания ядерного направления, и было высказано также угрожающие предупреждения о нанесении ядерных атак на военную базу Гуам. Ввиду данных событий, президентом США было сделано заявление: «Для Северной Кореи было бы лучше воздержаться от будущих угроз в адрес Соединенных Штатов, ибо они будут встречены огнем и гневом, каких никогда не видел мир». В данных обстоятельствах, не исключается и воздействие военных сил со стороны Америки, считающая что КНДР несет в себе ядерную опасность. Из этого следует вывод, что возникает еще одна опасность военного характера на Корейском полуострове. В своих заявлениях, новый президент Республики Корея делал акцент, что ни в коем случае не допустит военных происшествий на Корейском полуострове. Так же, с его стороны шла инициатива о выходе на переговоры, и обсуждению путей решений при возникших обстоятельствах.

Целенаправленную политику, настроены сейчас проводить Корейская Республика и Америка, в сторону КНДР, в целях обеспечить адекватное объяснение их действий. Из этого следует вывод, Республика Корея и США формируют пути решения для урегулирования сложившихся ситуации в КНДР и запрета в ближайшее будущее испытания ядерного потенциала. По первому сценарию, будут оказаны жесткие давления на КНДР, через прекращение из России и Китая поставок нефтяных продуктов. В результате КНДР вынужден будет запретить ядерные

испытания. Вторая возможность, это ввести жесткие санкции, но и дополнительно реализовывать мирные подходы ситуационного урегулирования. Из этого выходит нужный вывод, что КНР и Россия, совместными усилиями должны убедить и оказать влияние на КНДР по запрету ядерных испытаний. В свою очередь Республика Корея и США прекратят совместные военные учения.

В июле 2017 года, состоялась встреча Дональда Трампа Мун Чже Ин, на встрече была озвучена инициатива Мун Чже Ина в процессе урегулирования ситуации на Корейском полуострове, поддержал которую Белый дом. Однако Республике Корея так же нужно предпринимать действия решительного характера, и при этом настаивать на реализации своих требований, и реализовывать данные шаги. Нельзя считать ситуацию с дипломатическими ресурсами полностью исчерпанной, несмотря на то, что ситуации обострились [14].

В данной ситуации, Республика Корея необходимы мудрые решения в принятии всех санкций и при поддерживаниях диалогов сторон. Нельзя не отметить инициативу Муна, его стремление к решению ситуации мирными путями. Данные стремления будут высоко оценены в мировых сообществах, и получить только положительные отзывы и эффект.

«Берлинская декларация» которая была представлена Муном, поясняла что совместные усилия международных сообществ, решат проблемы на Корейском полуострове не военным путем, а только мирным [15]. В случае если предпринятые меры для создания благоприятной среды для переговоров успешного решения ситуации не будут качественно приняты, КНДР и КНР четко обозначили свою позицию в готовности противостоянию США. Нужно повторно подчеркнуть, что усилия, направленные на предотвращения военных действий на Корейском полуострове, не должны останавливаться в рамках прочных союзных усилий Южной Кореи и Америки. Камнем преткновения стала ядерная ситуация КНДР. Объединение Корейского полуострова станет завершающим решением по проблеме ядерной ситуации КНДР. Анализируя ситуацию, вывод складывается в один путь, поглощение одного государства другим, не даст нужного эффекта объединения, более эффективно будет воссоединение государств мирным путем.

При анализе проблемы ядерной безопасности на корейском полуострове, Республика Корея настаивает на размещение на Корейском

полуострове мощнейшего вооружения США: авианосной ударной группы ВМС США, стратегических бомбардировщиков и пусковых установок системы (ПРО THAAD). Сон Ён Му, министр обороны Южной Кореи, заявил, что в ходе проведения Совета национальной безопасности, после проведения КНДР ядерного испытания, чиновники Южной Кореи решили, что необходимо усилить военный потенциал страны, а не дипломатические переговоры. Так же военные силы Республики Корея заявили, что обнаружили признаки готовности Северной Кореи к новым запускам ракет баллистического характера. В виду этого, очередное обострение кризисных ситуаций на Корейском полуострове вынудило Совбез ООН провести 4 сентября 2017 заседание. В рикошет ядерных испытаний КНДР, Америка и Республика Корея пришли к решению, о размещении на Корейском полуострове ударную авианосную группу, бомбардировщики стратегического характера, и дополнительные силы, и ресурсы военного направления. Данная информация занесена в докладе Минобороны страны, которая адресовалась комитету обороны.

Чхве Рёнхэ посланник Ким Чен Ына (лидера КНДР), прибыл в Россию в ноябре 2017 года. Целью его прибытия стала встреча с В.Путиным президентом России, и с министром иностранных дел С. Лавровым. По итогам встреч Чхве Рёнхэ с С.Лавровым было выявлено, что КНДР проявляет инициативу по возобновлению шестисторонних переговоров по ядерной безопасности, которые остановили свое действие в 2008 году, без оговорённых условия. При анализе ситуации, нужно подчеркнуть, что Северная Корея, проявляет и говорит о своей инициативе по продолжению обсуждения ядерной ситуации через доступные коммуникации, и стоит отметить, что США и Южная Корея игнорирует данные заявления. Рассматривая историю Республики Кореи, предшественники президента, рассматривали нужный подход в отношении КНДР, и ставили себе ключевым элементом политической стабильности. Президент современной Южной Кореи, по всей видимости, не ставит у себя в приоритете углубленно заниматься данным вопросом, и старается избежать кризисных ситуации. Данный выбор прежде всего создан для сдерживания негативного последствия, и приглушить агрессивные корейские отношения в период правления Ли Мёнбака, при этом чрезвычайная осторожность приведёт к пассивным переговорам, и затем станет причиной того, что Южная Корея потеряет нужные возможности для поддержания диалога [16].

Правильно поставленные переговоры должны стать первыми

шагамик переменам, для средства контроля ситуационных действий, поддержание позитивных новшеств, но никак не наградами за возможные уступки. Будущее урегулирования ядерной ситуации полностью зависит от инициации государств данного региона, сформировать альтернативные решения вопросов, при этом учитывая, что способ убеждения через диалог невозможен без предоставления выбора убеждаемых.

В данном контексте, особенно выделяется момент, что С.Лавровым было призвано на пресс- конференции по подведенным итогам встреч с посланником Чхве Рёнхэ, возобновить деятельное движение по восстановлению шестисторонних переговорных процессов, и так же реализации их в рамках рабочих группах по усилению мирных соотношении и безопасной деятельности стран Северо-Востока Азии. Так же он ответил, что путь по решению данных проблем не прост и долгосрочен, однако в итоговых последствиях ядерная ситуация Корейского полуострова будут устранены.

В современном резко меняющемся политическом мире трудно предвидеть действий определенных государств. Стоит отметить, что независимые страны создают военные ситуации, и наращивают боевую мощь возможно только по нескольким причинам. Во-первых, обеспечение неприкосновенности как внутри территорий государства, так и за ее пределами. Во-вторых, обозначение позиции на мировой арене, как мощного государства с расширенным военным потенциалом. И, в-третьих, создание возможного «авторитета» среди мировых организаций, который в последующем будет играть немало важную роль в решении вопросов мирового масштаба. Стоит отметить, что данные выводы абсолютно индивидуальны, и могут трактоваться другими фактами и предпочтениями. Однако не нужно недооценивать внутренний положения определенной страны, ведь каждая правящая государственная власть уникальна по своей структуре, и имеет свой минусы, и плюсы. Инструменты международных отношений тем и интересна, что подходит к проблемам с большого масштаба, и сужает ее до определения источника вопроса или проблем.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Ким Г.Н. Объединение Кореи неизбежно - Сеул, 2014 – С.121-122.
- 2 Манойло А.В. Мирное разрешение международных конфликтов: национальные концепции, модели, технологии // Власть. - 2008. - № 8. - С.79-83.
- 3 Воронцов А. В. Корейская политика РФ в первой половине и середине 90-х гг. // Политические, экономические и культурные аспекты. – М., 2010 – 645 с.

4 Кобозев Н.Н. Корейский полуостров: мифы, ожидания и реальность // Проблемы Дальнего Востока. - 2000. - № 3. – С.55-70.

5 Титаренко М.Л. Корейский полуостров и безопасность в Северо-Восточной Азии // Взгляд из России Актуальные проблемы Корейского полуострова. – М., 1996. – 265 с.

6 Титаренко М.Л. Россия: безопасность через сотрудничество. Восточно-азиатский вектор. - М., 2003. - 405 с.

7 Ткаченко В.П. Корейский полуостров и интересы Китая. – М., 2002. -208 с.

8 Ткаченко В.П. Безопасность в Корее и интересы Китая: 1961-1995 гг. // Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – М., 1997. – 30 с.

9 Толорая Г.Д. Новый старый партнер на Дальнем Востоке // Проблемы Дальнего Востока. - 2000. - № 5. – С.23-36.

10 Толорая Г.Д. Очередной цикл Корейского кризиса (2008-2010). Китайские интересы и перспективы выхода из корейского тупика // Проблемы Дальнего Востока. - 2010. - №5. – С.10-15.

11 Толорая Г.Д. Корейский полуостров в поисках пути к стабильности // МЭиМО. - 2008. - №1. – С.27-40.

12 Галиев А.А., Сакенова А.М. Южная Корея: опыт социально-политической модернизации// Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия «Международные отношения и Регионоведение». - № 4(22). – 2015. – С.92-106.

13 Толорая Г.Д. Корейский полуостров и Китай // Международная жизнь. - 2002. - №12. – С.10-25.

14 Толстокулаков И.А., Ким С. Вызовы безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе: взгляд из Китая и США. – Владивосток, 2006. - 132 с.

15 Тригубенко М.Е. Актуальные проблемы Корейского полуострова // Проблемы Дальнего Востока. -1997. - №3. – С.75-88.

16 Mukan S., Saudabekova E. The conceptual background of the iranian nuclear programme// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Исторические и социально-политические науки». – 2018. - № 1. – С. 248-252.

КОРЕЯ ПЕНИНСУЛАСЫНДАҒЫ ЯДРОЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫ ТОҚТАТУ ЖОЛДАРЫ ЖӘНЕ АЗИЯ ОБЛЫСЫНДА ЯДРОЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚОРҒАУДАҒЫ ДҮНИЕЖҮЗІЛГЕН ХОЛДИНГТЕРДІҢ МҮДДЕЛЕРІ

Аскарова К.Р.¹,

¹ҚазХҚ және ӘТУ ХҚ факултетінің 2-курс
магистранты, Алматы, Қазақстан

Мақалада қазіргі заманғы көздерден алынған ақпаратты талдау кезінде жиналған материалдар бар. Мақалада Корея түбегінде ядролық проблемалардың себептері мен ықтимал шешімдері көрсетілген.

Тірек сөздер: Корей түбегі, ядролық қауіпсіздік, ядролық қару, баллистикалық зымырандар, Солтүстік Кореяның әскери арсеналы, ядролық қаруды таратпау, ядролық қаруды таратпау туралы шарт, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі, алтыжақты келіссөздер.

Статья поступила 24.05.2018 г.

HISTORY OF UYGURS IN SOVIET HISTORIOGRAPHY

Satybaldy A.S.¹,

¹Master student 2 course, Faculty of Oriental Studies
KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan,
satybaldy.anar@gmail.com

The ethnogenesis of the Uyghurs is quite a complex historical process. The Uighurs historically occupied a vast territory, and was closely related to other Turkic tribes of Central Asia. The Uighur ethnic group is developing in these territories, States have emerged, the historical and cultural tradition has become stable, the successors of which are the modern Uighurs of Xinjiang and Central Asia.

Keywords: Uyghur study, historiography, tribes, source, dynasty, territory.

УДК 323.2
МРНТИ 9.93

ИСТОРИЯ УЙГУРОВ В СОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Сатыбалды А.С.¹,

¹магистрант 2 курса, факультета Востоковедения
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, satybaldy.anar@gmail.com

Этногенез уйгуров – довольно сложный исторический процесс, исторически уйгуры занимали обширные территории и были тесно связаны с другими тюркскими племенами Центральной Азии. На данных территориях складывается уйгурский этнос, возникали государства, устойчивый характер приобрела историко-культурная традиция, преемниками которой и стали современные уйгуры Синьцзяна и Центральной Азии.

Ключевые слова: уйгуроведение, историография, племена, источник, династия, территория.

«Краткая история уйгуров», изданная в Алма-Ате в самый канун образования Советской власти, подводит итоги многолетнего изучения этого народа советской историографией. Кроме того, эта коллективная монография, создана коллективом Института уйгуроведения Академии Наук КазССР, является первой в советском востоковедении работой, где публикуется в сжатом виде история уйгуров с древнейших времен и до середины XIV в. Авторы, в числе которых самые известные уйгуроведы республики (С. Садвакасов, Г.М. Исхаков, Д.А. Исиев и российские тюркологи – С.Г. Кляшторный, Б.А. Литвинский, Т.А. Шеркова, Л.А. Боровкова и др.) обращают внимание на закономерности развития человеческого общества на территории современного Восточного Туркестана. Ими исследованы история первобытно-общинного строя, зарождение и становление классовых отношений. Также детально отражены вопросы этногенеза и этнической истории уйгуров, значительное внимание уделено государственным образованиям -

Уйгурскому каганату, Турфанскому княжеству и др.

Впервые основные проблемы истории и культуры Восточного Туркестана-были сформулированы крупнейшим советским востоковедом А. Н. Бернштамом. Он отмечал, что «Уйгурский народ и его культура целиком и полностью были связаны с историческими судьбами народов Средней Азии, предков современных казахов, киргизов, узбеков» [1].

Положения А.Н. Бернштама сохранили свою актуальность и сейчас, хотя «уровень современной науки побуждает внести серьезные коррективы в концепцию, поставить иначе вопрос об истоках этнического субстрата, подчеркнуть значение близости или единства путей социально-экономического развития, отказаться от свойственных многим работам того периода излишней прямолинейности категоричности».

Тематика исследований истории уйгуров советскими учеными разнообразна. Она охватывает период от древности до современности. Однако приоритетными направлениями были: история Уйгурского каганата и уйгурского Турфанского государства, маньчжурское завоевание Джунгарии и Восточного Туркестана, национально-освободительное движение уйгуров против цинского господства, переселения уйгуров из Илийского края на территорию России.

Процесс этнического развития уйгуров был длительным и сложным. Наиболее ранними их предками были чиди, динлины, позже их стали называть соответственно гаогуй и теле. В VI в. четыре телеских племени: юаньхэ, пугу, тунло, баегу - составили союз во главе с сильным родом юаньхэ и стали называться хуйхэ. Это название породило множество точек зрения по поводу этнической принадлежности уйгуров.

Остается добавить, что известный русский востоковед В. П. Васильев считал хуйхэ уйгурами. По его мнению, хуйхэ (в китайском языке означает «соединиться») — перевод уйгурского глагола «уймак». Если слово уйгур образовано от «уймак», как пишет Рашид ад-Дин, то с мнением Васильева следует согласиться [2].

В. В. Радлов писал, что «уйгуры не только принадлежали к числу древнейших тюркских племен, но это был весьма распространенный тюркский народ».

Русский синолог Д. Позднеев также считал уйгуров тюркоязычными, но вместе с тем обратил внимание на необходимость дальнейшего исследования их истории.

Несмотря на обилие точек зрения по вопросу этногенеза уйгуров сегодня можно с уверенностью говорить об их существовании на территории Восточного Туркестана еще до IX в.

Племя гаогюй после борьбы с жужанями (V в.) разделилось на две части: одни ушли на север в долины рр. Орхона, Селенги, другие - к Алтаю и Тянь-Шаню. С этим, очевидно, связано то обстоятельство, что он-уйгуры (южное объединение) еще в III в. начали передвигаться на запад, а токуз-уйгуры подались на север [3]. Союз гаогюйцев возглавляло племенное объединение юаньхэ, состоявшее из девяти родов, главным из которых был род йологэ - яглакар.

На территории Турфана и всего Восточного Туркестана найдено большое количество древнеуйгурских письменных памятников, Страна наименовалась Уйгуристан. Махмуд Кашгарский писал: «Уйгуристан - имя страны, где имеется пять городов». Все это говорит о высоком уровне развития этнического единства и самосознания уйгурского народа. Этническая консолидация в значительной мере способствовала укреплению государства. Этноним «уйгуры» сохранялся до второй половины XVI в. После подчинения Уйгурского государства чагатаидам, мусульмане, господствовавшие в Кашгарии, преследовали буддистов, силой насаждали ислам. Борьба против неверных и постоянные междоусобицы заставили уйгуров забыть свое прежнее самоназвание и заменить его религиозным - мусульманин, или же территориальным - кашгарлык, турфанлык, хотанлык и т.д.

К X -XI вв. возродилось не только уйгурское государство, но и уйгурская народность, объединяющая как кочевников, так и оседлых жителей, в том числе тюркизированных аборигенов Турфана. В жизни Турфанского оазиса значительную роль в то время играло и исконное индоевропейское население, особенно тохары. Об этом свидетельствуют многочисленные памятники тохарской литературы, в том числе деловые документы X - XI вв.

Параллельно с иранскими племенами на востоке Восточного Туркестана страны существовали владения древнеуйгурских племен, По свидетельству китайских источников, «чеши передние и задние считались некогда главнейшими владениями в сей части Татарии и назывались еще Гаочаи. Это и есть владения уйгуров. Оно еще до Р. Х. имело своих государей и разделялось на два царства, кои оба носили название Чеши» [4]. Этнокультурные контакты древних уйгуров с иранскими племенами явились началом тюркизации Восточного Туркестана еще в дотюркское время. Этот процесс усилился в начале 1

тыс. н. э. Страна включилась в орбиту влияния раннегосударственных образований уйгуров - Гаоче, Тюркских каганатов, Уйгурского каганата. Увеличился приток в этот район уйгуров и других тюркских племен. Таким образом, Восточный Туркестан стал зоной тюркского языкового господства.

Ранняя история Восточного Туркестана связана с тохарскими племенами индоевропейского происхождения. По мнению Б. А. Литвинского, протохарская этническая волна была достаточно велика, чтобы, расселившись, занять почти весь Восточный Туркестан. На рубеже II - I тыс. до н. э. в Восточном Туркестане расселилась группа сакских племен, язык который получил название хотано-сакского. В начале н. э. на территории Восточного Туркестана в источниках упоминаются названия различных племен, таких как юэчжи, сюнну, уху, вступающие в хозяйственно-культурные контакты с оазисным населением региона.

Переломным моментом стал X в., когда Хотан был захвачен тюрками. В отдельных оазисах еще сохранялись сакские диалекты, родственные хотанскому, но, в конце концов, они были вытеснены тюркской речью.

Однако прежде чем это произошло, имело место, по-видимому, хотаносакско-тюркское двуязычие, ставшее переходным этапом в процессе массовой тюркизации региона. Дальнейшее развитие этнической истории уйгуров связано с Уйгурским каганатом (744-840). В недрах этого государства зародились феодальные отношения, с чем связан ряд перемен в хозяйственной жизни, развитии градостроительства, промыслов, и ремесел, ирригационных сооружений. Была принята единая государственная религия - манихейство (762). Столетний период существования Уйгурского каганата был прерван в 840 г. Следующим этапом этнического развития уйгуров было создание на территории Восточного Туркестана государства с центром в нынешнем Турфане (IX-XIV).

В XII в. Турфанское государство и Караханидское ханство попали в вассальную зависимость от киданей, а в первой трети XIII в. Турфанское государство было присоединено к империи Чингисхана в качестве пятого улуса. Тогда же большая часть Кашгарии вошла в состав улуса Чагатая.

К началу XIV в. территория Восточного Туркестана, представляла собой историко-этнографическую область, подразделяющуюся на оседло-земледельческую и кочевую (Джунгария) зоны, где проживали

этнически однородные группы населения, культивирующие высокоразвитое орошаемое земледельческое хозяйство. В это время восточный Туркестан вошел в политический союз Могулия и принял статус единого экономического объединения. Таким образом, процесс формирования уйгурской народности как этнополитической общности, на наш взгляд, протекал, в основном на территории Восточного Туркестана в течение трех тысячелетий и полностью завершился к XIV в. Основу уйгурской народности составили местные восточноиранские, древнеуйгурские и некоторые другие тюркоязычные племена; древний этноним «уйгур», приобретший в средневековье этнополитическое значение, закрепился за коренным населением Восточного Туркестана.

Авторы «Краткой истории уйгуров» много внимания уделяют истории Гаогюйского ханства. Объясняется это тем, что во второй половине V в. после продолжительной борьбы с жуань-жуанями предки уйгуров гаогюй разделились на две части. Одна ушла на север в долины рек Орхона и Селенги; а другая - к Алтаю и Тянь-Шаню. Видимо, с этим делением, - пишет Д. И. Тихонов, - следует связывать указание о том, что они - уйгуры, составляющие южное объединение, в III в. начали передвигаться на запад и токуз-уйгуры - северное объединение - подались на север» [5].

Древнейшие сведения о гаогюйцах встречаются в истории династии Бэй-Вэй, где указывается, что они были потомками чиди. Усилившись, гаогюйцы часто вели войны со своими соседями; попытки китайского императора подчинить их себе не увенчались успехом.

В V в. значительная часть гаогюйцев перекочевав в район Турфана, образовала государство Гаогюй. Оно было уничтожено жужанями в конце V в. Около 606 г., т.е. спустя почти 70 лет после этого, уйгуры опять начали объединяться. Первоначально они были данниками Тугю, но в начале VII в. Хойхэ — как их называли китайцы — поднялись против своих властителей, заключили союз с родами Угуй, Тунло и Баегу. В период Суйской династии (589-18) гаогюйцы были известны под именем теле. По свидетельству древних источников, они считали себя потомками хуннов, и их язык был сходен с хуннским кюнер. В других летописных источниках теле выступают как объединение племен сеяньто, вэйхэ, доланко (доланге); хуйхэ или уйгуры, баегу, тунло, пугу, тубо и др. Здесь названы племена, имеющие непосредственное отношение к истории восточной части Центральной Азии, а также те, которые связаны историей древних тюрков и уйгур. Основу конфедерации теле составляли племена уйгуров. В течение XI - XII вв. они кочевали по

пустыням, расположенным между Большим Хинганом и Тянь-Шанем. Кроме этих племен в летописях упоминается также название другого племенного объединения - тюркют, а в китайской транскрипции - тю – ки- один из родов хуннов, подвергшийся нападению и разгрому; предки тюкю спасались от врагов, в горах государств Гаочана (Турфан), т. е. в Восточном Туркестане. Объединение древних тюрков, получившее название Тюркского каганата, произошло в конце 20-х-начале 30-х гг. VI в. В то время политическое господство в Центральной Азии принадлежало каганату жужан, распространившему власть на многие тюркоязычные племена. Однако в начале VI в. его внешнеполитические позиции пошатнулись. Этому способствовали военные поражения в бассейне р. Амударьи, а также со стороны Вэйской династии Китая. Но еще больше ослабляли каганат постоянные восстания подчиненных ему племен теле, стремившихся к самостоятельности. Все эти обстоятельства и благоприятные экономические условия способствовали быстрому усилению племен тюкю. В 546 г. тюкю внезапно напали на теле, шедших походом против жужан, разгромили их и захватили 50 тыс. юрт, положив начало подчинению теле тюкю. Окрыленные успехам, тюкю начали вести захватническую политику по отношению к жужаням. В 552 г. предводитель тюки Тумен нанес им сильное поражение и объявил себя каганом. Так возникло государство тюрков-тюкю, просуществовавшее до середины VIII в.

Первое посольство в Китай уйгуры прислали, в 627 г., Малявкин, что означало признание их как самостоятельной политической силы. Уйгурское объединение приобрело международный статус.

Все эти события совпали со значительным усилением Китая. В 618 г. Ли Юань основал Танскую династию. В это время усилилась роль десяти уйгурских племен во главе с племенем яглакар. Один из предводителей, уйгурский эльтебир Кутлуг Тумиду, принял титул кагана и нанес в 641 г. тяжелые поражения китайским наместникам.

На степных территориях, расположенных к северу от пустыни Гоби, было учреждено шесть, дудуфу (наместничеств). Каждую из этих единиц составляло отдельное племя. Уйгуры были включены в дудуфу Ханьхай.

В целом же уйгурское государство продолжало полусамостоятельное существование, и подчинение, надо думать, во многом оставалось номинальным.

В 647-648 гг. танские войска с помощью тюрков после тяжелой борьбы захватили Таримскую котловину. В 727 г. часть токуз-огузов,

спровоцированная на мятеж действиями китайского наместника, вынуждена была бежать в Монголию, под власть тюрков. Именно из этой групп племен выдвинулись впоследствии вожди Уйгурского каганата» [6]. Так, хану Пэйло (742-756) удалось объединить 9 родов. Вскоре сюда вошли карлуки. Новое объединение уйгуров явилось дальнейшим шагом в их этнической консолидации и политическом усилении. Военная сила уйгуров выросла до такой степени, что в 744 г. они нанесли поражение Восточно-тюркскому каганату и в 745 г. создали свое государство со столицей Орду-Балык в долине р. Орхона. Уйгурский каганат занимал громадную территории от Алтая до Большого Хингана, от Саянских хребтов на севере до пустыни Гоби на юге. Эта империя объединяла самые различные тюркоязычные племена. Сила, могущество уйгурского каганата, являлись тем бастионом, который преграждал путь императорам Китая в Центральную Азию. В конце 758 г. уйгуры нанесли серьезный удар по кыргызам [7].

В 755 г. поднял мятеж могущественный губернатор северо-восточной окраины империи Ань-Лушань. Танский император Су Цзун (756-761) прислал посольство к уйгурскому кагану и те приняли активное участие в подавлении восстания. За это кагану уйгуров были пожалованы самые «высокие китайские звания. Усилившиеся уйгуры неоднократно совершали походы в Китай [6].

В 789-790 гг. тибетцы захватили Аньси (область Турфана) и Бэйтин (область северных склонов восточной оконечности Тянь-Шаня, в частности район Урумчи). Уйгуры же с середины VIII в. до начала 80-х гг. были союзниками китайцев, затем, в 783-784 гг., поддержали мятежников, сражавшихся против танских войск, и в 787 г. они вновь стали союзниками танского правительства.

В конце 789 г. вблизи крепости Бейтина шато, карлуки и другие тюркские племена, жившие в ее окрестностях, поднялись против уйгуров. Уйгурские территории и вблизи Бейтина в 791 г. были заняты карлуками.

Ослабление Уйгурского каганата привело к усилению Киргизского государства. Уже в 820 г. - кыргызский правитель Ажю начал войну с уйгурами. Так, известны две даты разгрома кыргызами Уйгурского каганата - обычно называется 840 г., но не исключено, что это было в 839 г.

В 840 году в Синьцзяне поселилась большая диаспора уйгуров. Национальность уйгуры раньше назывались хуэйхэ, она являлась одним из племен национальности телэ (древняя национальность в

Китае). Первоначально она обитала в бассейне рек Селенга и Аргунь, затем перекочевала на север от реки Тула. В 744 году окрепшие уйгуры установили свою власть в северной части Гоби. К тому же уйгуры дважды направляли войска на помощь центральному правительству династии Тан в ликвидации мятежа Ань Лушаня и Ши Сымина. В 840 году Уйгурский каганат распался при частых стихийных бедствиях, из-за распрей внутри господствующей группировки и нападений со стороны киргизов, большая часть уйгуров переселилась на запад. Часть из них поселилась в границах нынешних районов Джимсар и Турфан, впоследствии было создано Уйгурский каганат в Гаочане; часть уйгуров перекочевала в степи Средней Азии, разместилась в Средней Азии и районе Кашгар, потом вместе с национальностями карлуки и ягма основала Караханскую династию. С этих пор районы вокруг Таримской впадины подпали под господство Уйгурского каганата и Караханской династии, поселившиеся на западе уйгуры ассимилировались с местным населением, что заложило основу для формирования национальности уйгуров [8].

С уничтожением последней уйгурской государственности, в 1949 году, и с образованием в 1955 г. Синьцзянь-Уйгурского автономного района, властями КНР проводится целенаправленная политика по ассимиляции уйгуров, прежде всего путем массового переселения в СУАР этнических ханьцев и искусственным ограничением рождаемости коренного уйгурского населения. В целом, достижения в области просвещения и здравоохранения, развития культуры, осложнены демографической, этнической и религиозной политикой китайского правительства. Большой проблемой является нарастание в среде уйгуров исламского экстремизма и жестокость репрессий со стороны государства.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае. - М., 1970. – 214 с.
- 2 Бернштам Н. Среднеазиатская древность и её изучение за 30 лет. – М., 1947. - С.7-1
- 3 Тихонов Д.И. Хозяйство и общественный строй уйгурского государства X-XIV вв. – М., 1966. – С.23
- 4 Бичурин Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. – М., 1950. - т. I. – С.376 – 377.
- 5 Малявкин А.Г. Тактика Танского государства в борьбе за гегемонию в восточной части Центральной Азии. – М., 1980. – 375 с.
- 6 Кляшторный С.Г., Колесников А.А. Восточный Туркестан глазами русских путешественников (вторая половина XIX в.). - Алма-Ата, 1988. - С. 33
- 7 Кызласов Л.Р. Низами о древнехакасском государстве – М., 1984. – 321 с.

8 Галиев А.А. Этнополитические процессы у тюркоязычных народов: история и ее мифологизация: автореф. д.и.н. 07.00.03 – Всеобщая история (восточные страны). Республика Казахстан. - Алматы, 2010. – 35 с.

ӘЛЕУМЕТТІК ТАРИХИГРАФИЯДАҒЫ ҰЙҒУРСТАР ТАРИХЫ

Сатыбалды А.С.¹,

¹ҚазХҚ және ӘТУ Шығыстану факултетінің 2-курс
магистранты, Алматы, Қазақстан,
satybaldy.anar@gmail.com

Ұйғыр этногенезі – едәуір қиын тарихи процесс, тарихи ұйғырлар кең территорияларда қоныстанған, және Орталық Азиядағы басқа түркі тайпалармен тығыз байланыста болған. Осы шекараларда ұйғыр этносы құрылып, мемлекеттер қалыптасқан.

Тірек сөздер: ұйғыртану, тарихнама, тайпалар, дереккөз, династия, шекара.

Статья поступила 25.05.2018 г.

2 БӨЛІМ
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ҚҰҚЫҚ
РАЗДЕЛ 2
МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО
2PART
GLOBAL ECONOMY, PHILOSOPHY, LAW

**SOME ISSUES OF DEVELOPMENT OF THE JUVENILE JUSTICE SYSTEM IN
THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Syzdykova A.A.¹,

¹Senior Lecturer of the Department of International Law
KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

In the article are considered some of the priorities of the development of the system of law in the Republic of Kazakhstan. Otherwise, the process of reviewing the criminal case files with the specialized district courts. There are questions about the creation of the subdivisions, the Ministry of Education, judges and advocates. Comparative analysis of the juvenile justice system of foreign countries provides for the improvement of the juvenile justice system in Kazakhstan.

Keywords: court for minors, the lawyer, the lawful representative, the teacher, the psychologist, the system of juvenile justice, juvenile prosecutor's office.

ӘОЖ 34.340

FTAMP 11.10

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЮВЕНАЛЬДЫ ӘДІЛЕТ ЖҮЙЕСІН
ДАМУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Сыздықова А.А.¹,

¹Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Қазақстан, Алматы қаласы

Бұл мақалада Қазақстан Республикасында ювенальды әділет жүйесін дамытудың басым бағыттарының кейбір мәселелері талқыланды. Сонымен қатар Кәмелетке толмағандардың ісі жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттың қылмыстық істерді жүргізудегі тәртіптері сараланды. Ішкі істер, Білім министрліктерінде, соттарда, адвокатурада кәмелетке толмағандармен жұмыс істеу жөніндегі мамандандырылған бөлімшелер құру мәселелері айқындалды. Сондай ақ, шетелдердің ювенальды әділет жүйесін салыстырмалы түрде саралай отырып, Қазақстанда ювенальды әділет жүйесін жетілдіру мәселелері көзделген.

Тірек сөздер: Ювенальды сот, қорғаушы, заңды өкіл, педагог, психолог, ювенальды әділет жүйесі, ювенальды прокуратура.

Ювенальды әділет жүйесін дамыту мемлекеттің әлеуметтік-құқықтық саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады.

Бұл жұмыстың өзектілігі қылмыстық сот төрелігі жүйесінде жасөспірімдермен жұмыстың әдістерін өзгертудің, қылмыстық және азаматтық процесс шеңберінде тәжірибеде кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін көптеп сақтаудың қажеттігінен туындап отыр.

Қазақстанда кәмелетке толмағандарға қатысты сот төрелігін жүзеге асырудың барлық кезеңдерінде оның тиімділігі мен сапасын арттыруға мүмкіндік беретін ювенальды әділет элементтерін кезең-кезеңмен енгізу және дамыту көзделген. Бұл әділет, ішкі істер, білім беру және ғылым органдарында, соттарда, прокуратуралар мен адвокатурада кәмелетке толмағандармен жұмыс бойынша мамандандырылған бөлімшелер құруды қамтиды.

Бұл орайда, ювенальды әділет жүйесінің маңызды буыны құқық қорғау органдарындағы, кәмелетке толмағандардың қараусыз қалуы мен құқық бұзушылықтарының алдын алу жүйелері мекемелеріндегі, адвокатура және құқық қорғау ұйымдарындағы мамандандырылған құрылымдармен өзара тығыз әрекет ететін мамандандырылған (ювенальды) сот болуы тиіс, бұл әрі жеткіншек сот ісін жүргізу шеңберіне түспес бұрын да, сондай-ақ ұйым шығарылғаннан кейін де жүруі керек. Кәмелетке толмағандар үшін сот төрелігінің мақсаты - баланы қоғамнан айыру емес, оның жеке басының одан әрі қылмыс құрығында болуына жол берместен әлеуметтік оңалуына жәрдемдесу.

Ювенальды әділет жобасының барлық қатысушыларын - судьяларды, полиция қызметкерлерін, прокурорларды, адвокаттарды жасөспірімдермен жұмыс жасайтын әлеуметтік және оқыту-тәрбиелеу қызметінің өкілдерін біріктіретін жобаның басты міндеті күнделікті қызметте баланың құқықтарын мүлтіксіз сақтау болып отыр.

Жалпы, халықаралық стандарттарға сай келетін осындай мамандандырылған соттардың құрылуы Қазақстандық сот жүйесіне тың серпін беріп, еліміздің құқықтық мемлекет ретінде қалыптасуына зор септігін тигізуде.

Мемлекет басшысы 2007 жылы 23 тамызда Қазақстандағы ювеналды әділет жобасын жүзеге асыру бойынша «Кәмелетке толмағандардың істері бойынша мамандандырылған ауданаралық соттарды құру туралы» Жарлыққа қол қойғаннан кейін жасөспірімдер ісін қарауға бейімделген соттар жұмысын жүйелеу бойынша нақты жұмыстар жүргізілді [1]. Осылайша Астана мен Алматы қалаларында кәмелетке

толмағандар істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттар өз қызметін бастады. Жаңа бастамаға қатысты қорқыныш пен күдіктің қатар жүретіні шындық. Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі соттардың тек ірі қалада құрылып, пилоттық жоба ретінде енгізілуінде де осындай сақтықтың жатқанын байқауға болады. Бірақ алғашқы қадамынан өз маңыздылығын көрсеткен бұл соттар мамандандырылған соттардың бүкіл республикада құрылып, жұмыс істеуіне алғышарт жасады.

Бүгінгі таңда, әлемнің дамыған елдерінде әлдеқашан кеңінен қолданылып, тәжірибе барысында тиімділігін сан мәрте дәлелдеген ювеналды әділет жүйесінің қазақстандық үлгісі қалыптасып үлгерді. Мысалы 2008 жылдың 26 шілдесінде қызметке кіріскен Алматы қаласының кәмелетке толмағандар істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соты тоғыз жылда мол тәжірибе жинады.

Қазіргі кезде Қазақстан бойынша барлығы 19 ювеналды сот қызмет етуде. Балаларды құқықтық қорғау, олардың мәселесін әділ әрі жан-жақты шешу ювеналды соттардың төрелігіне байланысты десек, Елбасы 2008 жылдың 5 шілдесінде «Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттардың мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» заңға қол қойып, балалардың құқықтық мәртебесі мен оларды қорғаудың заңдық тетіктері халықаралық деңгейде шешілуін қамтамасыз етті.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Президентінің 2008 жылдың 18 тамыздағы Жарлығымен «Қазақстан Республикасындағы 2009-2011 жылдарға арналған ювеналдық юстиция жүйесін дамытудың Тұжырымдамасы» қабылданып, аталған жүйе кемелдене түсті. Осылайша, қазақстандық сот жүйесінде ювеналды соттардың дер кезінде құрылуы, отбасы және бала құқықтары мен заңды мүдделерінің қорғалуын жан-жақты қамтамасыз етуге зор мүмкіндік туғызды. Аталған соттардың кәмелетке толмаған азаматтардың құқықтарын қорғауда алар орны да елеулі десек, бүгінгі күні өмірде шалыс басып, түрмеге тоғытылған жасөспірімдердің саны айтарлықтай саны азайған. Бұл дегеніміз, ювеналды соттың мақсаты шалыс басқан балаларды жазалау емес, керісінше, тура жолға салу, оның қателігін түсініп, өмірден өз орнын табуына көмектесу екенін көрсетеді. Сонымен қатар, балаларға қарсы жасалған құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу, лайықты жаза тағайындауда ілгерілушілік бар.

Бүгінгі таңда ювеналды соттар әлемнің 60-тан астам елінде жұмыс істейді. Оның үстіне, кәмелетке толмағандардың істері

жөніндегі соттар құру тұрғысынан көзқарас әр елде әр түрлі. Заң құзырының көрсетілген түріне екі негізгі: ағылшын-саксондық және континенталдық модел жатады.

Кәмелетке толмағандарға арналған аталған сот моделдерінің айырмашылығы соттың ағылшын-саксондық моделінде кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстарға қатысушы ересек адамдардың істерін жалпы соттар қарайды, ал континенталдық моделде - кәмелетке толмағандардың істерін жалпы сотта қарауға тыйым салынады, бұл ретте ересек қатысушылардың істері де ювенальды соттарда қаралады.

Кәмелетке толмағандардың істері бойынша американдық қылмыстық процесс қарапайым әрі жедел. Онда бастысы - құқық бұзушылықты талқылау және ол үшін жаза тағайындау. Әрине, мұндай процесс өз мақсатына - құқық бұзушыға ықпал жасауға қол жеткізеді. Соттың құқық бұзушылыққа ден қоюының қандай да болмасын баяулауы дәл осы кәмелетке толмағандардың істерінде қауіпті екендігі және түбінде құқық бұзушылықтың, оның үстіне ауыр құқық бұзушылықтың қайталануына әкеп соғатыны белгілі. Алайда, сот процесі жылдамдығының жағымсыз жақтары да бар, олар: адам құқығының нақты бұзылу мүмкіндігі, тергеудің толық еместігі, дәлелдердегі ақтаңдақтар, оларды алу көздеріне қатысты күмәндар.

Соттың континенталдық моделінің типтік нұсқасы-француз соты. Францияда кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі сот процесі кәмелетке толмағандардың істері бойынша заң құзырлығының тиісті құзыретін көрсететін үш кезенді: балаларға арналған судьяларды, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі трибуналды және кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі алқа соттарын қамтиды [2].

Балалардың француз судьясы - бұл осы лауазымға мерзімді қайта жаңарту мүмкіндігімен үш жылға тағайындалатын үлкен сатыдағы сот магистраты. Бұл лауазымға кандидатураларды іріктеу кезінде магистраттың балалық шақ мәселелеріне қызығушылығы ескеріледі. Департаменттерде (Францияның аумақтық бөлініс бірлігі) жалпы ереже бойынша балаларға арналған бір немесе бірнеше судья болады. Балаларға арналған судьялар мен тергеу судьяларының арасында істер былай бөлінеді: екеуі де теріс қылықтарды және қарапайым бұзушылықтар туралы істерді қарай алады, ал қылмыстар мен өзге де құқық бұзушылықтар туралы істер тек тергеу судьяларының құзыретіне жатады. Бірте-бірте, Францияда ұлттық құқықтық жүйемен

ұлттық тәжірибені ескере отырып, ювеналды әділет үлгісі әзірленді. Кәмелетке толмаған сотталушы қадағалау полициясының «арнайы лауазымды тұлғаларына» тапсырылды. Тергеу судьясы прокурордың келісімімен кәмелетке толмағандарды отбасында қалдыруға немесе арнайы түзеу мекемесіне жіберуге құқылы болды. Сонымен қатар, кәмелетке толмағандарға қатысты қамқоршылық кеңестер құрылып, кәмелетке толмаған, яғни 12 жасқа дейінгі балалар қылмыстық соттың юрисдикциясынан алынып тасталды. Бұл кеңестер азаматтық жүйенің сот юрисдикцияна кірді.

Франциядағы ювеналды юстицияның ерекшелігі: оның пайда болуынан бастап ювеналдық соттар қылмыстық іс ережелеріне сәйкес қатаң әрекеттер жасады. Қазіргі Франциядағы ювеналды юстиция жүйесін - «1945 жылғы 2 ақпандағы кәмелетке толмағандарға қатысты N 45-174 заңы» реттеді. Бұл заңда, кәмелеттік жасқа толмаған заң бұзушылық жасағанға тәрбие беру, қылмыстық жазаға тартудан аса маңызды екені бекітілген. Франциядағы ювеналды әділет жүйесінің осы Заңға сәйкес мынадай мақсаттарын айқындауға болады:

- Жастардың әлеуметтік қарым-қатынастарын қалпына келтіру;
- Кәмелетке толмағандардың қылмысына қарсы күрес;
- Қауіпті жағдайдағы жастарды тиімді қорғау;
- Кәмелетке толмағандарды әлеуметтік қорғау және жағдайын жақсарту;

Заңның мақсаты жастарды қоғамдағы мәселерге қосу болғандықтан, әкімшілік қызметкерлер жетекшілігімен білім беру және Әділет министрлігінің ерекше назарында болуы. Оның миссиясы кәмелетке толмағандардың жазалануы алдында білімін нығайту болып табылады.

Содан соң қауіпті топтағы балаларға қатысты 1958 жылғы 23 желтоқсандағы Заңға сәйкес, судьялар және соттық қорғау институты, балалардың денсаулығына, қауіпсіздігіне немесе адамгершілігіне, тәрбиесіне қауіп төнген жағдайда араласа алады. Осы шешімнен кейін кәмелетке толмағандарға тәрбие беру басқармасы - Жастарды Соттық қорғау (ЖСК) деп аталатын болды. Париж қаласы Сенсети аудандық ювеналдық соттың судьясы Софи Уэттің тұжырымдамасы бойынша, «1945 жылдан бастап, заңдар көптеген өзгеріске ұшырады. 20 жыл артқа шегерілсек, қазіргі уақытта кәмелетке толмағандарға неғұрлым қатаң көзқараспен қараймыз. Бұл өзгерістер біріншіден, жалпы қылмысқа деген қатаң көзқарас, соның ішінде кәмелетке толмағандарға да қатысты қоғам ойынан туындаған. Кәмелетке толмағандарды

жазаға тарту керек деген ойды көптеген саясаткерлерде ұстанады, бірақ 1945 жылғы 2 ақпандағы Заңда нақтыланғандай, кәмелеттік жасқа толмаған заң бұзушылық жасағанға тәрбие беру, қылмыстық жазаға тартудан аса маңызды екенін ұмытпауымыз керек»

Францияның қылмыстық құқықығына сай, құқық бұзушылықтар келесідей жіктелген: кішігірім құқық бұзушылық, құқық бұзушылық, қылмыс. Оларды үш балалар соты қарастыра алады: судья (магистрат); ювеналды трибунал; ювеналды соттың қазылар алқасы. Сонымен қатар, жеке юрисдикция белгісі бойынша - тек 16 жасқа жеткен, кәмелетке толмағандардың істері ювеналды соттың қазылар алқасымен қарастырылуы мүмкін. Әрбір судья кәмелетке толмаған құқық бұзушылардың ісін қарау және қиын жағдайларға ұшыраған баларды қорғау миссиясы жүктеледі. Жалпы юрисдикциялы сотқа кәмелетке толмағандардың ісін жіберуге жол берілмейді. Кәмелетке толмағандар жасаған барлық құқық бұзушылық түрлерін тек ювеналды сот қарайды. Бір судья азырақ ресми жағдайда тәрбиелік көмек көрсету аясында, 13 жасқа дейінгі балардың ісін қарайды (ауыр қылмысты қоспағанда). Мұндай сот төрелігі «үстелдік әділдік» деп аталып кеткен [3].

Балалар судьясы өкілеттік мерзімін ұзарту құқығымен әрбір үш жыл сайын тағайындалады. Судьялардың саны Францияның түрлі аймақтарында әр түрлі болып келеді. Мысалы, Париждің ең ірі Сенсети аудандық соты, облыстың кәмелетке толмағандар ісінің жартысын қарайды. Жыл ішінде бір ювеналдық судьясы 600 (қылмыстық және азаматтық) істі қарайды. Сотта 12 судья жұмыс істейді, бірақ әр судьяға жүктеме тым жоғары болғандықтан, көп ұзамай судьялар саны 14-ке жетпек. Ауыр қылмыс жасады деп айыпталған және қайталанып жасалған кәмелетке толмағандардың істері, сот залында қаралады. Сонымен қатар, кәмелетке толмағандардың істері барлық жағдайда жабық түрде өтеді. Процеске тергеу сатысында-міндетті түрде кәмелетке толмағанмен, оның отбасымен бірге жұмыс істеген тәрбиеші және қорғаушы қатысады.

Францияның ювеналдық әділет жүйесі сот әділдігінің барлық кезендерін— тергеу сатысынан бастап, тәрбиелік білім беру шарасын орындау және кәмелетке толмағанға шығарылған үкімнің орындалуын бақылап, қадағалауға дейінгі іс—әрекеттерді қамтиды. Заң бұзушылық жасаған кәмелетке толмаған, құқық қорғау органдарымен ұсталған жағдайда ювеналды прокурорға (бұндай лауазым ірі ювеналды соттарда бар) немесе жай прокурорға (шағын соттарда) хабар

беріледі. Прокурор кәмелетке толмағанмен беттесіп, жасөспірімнің кейінгі тағдыры туралы шешім қабылдау үшін ювеналды судьямен байланысып, мынадай шаралар қолданады: отбасынан алшақтату, тәрбие, білім беруді қадағалау немесе уақытша бас бостандығынан айыру. Барлық тергеу амалдыры қорғаушының қатысуымен өтеді және бейне камераға жазылады. Тергеу, зерттеу сатысында судья кәмелетке толмағанды кабинетіне шақыртып, онымен сөйлесіп, өмірінің мән-жайларлын зерттейді. Бұл үшін сотта арнайы тәрбие білім беру қызметі (SPM) бар. Осылайша, Әділет Министірлігінде екі құрылым бар: ювеналды сот және арнайы тәрбие, білім беру қызметі (SPM) олар судьяның шешімін жүзеге асырады. Тәрбие, білім беру қызметі (SPM) сот шешімі сапалы орындау үшін қажетті материалдық, институционалдық және адами ресурстарға ие. Тәрбие, білім беру қызметі (SPM) жасөспірімдерге, сондай-ақ барлық қауіпте тұрған кәмелетке толмағандар үшін жауапты болып табылады [4].

Тәрбие, білім беру қызметі-Әділет министірлігіне бағынады. Заң бойынша бұл қызметкерлер, ұстау туралы шешім шығарылғаннан жасөспірімдермен жұмыс істеуге міндетті. Бірақ іс жүзінде тәрбие, білім беру қызметкерлері, алдын ала қамауда ұсталынған жасөспірімдермен ғана емес, барлық балалармен кездесе береді. Судьямен кездесуге дейін, балалар, тәрбиешімен танысады. Олар құқық бұзушылық қалай орын алғандығын зерттеумен қатар, тұтастай жасөспірімнің әлеуметтік жағдайын тексереді. Тәрбиешілер судьядан тапсырма алып, оны нәтижесімен хабардар етеді. Кәмелетке толмаған және оның ата-анасы тәрбиешінің шешімдеріне бағынуға міндетті. Ал тәрбиешілер сотқа дейін жасөспірімнің мінез-құлқын бақылап, қорытынды шығарады. Ол қорытынды шығарылатын шешімге әсер етеді. Бұл тәрбиешілер кәмелетке толмағандарға көп көмек көрсетеді.

Жасөспірімнің отбасында қиындық болған жағдайда, тәрбиеші ұзақ мерзімдік әлеуметтік қолдау көрсету туралы ұсыныс білдіре алады. Егер бұл ұсынысты судья қолдаса, сотқа дейін жасөспірімге әлеуметтік қолдау көрсету қызметі жауапты болады, кейін басқа да құрылымдар көбінесе, тұрғылықты жеріндегі әлеуметтік қызмет басқармасы айналысады. Париж қаласының бір ғана Сенсети ауданында кәмелетке толмағанға сегіз тәрбие, білім беру орталықтары бар. Тәрбиешілер әр үйге барып, балалар және олардың ата-аналарымен кездесіп сұхбаттасып тұрады. Міндетті әлеуметтік қолдау жасөспірім алғаш әділет назарына түскен кезден басталады. Орталық жасөспірімге күндізгі тәрбие-білім беру қызметін жүзеге асырады.

Тәрбие, білім беру шаларынан немесе орталыққа барудан бас тартқан жағдайда, жасөспірімге неғұрлым қатаң (бас бостандығынан айыруға) дейін жаза қолданылуы мүмкін. Судья қорытынды шешім шығарғанға дейін, тиімді тәртіптік шараны анықтап қолдану өте маңызды саты болып табылады [5].

Ювеналдық судья шешім қабылдар кезде, әдетте, тәрбие, білім беру қызметі балама шаралар қолдануды ұсынады. Бұл жұмысты қорғаушының қызметімен салыстыруға болады, бірақ басшылыққа заңи жағынан емес, тәрбиелік жағынан ұсыныстар жасалады. Алайда, судья соңғы шешімді өзі қабылдайды. Софи Уэттің айтуы бойынша, «ювеналды соттың судьясы-бала психологиясы мен педагогикасы саласынан жеткілікті білімі болуы тиіс, бірақ күшті психолог немесе педагогқа айналмай бастысы судья болып қалуы маңызды. Судья қатаң заң шеңберінен шықпай, адам құқықтарымен бостандықтарын сақтаудың кепілі болып табылуы тиіс...».

Сөйтіп, халықаралық тәжірибе кәмелетке толмаған баланың әлеуметтік мәртебесінің және жеке басының құқық бұзушылық зардаптарын еңсеруге бағытталған девианттық мінез-құлқының өзгеруі салдарынан бұзған немесе жоғалтқан қоғамдық байланыстары мен қатынастарын қалпына келтіруге бағытталған шаралар кешеніне негізделген кәмелетке толмағандарға арналған сот төрелігінің мамандандырылған жүйесі екенін көрсетеді. Осындай тәжірибелерді ескере отырып, Қазақстан Республикасында мамандандырылған ювенальды прокуратура институтын енгізу қажеттелігі туындауда. Ювенальды әділет жүйесін дамытуға байланысты жасөспірімдерді кепілдендірілген құқықтық және әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ететін кәмелетке толмағандар туралы заңнаманың қолданылуын қадағалауды жүзеге асыруда прокуратураның рөлін арттыру жөнінде жұмыс жүргізу қажет [6]. Ол үшін прокуратура органдарында кәмелетке толмағандар туралы заңнаманың қолданылуын қадағалауды ұйымдастыру жөніндегі мамандандырылған бөлімшелер құру мәселесін жан жақты реттеу қажет деп ойлаймын. Сонымен қатар Ішкі істер, Білім министрліктерінде, соттарда, адвокатурада кәмелетке толмағандармен жұмыс істеу жөніндегі мамандандырылған бөлімшелер құруды қамтиды.

Қорытындылай келе Қазақстан Республикасында Ювенальды әділет жүйесін құру кәмелетке толмағандарға қатысты сот төрелігін жүзеге асырудың барлық кезеңдерінде оның сапасын арттыруға, әрбір балаға жеке көз қарасты қамтамасыз етуге, сондай-ақ пенитенциарлық

жүйе мекемелеріндегі кәметке толмағандардың санын азайтуға ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТ

1 Кәметке толмағандардың істері бойынша мамандандырылған ауданаралық соттарды құру туралы - А., 2007. - 23 тамыз.

2 Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право. - М.: Изд. Проспект, 2006. - 327 с.

3 Божович Л.Л. Личность и ее формирование в детском возрасте - М., 1998. - 375 с.

4 Стрельцова Е.В. Ложь в показаниях несовершеннолетних подозреваемых, обвиняемых // Вестник СГАП. - Саратов: Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права». - №1 (53). - 2007. - С.122 – 124

5 ҚР Бас прокуратурасы құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті мәліметтері – Режим доступа: <http://pravstat.prokuror.kz/kaz> – (дата обращения 07.05.2018).

6 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі (соңғы өзгертулер мен толықтырулармен) - А., 2017. - 125 б.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ЮВЕНАЛЬНОЙ ЮСТИЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Сыздыкова А.А.¹,

¹старший преподаватель кафедры Международного права

КазУМОиМЯ им.Абылай хана

Республики Казахстан, г.Алматы

В данной статье рассматриваются некоторые из приоритетов развития системы правосудия по делам несовершеннолетних в Республике Казахстан. Кроме этого, рассматривается процесс рассмотрения уголовных дел специализированными районными судами. Определены вопросы создания подразделений по делам несовершеннолетних во внутренних делах, министерств образования, судов и адвокатуры. Кроме того, сравнительный анализ системы правосудия по делам несовершеннолетних зарубежных стран предусматривает совершенствование системы правосудия по делам несовершеннолетних в Казахстане.

Ключевые слова: суд по делам несовершеннолетних, адвокат, законный представитель, учитель, психолог, система ювенальной юстиции, ювенальная прокуратура.

Статья поступила 28.05.2018

THE ROLE OF INFORMATIZATION IN THE MODERN SOCIETY

Imanaliyev A.B.¹,

¹Ablai khan KazUIRandWL graduate student

Specialty “6M051000-SandLM”

Almaty, Kazakhstan, a.imanaliyev@gmail.com

This article analyzes the notion of Informatization. It is presented as a specific universal complex social process. Undirectionality along with the mutual integration of

the joint social actions of people are attributable to this process, which leads to the drastic economic, social, cultural, and technological changes within the society.

Keywords: informatization, information requirements, educational institution, social management, social process, information society, information, information and communication technologies.

УДК 33.338

МРНТИ 11.71

РОЛЬ ИНФОРМАТИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Иманалиев А.Б.¹,

¹магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Специальность «6М051000-ГиМУ»

Алматы, Казахстан, a.imanaliyev@gmail.com

В статье анализируется понятие информатизации. Она предстает как особый всеобщий комплексный социальный процесс. Рассматривается понятие информационного общества и приводятся главные составляющие перехода Казахстана к информационному обществу.

Ключевые слова: информатизация, информационные потребности, образовательное учреждение, социальное управление, социальный процесс, информационное общество, информация, информационно-коммуникационные технологии.

В среднем считается, что объем различной информации в обществе удваивается каждые 10 лет. Восприятие такого количества постоянно поступающей, обновляющейся информации превышает человеческие возможности, что может привести к информационному кризису.

Информатизация общества-организованный социально-экономический и научно-технический процесс создания оптимальных условий для удовлетворения информационных потребностей и реализации прав граждан, органов государственной власти, органов местного самоуправления, организаций, общественных объединений на основе формирования и использования информационных ресурсов [1].

Информатизация общества является одной из закономерностей современного социального прогресса. Этот термин все настойчивее вытесняет широко используемый до недавнего времени термин «компьютеризация общества». При внешней схожести этих понятий они имеют существенное различие.

При компьютеризации общества основное внимание уделяется развитию и внедрению технической базы компьютеров, обеспечивающих оперативное получение результатов переработки информации и ее накопление.

При информатизации общества основное внимание уделяется комплексу мер, направленных на обеспечение полного использования

достоверного, исчерпывающего и своевременного знания во всех видах человеческой деятельности.

Таким образом, «информатизация общества» является более широким понятием, чем «компьютеризация общества», и направлена на скорейшее овладение информацией для удовлетворения своих потребностей. В понятии «информатизация общества» акцент надо делать не столько на технических средствах, сколько на сущности и цели социально-технического прогресса. Компьютеры являются базовой технической составляющей процесса информатизации общества.

Информатизация на базе внедрения компьютерных и телекоммуникационных технологий является реакцией общества на потребность в существенном увеличении производительности труда в информационном секторе общественного производства, где сосредоточено более половины трудоспособного населения. Так, например, в информационной сфере США занято более 60% трудоспособного населения, в СНГ — около 40%.

Насколько эффективным будет компьютеризация, можно знать заранее, если соблюдены три определенных условия: присутствие высококачественной техники, программного оборудования и качественной организации сервисного обслуживания. Все больше и больше растет потребность в кадрах, обладающих высокой компьютерной и технической грамотностью. Именно поэтому одно из самых актуальных и необходимых знаний сегодня – компьютерная грамотность [2].

Основные сферы компьютеризации и информатизации общества сегодня следующие:

1. Экономическая информатизация на предприятии, ее организованность и подача. Существует необходимость постоянного обновления экономической информации о ценах, номенклатуре, счетах, состоянии спроса и предложения в стране и за рубежом и т.д.

2. Формирование информационных услуг для общества, компьютеризация населения с целью сберечь время, иногда и деньги и освободить время для творчества и самообразования.

3. Организация систем социального обеспечения и здравоохранения, с использованием ЭВМ, компьютеризированных консультационных центров, улучшить обслуживание инвалидов, пожилых, больных или одиноких людей.

4. Компьютеризация науки и систем образования, что позволит ускорить и усовершенствовать процесс поиска знаний через создание информационных баз и обучающих систем, журналов и книг в

электронном виде и т.д.

ИТ в своем развитии прошла несколько этапов [3]:

1 этап – до второй половины XIX в. – «ручная» технология. Коммуникация (связь) осуществлялась путем направления пакетов (депеш). Продуктивность информационной обработки была крайне низкой: каждое письмо копировалось отдельно вручную.

2 этап – на смену «ручной» информационной технологии в конце XIX в. пришла «механическая». Были изобретены пишущая машинка, телефон, диктофон, усовершенствована система общественной почты

3 этап – 40 – 60-ые годы XX века, появляются «электрические технологии», т.е. активно используются переносные диктофоны, электрические пишущие машинки, копировальные машины. Повышается качество, увеличивается объем документов.

4 этап – появление во второй половине 60-х годов больших производительных ЭВМ в вычислительных центрах, что стало началом компьютерных технологий.

Очень важным этапом в развитии информатизации общества является управление информационными технологиями. Для качественной организации ИТ управления должна содержать как минимум три важнейших компонента обработки информации:

- обработка информации;
- учет;
- анализ и принятие решений.

Современное состояние развития ИТ:

Наличие большого количества промышленно функционирующих баз данных большого объема, содержащих информацию практически по всем видам деятельности предприятий;

- создание технологий, обеспечивающих интерактивный доступ массового пользователя к информационным ресурсам.
- расширение функциональных возможностей информационных систем, обеспечивающих параллельную информационную обработку БД с разнообразной структурой данных;
- создание локальных, многофункциональных проблемно-ориентированных информационных систем различного назначения на основе мощных компьютеров и локальных сетей;
- включение в информационные системы интеллектуального интерфейса, экспертных систем, систем машинного перевода и других технологических средств.

Информационное общество - это ступень развития цивилизации. В данный период товарами становятся информация и знания. Этот этап развития и называют информатизацией. Информатизация общества

имеет ряд плюсов и минусов.

Основные плюсы – внедрение информационных технологий и компьютеров в каждую сферу жизни общества; развитие средств связи, коммуникационных технологий; развитие компьютерной грамотности у населения; доступ к информации без ограничений; доступность дистанционного образования и самообразования; структурные изменения в сфере экономики – товаром становится информация, а не производство товаров; коренные изменения в сфере общения, образа жизни (общение, покупки через интернет и т.д.).

Минусами информатизации можно назвать усиление влияния СМИ, через которые небольшая группа людей может влиять на все общество; в связи с доступностью информации в опасности частная жизнь людей, или даже организации. В интернет могут попасть личные данные. Во избежание этого применяется шифрование данных. Из-за очень большого количества информации сложно найти нужное, общение лицом к лицу минимизировано, жизнь становится виртуальной, пожилым людям сложно приспособиться к новым обстоятельствам [4].

Пионерами в области информатизации были страны Запада и США. Япония также активно развивалась в данной сфере в 60-80-е годы XX века. В связи с ростом производства возникла необходимость обработки большего количества данных. Благодаря появлению компьютеров, работа с информацией становится универсальной, появляются широкие возможности для общения, обмена данными. Но важно отметить, что информатизация отличается от компьютеризации. Один из первых шагов к информатизации – использование знаний и данных во всех сферах жизни общества.

Компьютеризация только первый этап информатизации, без которого технически невозможно сделать следующий. Очень важным моментом является степень использования информационных технологий обществом. Присутствие компьютеров в жизни людей влияет на производительность труда, что напрямую связано с конкурентоспособностью страны. Государство может принять решение активно инвестировать в исследования, сферу образования, совершенствование качества труда.

Наступило время, когда профессионал — юрист, инженер, экономист, социолог, журналист — уже с трудом справляется с потоками информации. Специалисту, чтобы на должном уровне выполнять свои обязанности, необходимы инструментарий и методология его применения для обработки информации. Это сравнимо с использованием средств передвижения: теоретически человек может

пешком преодолеть любое расстояние, но современный темп жизни просто немыслим без применения автомобиля, поезда, самолета и т.д. То же самое происходит и в области, связанной с обработкой информации: теоретически человек сам может переработать без компьютера любую информацию, но сделает это эффективнее, если овладеет знаниями и умениями, которыми располагает информатика.

Информатизация без фанатизма действительно очень помогает в современном мире. Так, что мы порой не представляем, как писать живые письма вместо скайп-встреч, ждать почты вместо электронных писем, ездить в налоговые органы для подачи документов вместо пользования электронным документооборотом, считать сложные показатели вручную вместо пользования современными программами и системами и многое другое. И если пользоваться всем этим с умом, то, разумеется, это принесет нам больше пользы, чем вреда. И, конечно, наше поколение и последующие уже вряд ли смогут прожить без всемирной паутины.

На сегодня информационные технологии – в основе всех сфера производства, социума. Развитие информатизации может потребовать от государства отказаться от цели обеспечить экономический рост страны, так как информатизация несет в себе масштабные финансовые вложения. Так же активно происходит смена индустриального общества на информационное, что считается следующей ступенью развития социума. Ценными становятся знания, а не ресурсы.

Все же не стоит забывать о культурных ценностях, устоявшихся веками коммуникационных связях. Важно не терять навык работы с информацией и ее обработкой. Так какие мы можем сделать выводы? Информатизация неизбежна! Это ступень развития общества в различных областях: экономики, науки, технологий и т.д.

Основной преградой на пути к информатизации следует считать психологическую неготовность общества к такому переходу. Нужно повышать информационную культуру и компьютерную грамотность населения, в связи с которыми и информационные потребности на слишком низком уровне. Экономика только начинает приобретать черты информатизации, но думаю, что достаточно скоро мы сможем наблюдать масштабные изменения как в этой сфере, так и в жизни каждого [5].

Все вышесказанное позволяет нам определить информатизацию как всеобщий комплексный социальный процесс, направленный на обеспечение удовлетворения потребностей общества и его субъектов в систематизации имеющихся и создании новых знаний, в овладении ресурсами информации и знаний, и информационными технологиями

и их эффективном использовании во всех сферах деятельности с целью повышения уровня эффективности общественного производства, текущего управления обществом и его дальнейшего развития, и характеризуемый широкомасштабным использованием информационно-компьютерных средств и технологий, инфокоммуникаций.

Информатизация является ключевым признаком и основополагающим процессом в формировании общества нового типа – информационного и приводит к коренным изменениям, включая формирование информационной инфраструктуры и информационной культуры, качественные перемены в деятельности всех хозяйственных форм деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1 Автоматизированные информационные технологии в экономике: Учебник/ Под ред. проф. Г.А.Титоренко. - М., 2016. – 143 с.

2 Блюмин А.М., Феоктистов Н.А. Мировые информационные ресурсы. Учебное пособие. - М.: Дашков и К, 2015. – 680 с.

3 Колин К.К. Фундаментальные основы информатики: социальная информатика. - Екатеринбург, 2016. – 159 с.

4 Наумов В.Н. Рынки информационно-коммуникационных технологий и организация продаж. Учебник. - М., 2017. – 264 с.

5 Экономическая информатика сегодня // Вестник НГУЭУ. - №2. - С. 365.

ЗАМАНАУИ ҚОҒАМДАСТЫҚТА АҚПАРАТТЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ РӨЛІ

Иманалиев А.Б.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазУХКжәнеӨТ-дің
«6M051000-МжәнеЖҮ» магистранты
Алматы, Қазақстан, a.imanaliyev@gmail.com

Мақалада ақпараттандыру ұғымы талданады. Ол ерекше ретінде жалпыға ортақ түр кешенді әлеуметтік процесс. Ақпараттық қоғам ұғымы қаралады және Қазақстанның ақпараттық қоғамға көшу басты құрамдастары келтіріледі.

Тірек сөздер: әлеуметтік басқару, әлеуметтік процесс, ақпараттық қоғам, ақпарат, ақпараттандыру, ақпараттық қажеттіліктерін, білім мекемесіне ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

Статья поступила 30.05.2018 г.

MANAGEMENT OF INNOVATIVE PROCESSES

Abakov A.E.¹,

¹Ablai khan KazUIRandWL graduate student
Specialty “6M051000-SandLM”
Almaty, Kazakhstan, abakov_93@bk.ru

In the given article the concepts ‘Management of innovations’ and ‘Management of innovative processes’ are observed. The author has her own scientific conclusions

on differences and interconnections between concepts 'Innovative management' and 'Management of innovations'. The author gives key theoretical bases of management and updates the necessity of management of innovations and innovative processes. The author has suggested her own methods of management of innovative processes. Author's own approaches to rendering of concepts have been revealed. In the article author's position on management of innovative processes is given.

Keywords: innovations, management, management of innovations, management, innovative management, innovative process, management of innovative processes.

УДК 338.24
МРНТИ 11.82

УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ

Абаков А.Е.¹,

¹магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Специальность «БМ051000-ГиМУ»
Алматы, Казахстан, abakov_93@bk.ru

В данной статье рассматриваются понятия «Управление инновациями» и «Управление инновационными процессами». Автор делает свои научные выводы по поводу различий и взаимосвязей в понятиях «Инновационный менеджмент» и «Управление инновациями». Дает ключевые теоретические основы управления и актуализирует необходимость управления инновациями и инновационными процессами.

Ключевые слова: инновации, управление, управление инновациями, менеджмент, инновационный менеджмент, инновационный процесс, управление инновационными процессами.

Управление пронизывает все уровни хозяйственной системы, начиная с домашних хозяйств, предприятий, региона, завершая государством.

Благодаря управлению достигается согласованность действий многочисленных участников экономической деятельности, объединение усилий каждого из них во имя достижения цели.

Управление – это сознательное воздействие человека на различные объекты и протекающие в окружающем мире процессы, на связанных с ними людей, которое осуществляется с целью придать процессам определенную направленность и получить желаемые результаты [1].

Рассмотрим одну из основных крупных областей, с чем каждый из нас имеет прямую и косвенную связь – это экономика. Рассмотрим экономику как объект управления. Основными объектами управления экономикой, по Р.А. Фатхутдинову, являются люди (производители и потребители), естественная природа – экология, основные и оборотные средства, инфраструктура, предметы потребления, информация, денежные средства. На сегодняшний день, в Республике Казахстан,

необходимо управлять не просто экономикой, а инновационной экономикой.

Сегодня у нас государство, как и другие страны независимых государств, с богатым природным, сырьевым потенциалом. И основная задача, это не стать сырьевым придатком, не стать страной, живущей и зависящей от мировых уровней цен на нефть, газ и т.д. А стать страной, рационально использующей имеющийся потенциал, максимально раскрыть возможности страны сохранить и преумножить природные богатства, выйти на мировые рынки с научным, технологическим, инновационным потенциалом.

Поэтому необходимо акцентировать внимание на инновационной экономике. Под инновационной экономикой понимается тип модернизированной экономики, основанной на производстве наукоемкой продукции с высокой добавленной стоимостью [2]. Базовыми элементами инновационной экономики являются инновация, инновационная деятельность, инновационная инфраструктура, новые производственные отношения. Все это применительно и работает в инновационном процессе.

Перейдем к рассмотрению понятийно-категориального аппарата. «Процесс» во многих словарях рассматривают как явление, ход протекания события. В большом энциклопедическом словаре дается определение понятия «процесс» - последовательная смена явлений, состояний в развитии чего-нибудь; совокупность последовательных действий для достижения какого-либо результата.

Инновационный процесс представляет собой подготовку и осуществление инновационных изменений и складывается из взаимосвязанных фаз, образующих единое, комплексное целое. В результате этого процесса появляется реализованное, использованное изменение – инновация.

Инновационный процесс – это создание такой системы, которая позволит в кратчайшие сроки и с высокой эффективностью использовать в производстве интеллектуальный и научно-технический потенциал страны. Это мощный рычаг, с помощью которого предстоит преодолеть спад в экономике, обеспечить ее структурную перестройку и насытить рынок разнообразной конкурентоспособной продукцией. Инновационный процесс призван обеспечить увеличение валового внутреннего продукта страны за счет освоения производства принципиально новых видов продукции и технологий, а также расширения на этой основе рынков сбыта отечественных товаров.

Инновационным процессам посвятили свои труды многие отечественные ученые.

Например, по В.Е. Пятецкому под инновационным процессом понимает последовательную цепь событий, в ходе которых новшество «вызревает» от идеи до конкретного продукта, технологии или услуги и распространяется в хозяйственной практике [3]. Инновационный процесс связан с созданием, освоением и распространением инноваций. Инновационный процесс означает инновационную деятельность какого-либо предприятия и направлен на разработку и реализацию результатов научно-технических изысканий в виде нового продукта или нового технологического процесса. В данном случае, инновационный процесс сужен и рассматривается только на уровне предприятия.

Формирование замысла, подготовка и постоянное осуществление инновационных изменений называется инновационным процессом. Инновационный процесс – более широкое понятие, чем инновационная деятельность. Он может быть рассмотрен с различных позиций и разной степенью детализации: во-первых, его можно рассматривать как параллельно-последовательное осуществление научно-исследовательской, научно-технической, производственной деятельности и инноваций; во-вторых, его можно рассматривать как временные этапы жизненного цикла нововведения от возникновения идеи до ее разработки и внедрения. Это по Кики Т.Ю.

В данном случае Кики Т.Ю. разделяет точку зрения В.Е. Пятецкого, инновационный процесс – это последовательная цепь событий, в ходе которого новшество реализуется от идеи до конкретного продукта, технологии или услуги и распространяется в хозяйственной практике. Причем инновационный процесс не заканчивается так называемым внедрением, то есть первым появлением на рынке нового продукта, услуги или доведением до проектной мощности новой технологии. Процесс не прерывается, так как по мере распространения в экономике нововведение совершенствуется, делается более эффективным [4].

В данном случае автор попытался связать с экономикой нововведений, но это также на уровне предприятия.

Резюмируя научные трактовки исследователей в области инновационного процесса, можно сделать вывод, что в основном инновационный процесс рассматривается на уровне предприятий и процесс рассматривается как незавершенный с позиции дальнейшего совершенствования и эффективности.

На наш взгляд, инновационный процесс – это ход событий в области инновационного развития, в результате которого происходит преобразование, совершенствование, развитие и взаимодействие всех субъектов-участников инновационной деятельности: государства, предпринимательства, инновационной инфраструктуры, каждый из которых стремится к достижению частной и общей цели.

Под управлением инновационными процессами зачастую понимают управление научной, научно-технической, производственной деятельностью и интеллектуальным потенциалом персонала компании в целях совершенствования способов, организации и культуры его производства и на основе этого удовлетворение потребностей рынка в конкурентоспособных товарах и услугах.

На макроуровне, под инновационным процессом, во-первых, понимается этап от выбора инновационного пути развития до определенного периода, во-вторых, преобразование и развитие каждой отдельно взятой составляющей инновационной экономики. Управляя инновационным процессом, государство должно скоординировать и выявить инновационный потенциал предпринимательства, научно-технический потенциал страны, возможности инновационной инфраструктуры, выявить конкурентные инновационные позиции, выстроить инновационную стратегию и политику в области управления, тем самым взяв на себя функции регулирования и координации. Ключевыми составляющими в данном случае будут: национальная инновационная система, государственная и инновационная стратегия развития экономики, государственные методы и механизмы управления инновационными процессами.

Управление инновационными процессами имеет свои особенности по сравнению с традиционной деятельностью. Прежде всего, это обусловлено наличием научно-исследовательских и проектных работ. Другой особенностью является ее рискованность. На любом этапе создания новых потребительских продуктов и образцов техники возможно появление неожиданных, не видимых ранее проблем, которые могут привести к нарушению сроков, перерасходу ресурсов, к недостижению запланированных целей, не получению конечных результатов и наступлению вероятности того, что инновационный процесс на каком – то из этапов может прекратиться. Успешность совершения полного цикла инновационного процесса и получения конкретного результата на предприятии зависит от наличия инновационного потенциала и эффективного управления им.

Необходимо наличие:

- инновационной стратегии, инновационной политики;
- научно-технической базы;
- инновационных менеджеров, интеллектуального потенциала;
- финансовых ресурсов;
- хорошо отлаженной связи с внешней и внутренней средой;
- маркетинговой структуры на предприятии и т.д.

От активности предприятий зависит очень многое. В ведущих государствах компаниями выполняется основной объем научных исследований и разработок: 65% – в странах ЕС, 71% – в Японии, 75% – в США. В Республике Казахстан инновационная активность предприятий колеблется от 2% до 5,6%. Инновационная пассивность составляет 94-98%.

Во многом такой результат связан не только с неактивным инновационным предпринимательством, но и с инновационными процессами, протекающими в целом в стране [5].

С одной стороны, в нашей стране есть «производители» и «продавцы» научных идей, результатов прикладных исследований и разработок или другой интеллектуальной собственности, желающие передать эти результаты в производство, а с другой есть ее покупатели – промышленные предприятия, желающие их купить, но нет механизма передачи результатов исследований между наукой и производством, а также между отдельными этапами инновационного процесса, отсутствует связь, чтобы исследователи знали какие исследования востребованы, отсутствуют соответствующие институты, позволяющие осуществлять передачу результатов исследований от одного участника инновационного процесса к другому.

Преодоление научно-технического отставания Казахстана от развитых стран мира, включение ее в мировое сообщество в качестве мирового партнера во многом будет зависеть от того, как будут осуществляться инновационные процессы на всех уровнях. Поэтому исследование сущности, структуры, особенностей и организационно-экономических форм реализации инновационных процессов является актуальной проблемой.

Необходимо провести критический анализ и дать классификацию подходов отечественных и западных ученых к исследованию сущности инновационных процессов, проанализировать эволюцию структуры инновационных процессов и раскрыть их современную природу. Также необходимо проанализировать основные направления

институциональных преобразований и реструктуризации организационно-экономических форм реализации инновационных процессов в регионе с позиций увеличения эффективности их функционирования.

Для того, чтобы говорить об управлении на макро и микроуровне инновационными процессами, необходимо:

- на предприятиях: проанализировать текущую деятельность, разработать инновационную стратегию и политику, в соответствие с ними привести в соответствие организационную структуру, оценить инновационный потенциал, организовать инновационное планирование на предприятии, выявить возможности осуществления инновационного процесса своими силами или прибегнув к услугам инновационной инфраструктуры;

- на уровне региона: необходимо определить инновационные возможности и потенциал региона, выявить приоритетные отрасли и сектора, позиционирующие инновационную деятельность на региональном уровне, и оценить перспективы занятия ниши на республиканском и мировом уровне, создать региональную инновационную систему;

- на уровне республики: создать мониторинговый центр по оценке осуществления инновационного процесса в республике, усовершенствовать деятельность имеющейся инновационной инфраструктуры, принять меры по усилению связи науки с производством, оценить возможности и потенциал для осуществления полного цикла инновационного процесса, создать условия для повышения защиты интеллектуальной собственности, создать механизмы поддержки предпринимателей, способствующих инновационному развитию, усовершенствовать методы оценки инновационных проектов и критериев эффективности, влияющих на принятие решений, разработать современные методы управления проектами и нововведениями, управления организациями, знаниями и информационной ориентацией в целом.

Необходимо обеспечить прогнозирование уровня инновационного развития и достижения результатов посредством реализации модели управления инновационными процессами. Когда все вышесказанные мероприятия постепенно реализовать, тогда намного легче будет управлять инновационными процессами и достичь главного результата: достичь устойчивого экономического развития посредством инновационной составляющей.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Райзберг Б.А., Фатхутдинов Р.А. Управление экономикой. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1999. – С.2
- 2 Иванцов П.И. Инновационная экономика. – Минск «Дикта», 2012. – С.6
- 3 Пятецкий В.Е. Управление инновационными процессами: методологические основы и принципы инновационного менеджмента в управлении предприятиями: учебное пособие. – М.: Изд. Дом МИСиС, 2012. – 152 с.
- 4 Кики Т.Ю. Управление инновационными процессами: учебное пособие. – Новосибирск, 2005. – 94 с.
- 5 Байсултанова К.Ш. Проблемы взаимосвязи политики и бизнеса в Казахстане // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана. Серия «Международные отношения и Регионоведение». - 2015. - № 2(20). – С.17-23.
- 6 Управление инновационными процессами в современной экономике / Коллективная монография под общей редакцией д.э.н., профессора Шманева С.В. – Воронеж, 2011. – С.101.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕССЕРДІ БАСҚАРУ

Абаков А.Е.¹,

¹Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТ-дің
«6М051000-МжәнеЖҮ» магистранты
Алматы, Қазақстан, abakov_93@bk.ru

Бұл мақалада «инновацияларды басқару» және «инновациялық процестерді басқару» түсінігі қарастырылады. Автор «инновациялық менеджмент» және «инновацияларды басқару» түсініктерінің бір-бірімен байланысы мен айырмашылықтарына өзінің ғылыми қорытындыларын жасайды. Басқаруға басты теориялық негізде түсініктер беріп, инновациялар мен инновациялық процестерді басқарудың қажеттілігін негіздейді.

Тірек сөздер: инновациялар, басқару, инновацияларды басқару, менеджмент, инновациялық менеджмент, инновациялық процестер, инновациялық процестерді басқару.

Статья поступила 31.05.2018 г.

3 БӨЛІМ. ЖЕКЕ ТҮЛҒАЛАР
РАЗДЕЛ 3. ПЕРСОНАЛИИ
3 PART. PERSONNEL

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚТЫҢ ШЕШЕНДІК ӨНЕРІ

Исқалиев М.¹,

¹Экономика кафедрасының
профессоры, э.ғ.д.

Еліміз жаңа тарихи кезеңге аяқ басты. Жаңа дауірдің , жаңа тұрпатты жаңарудың ең басты шарты – ұлттық кодымызды сақтай білуде.

ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев “Болашаққа бағдар: рухани жаңару” еңбегінде көрсеткендей “төл тарихымызға, бабаларымыздың өмір салтына бір сәт үңіліп көрсек, шынайы прагматизмнің талай жарқын үлгілерін табуға болады” – деуі, теориялық, методологиялық тұрғыдан негізделген пікір. Елбасы айтып өткендей “рухани жаңғыру” ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды. Рухани жаңару тек бүгін ғана басталатын жұмыс қана емес, өткен жолымызды саралай отырып ұлттық құндылықтарымызды көздің қарашығындай сақтай білу, оларды толықтыра отырып жаңа дәуірдің талаптарына сай жаңғырту міндеттері тұр.

Міне осы тұрғыдан қарағанда қазақтың шешендік өнерін дамытып жетілдіру – ұлттық салт-дәстүрлеріміз болашақ өркендеудің, нақ ілгері басудың негізі деп сеніммен айтуға болады.

Елбасы айтып өткен “ұлттық салт-дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуға тиіс” – деуінің мәнділігі тереңде жатыр. Осындай рухани құндылықтардың бірегейі – қазақтың шешендік өнері.

Осындай күрделіде, ауқымды проблемаларды тереңнен зерттеп жүрген философия ғылымының бірегей өкілі – философия ғылымдарының докторы, профессор Дәулетбек Сәдуақасұлы Раев туралы бір үзік пікірімді білдіруді әріптес ағасы ретінде ой түйдім. Өйткені, 77 жылдан аса тарихы бар университетіміздің белді мүшесі,

патриот десекте болғандай (40 жылдай бір жерде еңбек етіп келеді). Ол қатардағы лаборант, оқытушы, аға оқытушы, ғылым кандидаты, доцент, ғылым докторы, профессор, кафедра меңгерушісі, университеттің атымен аталатын Халықаралық факультеттің деканы қызметтерін абыроймен, үлкен білімділік, білгірлік, жауапкершілікпен атқарып, оқу ордамыздың, Республиканың маңдай алды оқу орындарының санатында болуына тікелей ат салысып, тер төгіп келе жатқан ұлағатты ұстаз, ғалым, шебер ұйымдастырушы.

Ілгеріде атап өткеніміздей, осы университеттің қабырғасында үзбей 40 жыл еңбек етуінің өзі Дәукеңнің тұрақтылығын, яғни бір сөзді бір ізділік, сөзі мен ісі әрдайым қабысып жататындығын сипаттайды. Ал тұрақтылық адамның, адами қасиеттің үлкен белгісі. Тұрақтылық адам үшінде, қоғам үшінде бірдей маңызды, дамудың, қарым-қатынастың көрсеткіші, сипаттамасы.

Ал, мен, пікір айтқалы отырған кейіпкерім жәй философ қана емес, қазақтың сөз өнерінің, оның шешендік, философиясын тереңнен зерттеп, оған үлкенді-кішілі еңбектерін жазып, оқырмандарын тапқан аса күрделі тұлға дер едім.

Философия ғылымының өзекті проблемалары жетерлік. Міне, осы кезге дейін қолға алынбаған, қазақ шешендігі философиясын зерттеу объектісі ретінде алуы професор Д.С.Раевтың батылдығы, терең ізденістің белгісі. Өйткені, Дәулетбек Сәдуақасұлының өзі қазақтың ауыз әдебиеті, әдеп, салт-дәстүр, ұлттық болмыс пен сана, тәрбиесіне табиғатынан (туысынан) бейім, өте жақын адам. Оны университет қабырғасында осы жылдарда бірге еңбек жолында, осы бір тек қазаққа ғана тән ерекше қасиеттерді (сәлемдесу, сөйлеу мәнері, адамды тыңдай және тыңдата білу, адалдық, адамға қамқор бола білу, кішілік пен кісілікті қатар ұстау т.с.с) оның өн-бойынан байқайсыз, іштей осыған үлкен ризашылық білдіреміз. Өзі атап өткендей, “бүгінгі қазақ елінің ұлттық тәлімінің көзінде, тәлімгерінің де бірі – ұлтымыздың шешендік сөз дәстүрі”.

Қоғам қайраткері мәдениеттану ғылымның аса көрнекті өкілі Мұрат Мұхтарұлы Әуезовтің: “...меніңше қазақ әдебиеті үшін нағыз философиялық топшылау, мағыналы талқылау уақыты келді” – деген пікірі ілгерідегіні қуаттайды. Тек өз атымнан айтарым, халықтың ауыз әдебиетімен шектелмей, халықтың ауыз әдебиетін қосып, кеңестік кезеңде соншалықты біржақтылық қарастырылғанын мойындай отырып, оған жаңаша көзқарас, пайымдаудың қажеттілігі туындап отыр дер едім. Осындай объективті ғылыми тұрғыдан пайымдау,

таразылау арқылы қазақ деген халықтың даналығын, адамдық-рухани тазалығын, жомарттығын, салт-дәстүрі, шешендік сөз өнерін әдептік философия тұрғысынан бағалаудың уақыты келді.

Тағыда өткен кезеңнің ойшылдарына жүгінетін болсақ”...кешегі ұрпақтың қалдырған мұралары, бүгінгі үшін таусылмас капитал” – деген пікірлері мәнін еш уақыт жоймайды. Профессор Д.С.Раевтың түпкі ойыда осыған саяды.

Оған мыналарды айтудың өзі жеткілікті. “Қазақтың шешендік өнері: философиялық пайымдау”. Алматы, 2011.228б; (монография). “Қазақ шешендік философиясы” (оқу құралы). Алматы 2011., “Қазақ би-шешендері: әлеуметтік-саяси ойлар және дипломатия”. Алматы, 2015.544б., басқалай алыс-жақын шетел және отандық басылымдарындағы мақалалар, ғылыми-теориялық, іс-тәжірибелік, халықаралық және Республикалық дәрежедегі конференциялар, симпозиумдар мен дөңгелек үстелдегі баяндамалар мен сөйлеген сөздері философия, әлеуметтік ғылымға қосылған зор үлес, саяси-әлеуметтік маңыздылығы бар, егеменді еліміздің қалыптасуы мен дамуының күрделі, стратегиялық маңыздылығы өткір проблемаға арналған.

Профессор Д.С.Раевтың жариялық көрген еңбектері мен ғылыми ұстанымы, Ел басының “Рухани жаңғыру” еңбегінде қойылған талаптармен үндестікте болуы көп жағдайды аңғартады. Қазақ теле-радио хабарлары арқылы да ұлттық мәні бар пікір таластарда Дәулетбек Сәдуақасұлы ғалым ретінде өзін таныта білді. Міне, осынысыменде (ол ғалым ретінде) қоғам өміріндегі орын алып жатқан әлеуметтік маңызы зор проблемаларды көтеріп, оның шешу жолдарын көрсетуде пікірін ашық, ғылыми тұрғыдан негіздей білуінің өзі оның ұстаз, ғалым, тәлімгер, туған елінің жан ашыр азаматы ретіндегі орнын әбден айғақтайды ғой деймін.

Дәукеңнің бір ұжымда қатардағы оқытушыдан декандық дәрежеге дейін көтерілуі ғылымның барлық баспалдақтарын игеруі, университеттің ғылыми кеңесінің, университет вестнигінің (хабаршысының) алқа мүшесі, 2010 жылдың аяғына дейін Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің философия мамандығы бойынша докторлық диссертациялық кеңесінің мүшесі болуы және бүгінде бірнеше докторанттар мен магистрлерге ғылыми жетекшілік етуіде профессор Д.С.Раевтың Қазақстандық ғылымды дамытудағы ерен еңбегінің көрінісі.

Дәулетбек Сәдуақасұлы басқаратын факультет университеттің ең

ірі құрылымдарының бірі. Оқу процесін ұйымдастыру, оны қадағалау, сабақтарға қатысып, әріптестері туралы пікірін ашық айтып, кеңес беріп, тәжірибе алмасып, факультеттің кеңесін дер кезінде өткізіп, онда әрбәр мамандықтың проблемаларын кәсіби дәрежеде талқылап, болашаққа жол көрсету, жастарға жан жақты білім мен тәрбие беру, әсіресе ұлттық құндылықтарымызды ескеру негізінде, оны ұйымдастыру аса жауапты, жұмыс екенін әріптестері жақсы біледі.

Міне, осындай ауқымды жұмысты атқару үшін нағыз білгір мамандар керек екендігін, декан ретінде ол бірінші кезекке қоюмен келеді. Онысы ізсіз емес. Бүгінде факультет кадрлерінің басым көпшілігі өз саласының жоғары дәрежелі ғылыми атақтары бар мамандар, әрі шет тілдерін жетік меңгерген өз жұмыстарына үлкен жауапкершілікпен қарайтын ұстаздар.

Дәулетбек Сәдуақасұлы декан ретінде университеттің ректораты мен ғылыми Кеңесінің шешімдерін жүзеге асыруда, факультеттегі алдына қойылған міндеттерді, факультет кафедралары мен оның оқытушы ұстаздары, басқа да әріптестерімен санаса отырып, басқару жұмыстарын жаңа талаптарға сай ұйымдастыра білуі де көңілдегідей. Декандық жұмысымен қоса Дәукең өзінің ұстаздық жүктемелерінде ойдағыдай атқаруда. 2012 жылы Республика бойынша ЖОО-ның “Үздік ұстазы” атануы осы еңбектің жемісі.

Ал, тұлға, азамат ретінде де Дәулетбек Сәдуақасұлы өз орнында табиғатынан оң мінезді. Ал “адамгершілікті-әдептік ұғым” деп қабылдап “кеңесіп пішкен тон келте болмас” деген қазақ мақалын әрдайым есте сақтап, бірлік, ынтымақты уағыздаумен жүреді. “Ары таза, нар жүгін көтерер” дегендей азаматтың қатарында, осы бір қызығы мен шыжығы мол ауқымды жұмыстарды абыроймен атқарып келе жатқанының куәгеріміз.

Профессор Д.С.Раевқа тағы да бір жүгінер болсақ “қазақ қоғамындағы әлеуметтік тіршілік пен қатынастың жүру кеңістігінің бір түрі – отбасы аясы” болып табылады. Біздің Дәукең адамның дұрыс өмір сүруі отбасының қамын ойлаумен байланысты екенін ерте ұққан. Содан да болар, ұлды ұяға, қызды қияға дегендей, Сара қарындасымыз екеуі ұрпақ жалғастыру, оны тәрбиелеуге үлкен мән беретіндігін қоршаған ортасы мақтанышпен айтып отырады.

Отан отбасынан басталады дегендей, оны көздің қарашығындай сақтап, жанұясының ар намысын берік ұстауда басқаларға үлгі болардай отбасы деп нық айтуға болады.

Дәукең Сара екеуі әдемі сыйластықта тіршілік кешіп, балалары

мен немерелеріне тағылымды тәрбие беруде.

Дәуке! Алда атқарар қызметтер жетерлік, өмір жасың ұзақ, еңбегің жана берсін, әрдайым биіктен көріне бер. Лайым күш жігерің сарқылмасын.

Статья поступила 09.05.2018 г.

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕ ЭКОНОМИСТ МАМАНДАРЫН ДАЙЫНДАУДАҒЫ ЭКОНОМИКА ІЛІМІНІҢ РӨЛІ МЕН ОРНЫ

Мұсабеков С.М.¹, Мыңжанова Г.Т.²,

¹э.ғ.к., профессор

²магистр, аға оқытушы

Экономика ілімі – ертеден келе жатқан, бай тарихы бар ғылымдарының бірі. Экономика ілімінің тарихын, өткен кезеңнің ойшыл – экономистерінің еңбектерін, ең алдымен экономика ілімінің табиғаты, қалыптасуы мен дамуы дәйекті түрде талдау жасауды қажет етеді. Өйткені, осылар арқылы, экономикалық жүйенің тарихын, экономикалық дамудың сипатына және басқа да сапалық өзгерістері мен жаңаруына сәйкес келетін теориялық үлгілер мен іс-тәжірибелік зерттеу мүмкіндігіне ие боламыз. Осы тұрғыдан алғанда, 2017-2018 оқу жылы Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, э.ғ.д., профессор Исқалиев Меңдеш Досмұханұлының жарық көрген, Экономика ілімі: тарихы, теориясы, проблемалары атты үш томдық еңбегінің жинағын және Қазақстан Республикасы Ғылым және Білім министрлігі грифімен баспадан шыққан «Экономикалық теория» оқулығын атап өтуге болады. Профессор М.Д.Исқалиевтың бұл еңбектеріндегі зерттеген проблемалары бүгінгі таңдағы аса маңызды мәселелердің бірі. Өйткені, экономика ілімінің тарихы, қоғамның экономикалық дамуы, оны басқару мен ұйымдастыру, жоспарлау мен жобалау және реттеу, әр тарихи кезеңнің ерекшеліктері мен экономикалық қатынастар заңдылықтарын жетілдірудің маңызды тетіктері болып табылады.

Профессор М.Д.Исқалиевтің соңғы жылдарда Қазақстанның индустралды -инновациалық дамуы, әртараптандыру мен экономиканы жаңғырту мәселері туралы зерттеген жұмыстарын ерекше атап өтуге болады. Оның «Білім мен ғылымның инновациалық экономиканы дамытудағы ролі», «Индустралды - инновациалық даму Қазақстан экономикасын әртараптандыру мен жаңғыртудың іргетасы» атты мақаларында қазіргі таңдағы талаптарға сай Қазақстанның алдындағы

экономиканы жаңғырту мен әртараптандыру міндеттері тұрғаны, бұл міндеттерді тек индустриалды - инновация арқылы, жоғары білім және ғылымды дамыту негізінде ғана жүзеге асыруға болатынын дәлелдеп, нақты ұсыныстар жасады.

Осы ғылыми еңбектерінің ішінен, экономика ілімінің тарихын зерттеуге арналған бірінші томын ерекше атап өтуге болады. Жұмыстың құрылымына келсек:

Бірінші бөлімде - «Экономика ілімі: қалыптасу және даму заңдылықтары», яғни, экономика ілімін зерттеудің методологиялық ерекшеліктері; экономика ғылымының теориялық және іс-тәжірбелік маңыздылығы; ортағасырлық экономикалық ілімінің қалыптасуы, меркантилистік ілімнің дамуы және сол кезеңдегі Қазақстан экономика ілімінің қалыптасуына ғылыми талдау жасалды.

Екінші бөлімде - классикалық саяси экономияның қалыптасуының тарихи шарттарына талдау жасалынған және оларға ғылыми сипаттама берілген. Ағылшын классикалық саяси экономиясының негізін қалаушы У.Петти мен физиократтардың көзқарастарына арналған.

Үшінші бөлім - ағылшынның классикалық саяси экономикасы, оның көрнекті өкілдері Адам Смит пен Давид Рикардоның экономикалық көзқарасы мен методологиясына арналған. Смиттің «көрінбейтін қол» концепсиясының мәні, оның ролі мен орны, Смиттің экономикалық жұмыстарының маңыздылығы, құндылығы, экономикалық заңдарға көзқарасы ғылыми негізде талданып, баға берілді. Сондайақ, Д. Рикардоның экономика ілімін дамытудағы ролі, оның ақша айналысы, құн, жер рентасы, пайда және жалақы туралы көзқарастарының ерекшелігі ғылыми тұрғыдан талданды.

Төртінші бөлім - капитализмге сыни көзқарастарға арналған. Мұнда, С.Сисмондидың экономикалық романтизмі; Сэй мектебі және Курноның қосқан үлесі; немістің саяси мектебін ілгері дамытуда Фридрих Листтің ролі; Утопистердің әлеметтік - экономикалық көзқарастары (Сен Симон, Фурье және Оукен) талқыланады.

Бесінші бөлім - неоклассиктердің экономикалық іліміне, оның қалыптасу тарихына, негізгі даму бағыттарына арналған. Мұнда, маржинализмның шығуы, оның методологиялық принциптері; Австрия мектебі, оның ірі өкілдері, шектеулі пайдалылық теориясы; неоклассикалық экономикалық теорияның ірі өкілдері Маршалл мен Кларктың ғылыми мектептері туралы; Кейнстің экономикалық жүйесі және қазіргі экономикалық ой пікірлердің негізгі ағымдарына

арналған. Осылайша, автор экономика ілімінің даму тарихына жүйелі түрде ғылыми тұрғыдан талдау жасаған.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасы экономикалық егеменділікті қамтамасыз ете отырып, өркениетті елдердің қатарына қосылуды мақсат қойып отырғаны бәрімізге белгілі. Меңдеш Досмұханұлының оқырмандарға ұсынып отырған еңбегінде экономика ілімінің тарихына терең талдау жасай отырып, Қазақстан экономикасын қалыптастыруға байланысты нақты жолдарды сараптап, ұсыныстар жасады.

Өткенге талдау жасап, бүгінгі кезеңдегі ғылыми концепциялардың бағыт бағдары мен орнын, жалпы экономика ғылымының жаңаша даму тенденцияларын, яғни өткен кезеңнің ойшыл экономистерінің еңбектеріндегі проблемалардан тиісті қорытынды шығару аса өзекті мәселелердің бірі деуге болады.

Көне дәуірден бүгінге дейінгі ойшыл экономистердің еңбектеріне арналған қазақ тілінде арнайы зерттеу жұмысы Қазақстан шеңберінде болған емес. Осы тұрғыдан қарағанда, өткен кезеңнің экономистерінің ілімдеріне арналған кешенді, жүйелі зерттеу жұмысы қазақ тілінде тұңғыш рет ұсынылып отыр.

Ұсынылып отырған еңбек негізінен К.Маркске дейінгі және одан кейінгі экономикалық көзқарастардың ғылымда алар орны, бүгінгі нарық экономикасының проблемаларымен байланысты қарастырылады.

Меңдеш Досмұханұлының ұсынып отырған негізгі ғылыми тұжырымдар мен ұсыныстары көпшіліктің экономикалық сауаттылығын ашуға, экономика тарихы бойынша ізденушілерге, жоғарғы оқу орындарының шәкіртері мен ұстаздары үшін өте құнды құрал. Оқу процессінде бұл еңбектерді кең көлемде мынадай курстар бойынша пайдалануға болады: «Экономикалық теория», «Қазақстан экономикасының тарихы», «Шетелдер экономикасының тарихы», «Экономика ілімінің тарихы», «Қазақстан тарихы» және т.б. Мысалы, «Экономикалық теория» курсы бойынша, келесі тақырыптарды: Экономикалық теорияның пәні және зертеу әдістері, Қоғамдық өндірістің формалары. Ақшаның мәні және қызметтері, Нарықтық экономика және бәсеке, Қаржы және ақша - несие жүйесі, Экономиканы мемлекеттік реттеу және тағы басқа тақырыптарды қамтиды. Сондай-ақ, халықаралық экономикалық қатынастарды терең түсіну үшін Экономика ілімі, тарихы, проблемалары атты еңбегінің 2,3 томдарын қолдануға болады. Студенттерге элективті пән ретінде ұсынылатын

«Қазақстан экономикасының тарихы» пәні бойынша да мынадай тақырыптарды ашуда қолдануға болады: Қазақстанның ХІХ ғасырдың екінші жартысымен ХХ ғасырдың бас кезіндегі экономикалық дамуы, Қазақстанның 1917 - 1940 жылдардағы экономикалық дамуы, Қазақстан экономикасының нарықты шарушылық жүйесіне көшу мәселелері.

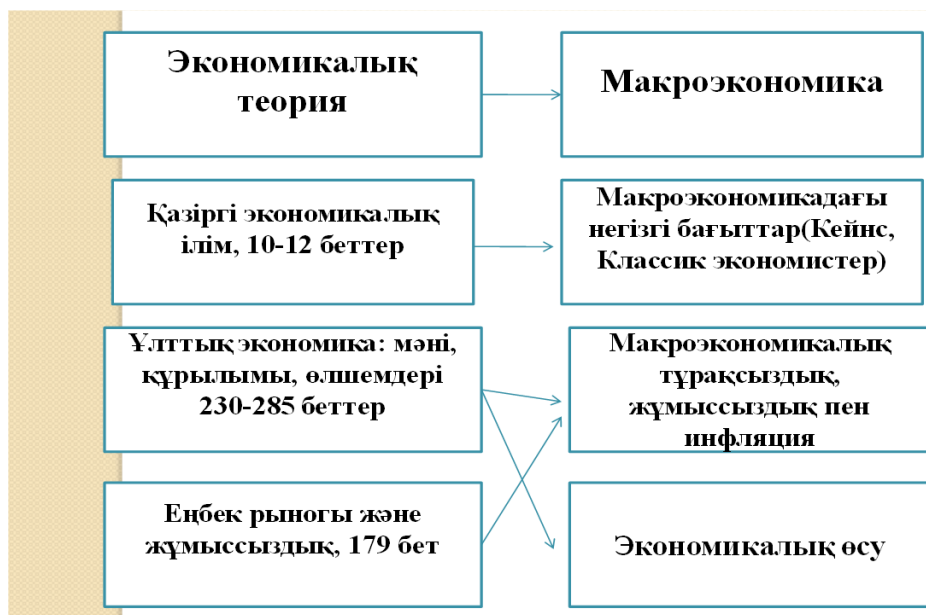
Экономика бағытындағы мамандар үшін міндетті пән болып табылатын «Макроэкономика» пәні үшін де бұл ғылыми еңбектердің орны ерекше. Себебі, осы аталған үш томдық және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі грифімен шыққан «Экономикалық теория» оқулығы болашақ экономистердің білімді, нарық шаруашылығы жағдайында бәсекеге қабілетті маман ретінде қалыптасуына негізгі фундамент болып табылады. Оқулықтың кіріспесінің 3-ші бетінде көрсетілгендей, П. Самуэльсон-америкалық экономист, 1970 жылғы Нобель сыйлығының лауреатының “Экономикалық теория -экономика ғылымдарының падишасы” деген қанатты сөзін басшылыққа ала отырып, автор оқулықтың оқырмандар үшін маңыздылығын атап көрсеткен.

Профессор М.Д. Исқалиевтің бұл ғылыми еңбектері студенттерді экономика ғылымының теориялық негіздерімен таныстыра отырып, басқа экономикалық пәндерді игеру үшін қажетті негізгі ұғымдарды меңгеру арқылы күрделі экономикалық процесстерді микро және макро деңгейлерде түсінуге мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда тәуелсіздік алған жылдардан бастап Қазақстанда «Экономикалық теория» бойынша қазақ тілінде жарық көрген бірнеше оқулықтар мен оқу құралдары бар. Әр автордың өзіндік ерекшелігі бар екенін ескерсек, профессор М.Д. Исқалиевтің «Экономикалық теория» оқулығының келесідей ерекшеліктерін атап айтуға болады:

- Оқулық мемлекеттік стандартқа сай жазылғын;
- Бакалавр және магистратура студенттері және көпшіліктің экономикалық сауаттылығы мен мәдениетін көтеруге бағыттылған;
- Отандық және әлемдік экономика бойынша соңғы жылдардағы статистикалық деректер қолданылған және оларға салыстырмалы талдау жасалған;
- Қазақ тілінде, жүйелі, толық, дәйекті мәліметтермен бекітілген;
- Пәннің негізгі объектісі анықталаған. Ол-экономикалық процесстердің түбірлі мәнін түсіндіретін негізгі категорияларды зерттеу, оқыту(4 бет)

Осы оқулықпен «Макроэкономика» пәні арасындағы байланысты келесі суреттен (Сурет 1) көруге болады:

Сурет 1 - «Экономикалық теория» оқулығы мен «Макроэкономика» пәні арасындағы байланыс

Қорыта айтқанда, э.ғ.д., профессор М.Д. Исқалиевтің Экономика ілімі: тарихы, теориясы, проблемалары атты үш томдық еңбегі және Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі грифімен шыққан «Экономикалық теория» оқулығы болашақ экономистердің білімді, нарық шаруашылығы жағдайында бәсекеге қабілетті маман ретінде қалыптасуы үшін қажетті, маңызды ғылыми-әдістемелік құрал болып табылады.

Статья поступила 22.05.2018 г.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES»

2 (32) 2018
ISSN 2411-8753

Отпечатано в издательстве “Полилингва”

Директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Технический редактор, компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 26.05.2018 г.
Гарнитура “Times New Roman, MS Minsho”
Формат 70x90 1/8. Объем 12,8 п.л.
Заказ № 582. Тираж 300 экз.

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-09
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru